

VILNIAUS UNIVERSITETAS
ISTORIJOS FAKULTETAS
ISTORIJOS TEORIJOS IR KULTŪROS ISTORIJOS KATEDRA

Kristina Kuodytė

Žiemgalos regiono dvarų sodybos, jų apsauga, problemos ir perspektyvos

Manors in Semigalia Region, their Preservation Problems and Perspectives

Magistro darbas

Darbo vadovas: prof. J. R. Glemža

Vilnius, 2007

TURINYS

1. ĮVADAS _____	4
1. 1. Problemos suformulavimas, uždaviniai _____	6
1. 2. Literatūros ir šaltinių apžvalga _____	7
2. KULTŪROS PAVELDO BUVUSIŲ DVARŲ SODYBŲ APSAUGOS ASPEKTAI _____	11
2. 1. Teisiniai dvarų sodybų apsaugos aspektai _____	12
2. 2. Buvusių dvarų sodybų apskaita _____	13
2. 3. Ekonominės buvusių dvarų sodybų išsaugojimo prielaidos _____	14
2. 4. Apsaugos problemos _____	16
2. 5. Teorinės buvusių dvarų sodybų išsaugojimo galimybės _____	18
3. PAVELDOSAUGOS IR PAVELDOTVARKOS DARBAI _____	19
3. 1. Paveldosaugos ir paveldotvarkos darbų patirtis ir problemos Lietuvoje _____	19
3. 2. Žiemgalos regiono kultūros paveldo buvusių dvarų sodybų paveldosaugos ir paveldotvarkos darbai _____	22
4. ŽIEMGALOS REGIONO KULTŪROS PAVELDO DVARŲ SODYBŲ APSKAITA _____	23
4. 1. Buvusių dvarų sodybų apskaita iki Nepriklausomybės atgavimo _____	23
4. 2. Šiandieniniai buvusių dvarų sodybų duomenys _____	27
4. 2. 1. Buvusios dvarų sodybos įtrauktos į kultūros vertybių Registrą _____	28
4. 2. 2. Buvusios dvarų sodybos – „vietinės reikšmės“ paveldo objektai _____	29
5. DUOMENYS APIE ŽIEMGALOS REGIONO KULTŪROS PAVELDO IŠLIKUSIAS DVARŲ SODYBAS _____	33
5. 1. Kultūros paveldo medžio architektūros dvarų sodybos _____	33
5. 2. Kultūros paveldo mūro architektūros dvarų sodybos _____	36
6 A. ŽIEMGALOS REGIONO KULTŪROS PAVELDO DVARŲ SODYBŲ PRIKLAUSOMYBĖ IR NAUDOJIMAS _____	38
6 A. 1. Šeimininkus turinčios dvarų sodybos _____	38
6 A. 2. „Gyventojus“ turinčios buvusios dvarų sodybos _____	42
6 A. 3. Buvusios dvarų sodybos priklausančios rajonų savivaldybėms, pritaikytos visuomeninėms organizacijoms _____	43
6 B. ANKETINĖS APKLAUSOS ANALIZĖ _____	47
6 B. 1. Dvarų šeimininkų ir dvarų „gyventojų“ anketinė analizė _____	48
6 B. 2. Rajonų savivaldybių kultūros skyrių darbuotojų anketinė analizė _____	56
6 C. DABARTIS IR PERSPEKTYVOS _____	59
6 C. 1. Dvarų sodybų panaudojimo perspektyvos _____	59

6 C. 1. 1. Dvarų sodybų panaudojimas kultūros ir turizmo plėtrai	62
6 C. 1. 2. Kaimo turizmui ir agroturizmui	63
6 C. 1. 3. Žemės ūkio mokslui ir švietimui	64
6 C. 1. 4. Ūkinei veiklai	65
6 C. 1. 5. Muziejams	65
6C. 2. Buvusių dvarų sodybų tvarkymo ir pritaikymo programos	66
6C. 2. 1. Kultūros paveldo departamento programos	66
6C. 2. 2. Savivaldybių inicijuotos programos, ES parama	67
6C. 2. 3. Europos paveldo dienos (EPD) ir konferencijos	69
7. IŠVADOS	71
8. SANTRAUKA	74
9. SANTRUMPOS	76
10. ARCHYVINIAI ŠALTINIAI	76
11. SPAUDINIAI ŠALTINIAI	80
12. LITERATŪRA	81
13. INTERNETINĖ LITERATŪRA	82

1. ĮVADAS

Didelei Lietuvos kultūrinio palikimo daliai priklauso buvusių dvarų sodybų ir palivarkų¹ visuma – šimtmečiais vyravusių žemės valdymo ir naudojimo formų reliktas. Praradę savo ankstesniąją svarbą ir funkcijas, būdami deformuotų plano struktūrų ir architektūrinių išraiškų, šie objektai ir dabar tebėra aktyvūs mūsų kaimo kraštovaizdyje ir žmonių sąmonėje. Ne pavienių sodybų būklės blogėjimas ir naikinimas, ne jų transformavimas, o visos buvusių dvarų ir palivarkų sistemos nykimas yra didžiausia problema. Praradę šią sistemą, prarasime dalį mūsų kraštovaizdžio, dalį Lietuvos – vienintelio mūsų paminklo.² Lietuvos dvarų palikimas neatsiejamas nuo mūsų tautos istorijos. Dvarų kultūros išsaugojimas – tai Valstybės tęstinumo ir tapatumo grandis. Šį turtą turime palikti būsimoms kartoms.

Dvarų paveldas – viena seniausių ir ryškiausių kultūros paveldo, kuris pagal Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymą yra tarp pagrindinių nacionalinio saugumo objektų, dalis, turinti įvairiapusę sudėtinę kultūrinę, architektūrinę, istorinę, kraštovaizdinę ir kitokią vertę.³

XIX – XX a. sandūroje dabartinėje Lietuvos teritorijoje buvo apie 3300 dvarų sodybų. Iki mūsų dienų jų teliko apie 500, o ir tų pačių didžioji dalis – tik sodybų fragmentai.

Remiantis architekto R. Stulpino „Sodybinių ansamblių perspektyvinės pritaikymo schemas“⁴ duomenimis dvarų masyvus ir paplitimą galima charakterizuoti - pagrindinis dvarų masyvas buvo Vidurio Lietuvoje su savotiškai ryškia sostinės regiono atšaka (buvusių dvarų sodybų užfiksuota - Kauno raj. apie 102, Vilniaus raj. apie 209), antras ryškiai išsiskiriantis Šiaurės Lietuvos regionas – tai stambios žemėvaldos, kapitalinių sodybų regionas (buvusių dvarų sodybų užfiksuota – Pasvalio raj. apie 96, Pakruojo raj. apie 97). Šio regiono Pasvalio, Pakruojo ir Joniškio rajonuose užfiksuotos stambesnės žemės valdos, greta didelių dvarų čia būta ir smulkių dvarelių bei palivarkų. Tai atsispindi buvusių dvarų sodybų ansambliuose, nes ši paveldo grupė gana ryškiai dominuoja Žiemgalos regione.⁵

¹ Buvusių dvarų sodybos ir palivarkai yra kompleksiniai objektai – tai darni pastatų, želdynų ir vandens telkinių visuma. Žr.: Stulpinas R. Buvusių dvarų ir palivarkų sodybos bei jų fragmentai. Žinynas. P. 12.

² Stulpinas R. Pamišti dvarai. Lietuvos kultūros kongresas. 1990. P. 655.

³ Dvarų paveldo išsaugojimo programa. Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtinta 2003 04 18. Nutarimu Nr. 481. Žr.: <<http://www.heritage.lt>> [žr. 2007 01 14].

⁴ 1985 – 1993 metų laikotarpiu Paminklų restauravimo ir projektavimo institute, architektui R. Stulpinui vadovaujant, sudaryta „Sodybinių ansamblių perspektyvinė pritaikymo schema“. „Sodybinių“, o ne dvarų ir palivarkų pavadinata, todėl, kad pastarieji tuo laikotarpiu skambėjo nepalankiai.

⁵ Šiame darbe terminu „Žiemgala“ įvardijama ta Šiaurės Lietuvos dalis, kurioje gyveno žiemgaliai. Dar ir šiandien ji tradiciškai vadinama Žiemgala. Istorinė Lietuvos Žiemgalos teritorija yra išsidėsčiusi Šiaulių, Panevėžio apskrityse, dabartinėje Žemaitijoje (Akmenės rajonas iki Mažeikių) ir Aukštaitijoje (Pasvalio Pakruojo ir Joniškio rajonai iki Panevėžio, dalinai paliesdama Radviliškio, Biržų rajoną iki Apasčios). Žr.: Šiuokščenė V. Žiemgalos ikonografija Šiaulių

Darbo ribų – Šiaurinėje Lietuvos⁶ dalyje esančių pagrindinių Pasvalio, Pakruojo ir Joniškio Žiemgalos rajonų pasirinkimą sąlygojo tai, kad yra įdomūs ne vien savo originalia lietuviškai - žiemgališka kultūra, istorine praeitimi, archeologijos radiniais, piliakalniais, kapinynais, dolomito atodangomis, išlikusiomis įvairių konfesijų bažnyčiomis, malūnais, valstybės saugomu siaurojo geležinkelio ruožu, tai bene turtingiausi buvusių dvarų sodybomis su išlikusiais parkais rajonai. Šiaurinėje Lietuvos dalyje derlinga lygumų žemė nuo seno viliojo dvarininkus įsikurti, todėl Žiemgalos krašto praeityje dvarų sodybų buvę itin gausu, daugiau negu kitame panašaus dydžio Lietuvos plote. Joniškio rajone dvarų sodybų buvo kiek mažiau - daugiausiai jų būta Pasvalio ir Pakruojo rajonuose - jie buvo „aptūpę“ beveik visą Mūšos upę. (Žr.: priedą Nr. 1.).

Viena didžiausių Lietuvoje Pakruojo buvusio dvaro sodyba su parku (G104KP; Pakruojo raj.), kuri šiuo metu yra patenkinamos būklės ir Žagarės buvusio dvaro sodyba su didžiausiu Lietuvoje regioniniu parku (G238K; Joniškio raj.) šiandien yra neblogos būklės. Sovietmečiu šios sodybos buvo įtrauktos į Lietuvos TSR architektūros paminklų sąrašus,⁷ o 2005 04 20 m. kultūros paveldo centro duomenimis šios dvaro sodybos šiuo metu yra saugotini kultūros paveldo objektai įtraukti į Lietuvos nekilnojamųjų kultūros vertybių registrą, taip pat į registrą įtrauktos: Joniškėlio dvaro sodyba (G124K) Škilinпамūšio dvaro sodyba (G125K) ir Gulbinėnų dvaro sodyba (G123K; Pasvalio raj.), Lašmenпамūšio dvaro sodyba (G103K; Pakruojo raj.), Jakiškių dvaro sodyba (G101K; Joniškio raj.).⁸ Tarp jų yra gausus vietinės reikšmės kultūros paminklų tarpsluoksnis – smulkieji dvareliai ir palivarkai, kurie sovietmečiu buvo tarybiniais ūkiais, kolūkiais ar kitomis įstaigomis dabar stovi atokiai nuo kaimų ir krašto landšafte išsiskiria didesnės apimties, monumentalesnių formų gyvenamaisiais, ūkiniais ir gamybiniais trobesiais bei gausiais želdiniais. Norėtuši atkreipti dėmesį į tai, jog tokios vidutinio dydžio buvusių dvarų sodybos su raiškios architektūros rūmais, pagalbinėmis ir ūkinių trobesių grupėmis yra likusios be savininkų, kai kurios jau yra sunykusios nuo lietaus, šalčio, neretais atvejais ardamos žmonių, dėl žinių stokos, nesupratimo, kad tai - nemažą architektūrinę vertę turintys statiniai. Šiuo metu tai labiausiai nukentėjęs ir net sunykęs paveldo sluoksnis. Iš tokių dvarelių dažniausiai belikę keletas senų medžių, apgriuvęs gyvenamasis namas, likęs vienas kitas ūkinis pastatas. Tokia padėtis fiksuojama kaip – buvusios dvaro sodybos fragmentai.

“Aušros” muziejaus fonotekoje // Žiemgala. 2004. Nr. 2. P. 9.

⁶ Šiurės Lietuvos sritis įvardijama Žiemgala. Žr.: Stulpinas R. Buvusių dvarų ir palivarkų sodybos bei jų fragmentai. Žinynas. P. 25.

⁷ Žr.: KPCA. F – 3. b – 476.

⁸ 2002 m. KPD, KPC ir Kultūros bei sporto rėmimo fondo lėšomis buvo parengta elektroninė Lietuvos dvarų duomenų bazė, kurioje pateikiama tokia informacija: Lietuvos nekilnojamųjų kultūros vertybių registras, aprašai, fotofiksacija etc. Žr.: <http://www.heritage.lt:808/apie_projekta.php> [žr. 2007 01 14].

Pastaruoju metu pastebimai išaugo visuomenės susidomėjimas dvarais. Tuo tarpu susipažinusi su lietuviška istoriografija pastebėjau ir įsitikinau, jog nėra tokios XIX – XXI a. dvarų istorijos srities, kuri būtų bent kiek nuodugniau tyrinėta. Daugiausiai tyrinėta stambiųjų dvarų architektūra bei su tais objektais susiję kiti socialiniai ir kultūros reiškiniai. Mokslininkų dėmesio yra sulaukusi dvarų kultūros istorijos sritis – XIX a. dvarų kultūrinis gyvenimas. Kadangi Žiemgalos regiono buvusių dvarų sodybų tyrimai tebėra pradinėje stadijoje - neišvengiamai susidaro probleminis diskursas. Siekiant šio tikslo, norėčiau nuodugniau pasigilinti į dvarą kaip į provincijos kultūros židinį ar net centrą, atkreipiant dėmesį į jį, kaip į kultūros paveldo objektą, jo apsaugą, problemas taip pat į ateities perspektyvas.

1. 1. Problemos suformulavimas, uždaviniai

Pagrindinis ir svarbiausias mūsų tyrimo tikslas yra Žiemgalos regiono - Pasvalio, Pakruojo ir Joniškio rajonuose iki šių dienų išlikę kultūros paveldo dvarų sodybos, turinčios savo išskirtinai vertingą istoriją, įdomios ir vertingos savo architektūra – išlikusia ir neišlikusia, įdomios net savo griuvėsiais. Darbe stengsiuosi atkreipti dėmesį į kultūros paveldo objektus - Respublikinės ir vietinės reikšmės dvarus, kurie šiandien stovi visiškai apleisti ir neprižiūrimi – palikti likimo valiai sparčiai yra. Dažniausiai tokie dvarai neturi šeimininkų ir niekieno neprižiūrimi šiandien yra negailestingai naikinami - juos svarbu išsaugoti, bent jau tai kas šiandien iš jų dar yra likę. Juk dvarai tai mūsų kultūros paveldas – jos dalis, o šio paveldo apsauga, metų bėgyje atsiradusios problemos ir ateities perspektyvos - opi šių laikų problema, todėl ši tema yra itin reikšminga šiandien, tiek visuomenės gyvenime, tiek iki šiol nebuvousių tyrimų požiūriu.

Tikslinga išsikelti darbo uždavinius, siekiant įgyvendinti darbo tikslą:

1. Išanalizuoti teisinius buvusių dvarų sodybų kultūros paveldo išsaugojimo ir apsaugos aspektus.
2. Įvertinti buvusių dvarų sodybų kultūros paveldo apskaitos problemas.
3. Analizuojant atskleisti buvusių dvarų sodybų, kaip kultūros paveldo išsaugojimo svarbą. Išsiaiškinti šandienines buvusių dvarų sodybų kaip kultūros paveldo išsaugojimo ir apsaugos problemas.
4. Žvalgomosios ekspedicijos metu darbo autorės aplankyti, apžiūrėti bei fotofiksacijos pagalba užfiksuotų Pasvalio, Pakruojo ir Joniškio rajonuose išlikusių buvusių dvarų sodybų tyrimas - esamos situacijos įvertinimas, būklės nustatymas, naudojimo sąlygos. Minėtų rajonų buvusių dvarų sodybų esamų šeimininkų ar „šeimininkaujančių“ asmenų, taip pat

rajonų savivaldybių kultūros skyrių darbuotojų apklausa naudojant interviu bei anketinės apklausos metodus.

5. Tyrimo metu įvertinus kultūros paveldo buvusių dvarų sodybų esamą padėtį paanalizuoti dvarų sodybų ateities perspektyvas, pateikiant šio paveldo išsaugojimo panaudojimo galimybes.

1. 2. Literatūros ir šaltinių apžvalga

Kalbant apie šaltinius ir literatūrą susijusią su nagrinėjama tema – „Žiemgalos dvarų sodybų apsauga, problemos ir perspektyvos“ iš karto reikia pasakyti, jog šia tema yra mažai domėtasi, tačiau galima nurodyti artimus tyrimus bei archyvinę medžiagą, dokumentus apie buvusias dvarų sodybas. Juos sąlyginai galima suskirstyti:

Archyviniai šaltiniai:

*Pasvalio, Pakruojo ir Joniškio savivaldybių archyvinė medžiaga.*⁹ Rajonų savivaldybių archyvuose saugomi dokumentai yra labai skurdūs, ypač Joniškio ir Pakruojo rajonų. Yra šiek tiek medžiagos užsilikusios nuo sovietmečio laikotarpio (buvusių dvarų sodybų planai, kai kurių sodybų nuotraukos), labai mažai yra dokumentų, istorinės medžiagos apie vietinės reikšmės dvarų sodybas, apie kai kurias, išvisu nėra jokių duomenų. Naujausia informacija pateikiama daugiausiai foto pobūdžio, ji labai „liūdna“, ypač palyginant buvusių dvarų sodybų nuotraukas darytas sovietmečiu ir šiandien.

Vilniaus apskrities archyvo fondai naudingi ieškant informacijos apie minėtų rajonų buvusias dvarų sodybas įtrauktas į kultūros paveldo registrą arba sovietmečio laikotarpio šaltiniuose įvardintais „Respublikinės reikšmės architektūros paminklais“, pastarųjų būta daugiausiai. Nemažai dokumentų, buvusių dvarų planų, architektūrinių - techninių projektų rasta apie Pakruojo,¹⁰ Joniškėlio,¹¹ Žagarės.¹² Nedaug archyvinės medžiagos apie Impolės,¹³ Jakiškių,¹⁴ Gulbinėnų¹⁵ šiek tiek fotofiksacijos medžiagos apie Škilinпамūšio¹⁶ buvusias dvarų sodybas. Naudingi archyve saugomi Pasvalio, Pakruojo ir Joniškio rajonų gamtos ir kultūros paminklų žemėlapiai sudaryti

⁹ Teorinės praktikos metu susipažinau su Pasvalio, Pakruojo ir Joniškio savivaldybių archyvuose saugomais rajonuose esančių dvarų sodybų dokumentais, planais, brėžiniais, fotofiksacijos medžiaga etc.

¹⁰ Žr.: VAA. F. 2. 154 – 37; f. 2. 154 – 95; f.2. 154 – 102; f. 2. 1556 – 205; f.5. 374; f. 5. 5022; f. 5. 3064.

¹¹ Žr.: VAA. F. 2. 397 – 2; f. 2. 397 – 47; f. 2. 397 – 70; f. 2. 397 – 78; f. 2. 1556 – 34.

¹² Žr.: VAA. F. 2. 292 – 16; f. 2. 1556 – 182; f. 5. 1411; f. 5. 4253 a.

¹³ Žr.: VAA. F. 2. 323 – 1; f. 2. 323 – 5; f. 2. 323 – 16.

¹⁴ Žr.: VAA. F. 2. 1556 – 94.

¹⁵ Žr.: VAA. F. 2. 1556 – 32; f. 2. 1556 – 33.

¹⁶ Žr.: VAA. F. 2. 1556 – 31.

1990 metais.¹⁷ Verta paminėti surastą Kultūros paminklų sąvadui rinktą medžiagą, kurioje pateikti istoriniai tyrimai bei paminklų istorinės apybraižos.¹⁸

*Paminklų restauravimo instituto archyviniai dokumentai*¹⁹, saugomi autorinių darbų saugykloje. Šiam darbui labai svarbi architekto R. Stulpino ekspedicijų metu po Žiemgalos regiono buvusias dvarų sodybas surinkta medžiaga.

Kultūros Paveldo Centro prie Kultūros paveldo departamento *archyvo* sukaupta medžiaga. Dokumentai, pažymos „Apie architektūros paminklų - buvusių dvarų sodybų būklę“ sovietmečiu, to laikotarpio istorinės apybraižos, istorinių tyrimų medžiaga, susijusi su į kultūros paveldo registrą įtrauktomis bei vietinės reikšmės buvusių dvarų sodybomis taip pat dvarų sodybų dosjė.²⁰

Kitas šaltinių blokas – užimantis nemažą šio darbo medžiagos dalį - *asmeninio archyvo medžiaga* – interviu metu sukaupta naudinga informacija bei anketinio tyrimo rezultatai.²¹ Buvo atliktos dvi anketinės apklausos (Žr.: priedus Nr. 2, 3.). Pirmoji apklausa sudaryta iš 15 atvirų klausimų, antroji sudaryta iš 14 atvirų klausimų. Abiejų apklausų respondentų demografinės charakteristikas (gyvenamąją vietą, lytį, amžių, išsilavinimą) padėjo nustatyti 4 pirmieji klausimai. Demografinius duomenis galima matyti lentelėse. (Žr.: priedą Nr. 4.). Pirmojoje apklausoje dalyvavo Pasvalio, Pakruojo ir Joniškio rajonuose esančių buvusių dvarų sodybų šeimininkai ir dvaruose gyvenantys žmonės, antrojoje - Pasvalio, Pakruojo ir Joniškio rajonų savivaldybių administracijų kultūros skyrių kultūros paveldo specialistai bei kultūros skyrių darbuotojai. Iš viso apklausose dalyvavo 91 respondentas – pirmoje apklausoje 85 respondentai iš kurių 16 respondentų dvarų sodybų šeimininkai ir 79 dvarų „gyventojai“, antrojoje apklausoje dalyvavo 6 respondentai po du darbuotojus iš Pasvalio, Pakruojo ir Joniškio rajonų savivaldybių administracijos kultūros skyrių. Nuoširdžiai dėkoju buvusių dvarų sodybų šeimininkams bei buvusių dvarų sodybų gyventojams dalyvavusiems tyrime, minėtų savivaldybių darbuotojams už suteiktą informaciją apie dabartinę buvusių dvarų sodybų būklę.

Prie šaltinių galime priskirti ir *žvalgomosios ekspedicijos* metu sukaupią naudingą informaciją,

¹⁷ Žr.: VAA. F. 5. 5678; f. 5. 5704; f.5. 5708.

¹⁸ Žr.: VAA. F. 5. b. 3064.

¹⁹ Žr.: PRIA. F. 5 b. 154 -107. Autorinių darbų saugykla. Stulpinas R. Apie dvarų sodybų ir palivarkų programą. 1991 – 1992.

²⁰ Žr.: KPCA: F. 3., a. 1., b. 476; f. 5., a. 1., b. 1793; f. 28., a. 2., b. 93.

²¹ Rašant darbą konsultavausi su Pasvalio rajono savivaldybės administracijos turto valdymo skyriaus bei kultūros vertybių specialiste V. Varanauskiene, Pakruojo rajono savivaldybės administracijos kultūros skyriaus kultūros paveldo tarnybos vedėju M. Veliuliu ir vyriausia paminklosaugos specialiste V. Alekseriūnaite, Joniškio rajono savivaldybės administracijos kraštovarkos ir architektūros skyriaus darbuotojais bei vyriausia paveldosaugos specialiste L. Veikalienne. Taip pat su Pasvalio krašto muziejaus darbuotojais, Joniškio istorijos ir kultūros muziejaus darbuotojais. Interviu metodas ir dvi anketinės apklausos pateiktos - minėtų rajonų savivaldybių kultūros skyrių darbuotojams ir buvusių dvarų sodybų šeimininkams, bei dvarų sodybų „gyventojams“.

darbo autorės matytą bei fotofiksacijos metodu užfiksuotą medžiagą.²²

Spaudiniai šaltiniai:

Surasti Pasvalio M. Katiliškio viešojoje bibliotekoje, Pakruojo J. Paukštelio viešojoje bibliotekoje, Joniškio rajono savivaldybės J. Avyžiaus viešojoje bibliotekoje ir žinoma Vilniaus Martyno Mažvydo bibliotekoje.

Specializuoti leidiniai einantys nuo 1994 m. - „Muziejai ir paminklai“, „Architektūros paminklai“, „Kultūros paminklai“, Žiemgalos krašto specializuotas kultūros ir istorijos straipsnių leidinys– „Žiemgala“, kuriame aptikti N. Lukošionytės - Tolvaišienės, V. Didžpetrio, O. Daugelio, L. Steponavičiūtės straipsniai apie Žiemgalos regione esantį paveldą, buvusių dvarų sodybų palikimą jų architektūros ypatybes. Naudingi „Kultūros baruose“ išspausdinti A. Gražulio straipsniai, kuriuose nagrinėjamos paveldosauginės dvarų sodybų temos. Nagrinėjant dvarų sodybų apsaugos ir paminklotvarkos klausimus pravertė darbo vadovo J. Glemžos publikuoti straipsniai, taip pat paveldosauginiai straipsniai publikuoti - G. Drėmaitės, R. Stulpino. Labai naudingi minėtų rajonų vietiniai laikraščiai – Pasvalio rajono laikraštis „Darbas“, Pakruojo rajono laikraštis „Auksinė varpa“ ir Joniškio rajono laikraštis „Sidabra“ bei šių rajonų apskričių laikraščiai – „Panevėžio rytas“, „Šiaulių kraštas“. Šiuose laikraščiuose pateikiama informacija apie rajonuose esančias dvarų sodybas, svarstomos jų išsaugojimo ir pritaikymo galimybės, pateikiama rajonų savivaldybių informacija susijusi su dvarais, skelbiama informacija apie ES paramos sulaukusius projektus skirtus apskričių dvarams.

Konferencinė medžiaga:

Konferencinėje medžiagoje gausu straipsnių, kuriuose analizuojami įvairūs paveldosauginiai klausimai susiję su dvarų paveldu: 2001 m. organizuotoje „Lietuvos dvarai - praeitis, dabartis ir ateitis“. Pravertė konferencijų pranešimų tezės dalyvaujant rengiamose konferencijose – 2003 m. Panevėžyje vykusioje „Dvarų kultūra - Lietuvos kultūros dalis. Karpiai“, 2004 m. Lietuvos istorijos institute surengtoje „Dvaras modernėjančioje Lietuvoje XIX a. antra pusė – XX a. pirma pusė“.

Istoriografija:

Pažintiniai leidiniai - A. Semaškos „Pasižvalgymai po Lietuvą“, I. Semaškaitės parengtas turistinių maršrutų Lietuvos keliais leidinys „Lietuvos pilys ir dvarai“, Žiemgalos krašto

---

²² Buvau išvykusi į žvalgomąją ekspediciją po Šiaurės Lietuvą (Pakruojo raj., Pasvalio raj., Joniškio raj.). Ekspedicijos metu aplankiau Žiemgalos regiono dvarų sodybas.

informacinio pobūdžio leidinys Žiemgalos turisto vadovas – „Žiemgala“, Pasvalio rajono pažintiniai leidiniai: „Pasvalio kraštas“, „Užaugau Pasvaly“, V. Šerno parengtas, Žiemgalos draugijos išleistas leidinys – „Daugyvenės kraštas“.

Mažai yra *istoriografijos* pateikiančios informaciją apie prieškario, sovietmečio ir šiandienos paveldosaugos būklę ir paveldotvarkos darbus bei jų išsamesnę apžvalgą, vienas tokių leidinių 2002 m. išleista J. Glemžos knyga „Nekilnojamojo kultūros paveldo apsauga ir tvarkymas“.

Internetinė medžiaga:

KPC ir KPD interneto svetainėse susipažinau su kultūros paveldo registro duomenimis bei kultūros vertybių įstatymais, konvencijomis, teisės aktais, programomis parengtomis buvusių dvarų sodybų apsaugai užtikrinti.²³

Norint apibendrinti, galima pasakyti, kad archyvuose šaltiniuose surasta medžiaga daugiausiai nusako prieškario ir sovietmečio laikotarpių konkrečių buvusių dvarų sodybų būklę, konservavimo, restauravimo ir pritaikymo numatytus ar įgyvendintus darbus taip pat techninius projektus, architektūrinius apmatavimus, kaip anksčiau buvo minėta, daugiausiai tų sodybų, kurios tuomet vadinosi „Respublikinės reikšmės“ ir „Vietinės reikšmės“ architektūros paminklais. Spaudiniuose šaltiniuose pateikiama informacija apibūdina dabartinę buvusių dvarų sodybų padėtį, aptaria sodybų išsaugojimo, teisinių apsaugos dokumentų trūkumus bei neįgyvendintus projektus. Istoriografijoje pateikiami buvusių dvarų sodybų istoriniai, architektūriniai duomenys. Internetu naudingiausia KPD, KPC elektroninė svetainė.

Darbas buvo atliktas naudojant šiuos metodus: retrospekciją, analizę, sintezę, anketinį tyrimą bei interviu.

Darbo struktūra: šešios dalys, išvados, santrauka, santrumpos, šaltinių ir literatūros sąrašai bei priedai.

---

²³ KPD, KPC elektroninė svetainė <<http://www.heritage.lt>> [žr. 2007 01 16].

2. KULTŪROS PAVELDO BUVUSIŲ DVARŲ SODYBŲ APSAUGOS ASPEKTAI

Dvarai turėjo didžiulę reikšmę ne tik Lietuvos kraštovaizdžio, bet ir kultūros formavimuisi. Tai savotiškas žemės naudojimo ir valdymo derinys, dažniausiai privilegijuoto luomo atstovo – bajoro. Valdomas žemės plotas su visais jame buvusiais ar naujai pastatytais objektais, skirtas žemės ūkio produkcijai gaminti.

Stambų dvarą XVI – XIX a. pirmoje pusėje sudarė plotą su dirbančios žemės sklypais, dirvonais, ganyklomis, pievomis, miškais ir atvirais vandens telkiniais bei kitais žemės ūkio naudmenimis. Jame buvo žemvaldžio sodyba, keli palivarkai, dvaro pramonės įmonės ir žemvaldžiui priklausantys valstiečių kaimai ar netgi miesteliai.²⁴ 1861 m. Panaikinus baudžiavą, kaimas nuo dvaro atsiskyrė ir dvaru imta vadinti tik bajoro sodybą su didesne ar mažesne žemės valda. Po 1863 m. sukilimo nemažai dvarų buvo konfiskuota, kai kurie perduoti rusų valdininkams ar šiaip turtingiems ir kilmingiems žmonėms. Per ilgus šimtmečius Lietuvos dvarai buvo tapę kultūros, meno ir dvasinio gyvenimo centrais, garėjo ten sukauptomis meno kolekcijomis, bibliotekomis, puikia rūmų architektūra ir parkais.²⁵

1922 m. Lietuvos Respublikos žemės reforma, apribojo dvarų dydį iki 80 ha. 1929 m. padidino iki 150 ha. 1940 m. sovietų valdžia dvarus kaip žemės naudojimo ir valdymo formą panaikino, o savininkus ištrėmė į Sibirą. Iki 1940 m. Lietuvoje buvo apie 4 tūkstančiai dvarų su palivarkais. 1989 m. tik 90 dvarų sodybų laikoma architektūros paminklais.²⁶

Neatpažįstamai sudarkytas agrarinės kultūros paminklas – istoriškai susiklostęs kaimo kraštovaizdis, kuriame baigia sunykti stabiliausi gyvenamosios sistemos elementai ir pirmieji profesionaliosios bei landšafto architektūros židiniai - buvusių dvarų sodybos – kultūros paveldo vertybės.²⁷

Palaipsniui keičiantis politinei ir ekonominei situacijai Lietuvoje į kai kurias senas sodybvietais sugrįžo buvę jų savininkai, savininkų palikuonys. Žinoma, vaizdas žymiai pasikeitęs ir prikelti buvusius dvaro rūmus labai sunku. Tačiau būtina juos išsaugoti, užkonservuoti, paremontuoti, kad visiškai nesunykėtų.

---

²⁴ Stulpinas R. Buvusių dvarų ir palivarkų sodybų bei jų fragmentų kompleksinės paminklosauginės inventORIZACIJOS vadovas ir žinynas. Vilnius. 1993. P. 11.

²⁵ Klusas R. Kur tik dvaras, kas nors daros // Ūkininko patarėjas. 1997 06 07. P. 5.

²⁶ Stulpinas R. Kultūros paminklų vertės medžiaginės ir piniginės raiškos formų samprata // Lietuvos kultūros kongresas. 1990. P. 344.

²⁷ Bučas J. Paminklai ir jų apsauga // Lietuvos kultūros kongresas. 1990. P. 523.

2. 1. Teisiniai dvarų sodybų apsaugos aspektai

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 42 straipsnyje pasakyta – „Valstybė remia kultūrą ir mokslą, rūpinasi Lietuvos istorijos, meno ir kitų kultūros paminklų bei vertybių apsauga“.²⁸ Nepriklausomos Lietuvos laikotarpiu, pasikeitus šalies politinei, ekonominei ir socialinei kultūrinei padėčiai palaipsniui kito ir kultūros paveldo išsaugojimo politika bei praktika. 1999 m. lapkričio 9 d. Lietuva ratifikavo „Europos architektūros paveldo apsaugos konvenciją“ ir įsipareigojo šioje konvencijoje išdėstytą architektūros paveldo apsaugos reikalavimų. Juk šalies kultūros paveldo apsauga yra viena iš svarbiausių nūdienos Lietuvos kultūros paveldo politikos sričių. Duomenys rodo, kad kultūros paveldo objektuose 1996 – 1999 m. buvo vykdomi restauravimo darbai, o atnaujintų buvusių dvarų sodybų skaičius išaugo.²⁹ Tačiau valstybinei paminkloaugos komisija 1999 – 2000 metais ištyrusi buvusių dvarų sodybų, kitų atskirų pastatų būklę, pastebėjo, kad šalyje neužtikrinama dvarų paveldo apsauga, nes nėra sukurtos efektyvios jų naudojimo, tvarkymo ir išsaugojimo programos.³⁰

Dvarų paveldo apsaugą netiesiogiai reglamentuoja Nekilnojamų kultūros vertybių apsaugos įstatymas priimtas 2004 rugsėjo 28 d., Saugomų teritorijų įstatymas atnaujintas 2002 m., Žemės įstatymai bei kiti teisės aktai, pagal kurių nuostatas buvusių dvarų sodybos turi būti tvarkomos, laiku restauruojamos, remontuojamos ir kitaip atidžiai bei atsakingai prižiūrimos.³¹ Bet tai tik norai, kurie iki šiol sunkiai įgyvendinami.

Tai įgyvendinant būtina užtikrinta šioje srityje veikiančių institucijų, kompetencija, veiklos suderinamumas ir kontrolė, priimtų teisės aktų ir veiksmų teisėtumas taip pat individuali teisinė atsakomybė.³² Buvusių dvarų išsaugojimo problemos gali būti sėkmingai sprendžiamos tik kompetentingų valdžios institucijų ir dvarų savininkų, naudotojų bendromis pastangomis.³³ Nykstančių dvarų būkle reikia rūpintis sistemingai, pasitelkus realias, gerai parengtas programas, nepaisant to, jog finansavimo šaltinių beveik nėra. Labai svarbūs veiksniai yra iniciatyva ir politinė atsakomybė, teisinių, administracinių, paminkloauginių priemonių koordinavimas bei išradingumas.³⁴

²⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucija. III skirsnis Visuomenė ir Valstybė. 42 straipsnis. 1992. P. 26.

²⁹ Europos Tarybos programa „Nacionalinės kultūros politikos apžvalga“. Lietuvos kultūros politika. Nacionalinis pranešimas. Vilnius. 1997. P. 136.

³⁰ Dziegoraitis A. Aktualūs teisinės dvarų apsaugos klausimai // Lietuvos dvarai – praeitis, dabartis ir ateitis. Konferencijos medžiaga. Vilnius. 2001. P. 47.

³¹ KPD, KPC elektroninė svetainė <<http://www.heritage.lt>> [žr. 2007 01 16].

³² Gražulis A. Dvaras – Lietuvos valstybės sąrangos elementas // Kultūros barai. 1999. Nr. 6. P. 70.

³³ Garbaravičienė B. Paveldas – be kultūros politikos argumentų // Kauno diena. 2000 02 05. P. 13.

³⁴ Dziegoraitis A. Aktualūs teisinės dvarų apsaugos klausimai // Lietuvos dvarai – praeitis, dabartis ir ateitis.

Pagrindinės šio paveldo išsaugojimo problemos - aiškios strategijos nebūvimas, tarpusavyje nederantys atskiri įstatymai bei apskaitos, apsaugos, naudojimo ir priežiūros funkcijos.

2. 2. Buvusių dvarų sodybų apskaita

Kultūros vertybių - paminklų apsauga, jų saugojimo pradžia, tiesiogiai susijusi su valstybine apskaita.³⁵ Saugotinių objektų valstybės įteisinta apskaita pradėta tik 1961 m. patvirtinus pirmąjį respublikinės reikšmės architektūros paminklų sąrašą. Toks pat vietinės reikšmės architektūros paminklų sąrašas buvo patvirtintas 1962 m. Respublikinės reikšmės dvarų sodybų 1963 m. sąrašė buvo 31 - vietinės reikšmės 23 dvarų sodybos, pastarųjų 1967 m. jau buvo 37. Žinoma, bėgant metams kultūros vertybių, objektų sąrašai buvo tikslinami, atsižvelgiant į objektų autentiškumą, vertę bei fizinį išlikimą.³⁶

Nekilnojamų kultūros vertybių apsaugos įstatymo 8 straipsnis skelbia, kad dvarų sodybų kultūros vertybių apskaitą sudaro vertybių paieška, nustatymas, įvertinimas, inventorinimas ir registravimas.³⁷ Intensyvus dvarų ir palivarkų sodybų apskaitos darbas prasidėjo dar 1985 m. Paminklų restauravimo projektavimo institutui pradėjus rengti savo apimtimis ir keliamais tikslais iki šiol neturėjusią sau lygių sodybinių ansamblių perspektyvinę pritaikymo schemą, kuriai vadovavo R. Stulpinas. Tai buvo pirmoji kultūrologinė studija, kurioje buvo pateikta informacija apie visuose Lietuvos rajonuose išlikusias buvusių dvarų sodybų ir jų parkų būklę. Darbo tikslas – sistemingai įvertinti sodybinių ansamblių visumą, numatyti jų išsaugojimo perspektyvas.³⁸ Darbas buvo pradėtas, bene buvo užtikrinta šiems objektams juridinė ir faktinė apsauga. 1994 m. sudaryta dvarų sodybų vertės ir būklės įvertinimo komisija, kurios tikslas – peržiūrėti naujai išaiškinamų istorijos ir kultūros paminklų sąrašą. Turėta medžiaga - PRI sukaupta pirminė aprašomojo pobūdžio informacija apie dvarų sodybas, užpildytos anketos parkams, parengti teritorijų planai. Rajonų paminklotvarkos tarnybos atliko dvarų sodybų statinių fotofiksaciją, kurios anksčiau nebuvo, įrašant objektus į laikiną apskaitą. Tuomet, kaip sunykusias, pasiūlyta išbraukti iš sąrašų nemažai dvarų ir palivarkų sodybų. Priėmus Nekilnojamų kultūros vertybių apsaugos įstatymą 1994 m., KPC pagrindinė apskaitos darbo kryptis buvo saugomų kultūros vertybių sąrašo – registro sudarymas t.y.

Konferencijos medžiaga. Vilnius. 2001. P. 47.

³⁵ Glemža J. Paveldosauga: dabartis, problemos, perspektyvos // Statyba ir architektūra. 2004. Nr. 6. P. 24.

³⁶ Glemža J. Lietuvos medinio paveldo išsaugojimo svarba // Lietuvos medinis paveldas. Mokslinė – praktinė konferencija. Rumšiškės. 2006. P. 13.

³⁷ KPD, KPC elektroninė svetainė <<http://www.heritage.lt>> [žr. 2007 01 26].

³⁸ Žaltauskienė V. Kai kurie buvusių dvarų sodybų parkų raidos aspektai XIX – XX a. // Kultūros paminklai. Mokslo darbai. 2002. Nr. 9. P. 69 – 70.

informacijos apie objektus surinkimas, ekspertų siūlymai, apskaitos duomenų rengimas, įrašymas į registrą. Ekspertų darbas tęsėsi iki 2000 m. (ekspertai – V. Levandauskas, D. Puodžiukienė, I. Kačinskaitė). Sudarytas dvarų sodybų verčių sąrašas, prasidedantis didžiausią kultūrinę vertę turinčiais objektais, siūlomais skelbti kultūros paminklais ir baigiant objektais, praradusiais kultūrinės vertės požymius. Esant ekspertų išvadoms buvo rengiami apskaitos dokumentai – dosjė, kur kiekvienam objektui užpildomi specialūs aprašai, nurodomi kultūrinės vertės požymiai.³⁹

Dabartinio registro pagrindą sudarantys objektai – respublikinės ir vietinės reikšmės architektūros paminklų sąrašuose buvę objektai – 68 dvarų sodybos, tirti sovietmečiu, turintys parengtus dosjė.⁴⁰ Didžioji dvarų paveldo dalis, kol kuriamos įvairios kultūros paveldo organizavimo ir reorganizavimo koncepcijos, nyksta, tariamai saugoma, bet detalai nefiksuojama. Apsaugos įstaigos tikslas turėtų būti kiek galima detaliau inventorinti praradimus objektus, sukaupti ir išsaugoti informaciją apie juos. Dvarų sodybas įrašius į registrą prasideda jų apsaugos procesas.

Dvarų sodybų egzistavimo pagrindas – ekonominės ir socialinės sąlygos. Juk didžioji dalis buvusių dvarų sodybų yra šiandieniniame mūsų kaime, išgyvenančiame didelius ekonominius, socialinius sunkumus. Dešimtmečio patirtis rodo, kad tik deklaruodami šimtų objektų apsaugą vos sugebame išsaugoti pačias vertingiausias buvusių dvarų sodybas. Apie apskaitoje esančius objektus, šimtais sąrašuose vardijamų dvarų sodybų reikalingi informacinio pobūdžio, pažintiniai leidiniai, specializuoti žemėlapiai, skirti turizmui – tikint paveldo ateitimi toks švietėjiškas darbas turėtų būti nuolatinis.⁴¹

Apskaitos srityje dar iškyla nemažai problemų, iki šių dienų nedaug beliko Lietuvoje buvusių dvarų sodybų, o ir išlikusių likimas gana miglotas, retas dvaras dabar yra suremontuotas ir prižiūrimas. Tai liudija dvarų sodybų duomenys, juk iš kadaise buvusių apie 3300 dvarų sodybų iki mūsų dienų teliko apie 500, kurių didžioji dalis yra prastos būklės, nes fiksuojami kaip buvusių sodybų fragmentai.

2. 3. Ekonominės buvusių dvarų sodybų išsaugojimo prielaidos

Praeityje, tam tikru istoriniu momentu dvarai buvo nei teritorijos, turto bei veiklos

³⁹ Kačinskaitė I. Dvarų ir palivarkų sodybų apskaita 1991 – 2001 m. // Lietuvos dvarai – praeitis, dabartis ir ateitis. Konferencijos medžiaga. Vilnius. 2001. P. 59.

⁴⁰ KPD, KPC elektroninė svetainė <<http://www.heritage.lt>> [žr. 2007 01 16].

⁴¹ Kačinskaitė I. Dvarų ir palivarkų sodybų apskaita 1991 – 2001 m. // Lietuvos dvarai – praeitis, dabartis ir ateitis. Konferencijos medžiaga. Vilnius. 2001. P. 59.

prasmėmis nedalomas teisinis - ekonominis vienetas. Šiandien dvarai turintys istorinę, architektūrinę ir kultūrinę vertę yra kultūros paveldo objektai, kuriuos siektina saugoti. O šių objektų ateitis priklauso nuo to, kokie saugojimo būdai bus pasirinkti.

Dvarų ansamblių, jų fragmentų ir vietų visuma yra nagrinėjamos teritorijos sudėtinė dalis – jos istorinis palikimas, kuris ilgainiui keičiantis socialinei, ekonominei formacijai ir jos pagrindui nuosavybei, iš evoliucionuojančios tapo nykstančia. Šis procesas yra nesustabdomas, nes jį suformavo radikaliai pasikeitusi žemės nuosavybė, žemės naudojimo ir ūkininkavimo formos. Nors buvusių dvarų sodybų visumos nykimo dabartinėmis sąlygomis sustabdyti negalima, tačiau, tikslingai keičiant arba išsaugant jų funkcijas ir naudotojus bei šį procesą ekonomiškai reguliuojant, galima nykimą reguliuoti ir mažinti.⁴²

Buvusių dvarų sodybų išsaugojimas, kaip ir kiekviena materialinė žmogaus veikla yra ekonominė veikla. Siaurąja prasme tai būtų dvarų konservavimas pritaikant juos, nebent muziejams. Plačiąja prasme tai apima dvarų panaudojimą kuo įvairiausioms veikloms, kurios nedaro jokios žalos pačiam dvarui. Galėtų būti pritaikyta kaip gyvenama vieta, mokymo įstaiga, kultūros centras taip pat tokioms veikloms, kaip žemės ūkis, turizmas etc. Aktyvi dvarų integracija į šiandienos ekonomiką sudarytų daug geresnės prielaidas dvarams išlikti, nei jų konservacija. Norint išsaugoti dvarus juos turime naudoti ekonominei veiklai, kuri galėtų būti: bendrosios verslo sąlygos, specifinės tos veiklos sąlygos. Bendrąsias sąlygas lemia – valstybės vykdoma mokesčių, biudžeto politika, darbo santykių reglamentavimas, apribojimai naudotis nuosavybe, žemės ir nekilnojamo turto politika, restitucija bei privatizavimas, taikomi reguliavimai ir apribojimai veikloms, biurokratijos lygis, kontrolės mechanizmai, baudų dydis. Esant tokiai politikai rinkoje bendrąsias verslo sąlygas taip pat apibrėžia susiklosčiusi infrastruktūra, žemės bei nekilnojamo turto rinka, darbo jėgos kaina, paskolų palūkanos. Specifines sąlygas dvarų panaudojimo verslams smarkiai lemia kultūros paveldo pripažinimo bei saugojimo politika ir konkretūs jos vykdymo mechanizmai.⁴³

Turime ES direktyvas ir nuostatas šiais klausimais, tačiau vis dar neturime savo šalies strategijos ir ekonominės raidos programos. Apmaudu, kad buvusių dvarų sodybų išsaugojimo bei naudojimo programos įgyvendinimui nebuvo skirtos lėšos. Neturime nuoseklios kraštotvarkinės doktrinos ir programos, apimančios teisinius, ekonominius, politinius, aplinkosauginius, pagaliau etinius (moralinius) principus. Tų principų neturėjimas ir mūsų šalies pereinamojo laikotarpio

---

⁴² Stulpinas R. Pamiršti dvarai // Lietuvos kultūros kongresas. 1990. P. 658.

⁴³ Steponavičienė G. Dvarų ir jų išsaugojimo ekonominės problemos // Lietuvos dvarai – praeitis, dabartis ir ateitis. Konferencijos medžiaga. Vilnius. 2001. P. 61.

visuomenės blaškymasis bei pilietinis nebrandumas neleidžia suformuoti daugelio reikšminių valdymo programų ir šalies raidos strategijos.⁴⁴

Kultūros paveldo buvusių dvarų sodybų išsaugojimui, esminis nuosavybės klausimas, kaip vientisoms teritorijoms bei nekilnojamo turto paveldo objektų struktūroms. Iš nuosavybės klausimų dar išplaukia ir kitos buvusių dvarų sodybų regeneracijos prielaidos. Norint dvarus naudoti aktyviai, integruoti į šiandienos ekonomiką, dvarams reikalingi savininkai, daugeliui privatūs. Čia svarbiausias yra esminis apsisprendimas dėl laisvių ir apribojimų santykio. Kuo daugiau yra prievolių ir apribojimų savininkui, tuo mažesnė tikimybė, kad jis iš viso atsiras bei į dvarą investuos bent tiek, kad palaikytų esamą jo būklę.⁴⁵ Gal iš tiesų labiausiai tinkantys pritaikymo būdai yra dvarų pritaikymas muziejams, kultūros centrams, kaimo turizmui, ūkinei veiklai etc.? Tačiau jokia būdu negalima užkirsti kelio kitiems dvarų pritaikymo variantams.

Rinkos ekonomikos sąlygomis kultūros paveldas, o tuo labiau architektūros paveldas yra svarbus ekonomikos veiksnys. Tai ne tik materialiosios kultūros raidos palikimas, bet ir dabarties bei ateities ekonominis išteklius ir turtas. Dvarų sodybų paveldas kaip turtas turi kultūrinę, istorinę, meninę, ekologinę, o tuo pačiu ir ekonominę vertę bei kitų rinkos objektų bruožų. Jo tvarkymas ir naudojimas turi būti ne tik kultūriškai angažuotas, teisiškai reglamentuotas, socialiai orientuotas, bet ir ekonomiškai motyvuotas. Reikia plataus kraštovarkinio požiūrio į šį paveldą, pirmiausia kaip į šalies apgyvendinimo struktūros (paveldo) sandą, ūkio (ne tik žemės ūkio) struktūros sandą, pagaliau kaip į rinkos objektą. Todėl reikalingi kraštovarkiniai, t.y. teritorinio planavimo sprendimai šiam paveldui išsaugoti ir įjungti į šalies subalansuotos plėtros sistemą.⁴⁶

2. 4. Apsaugos problemos

Labai svarbi, efektyvi ir veiksminga buvusių dvarų sodybų teisinė, ekonominė apsauga – svarbus mūsų piliečių, visuomenės ir visos valstybės uždavinys. Viena opiausių problemų liečiančių kultūros paveldą (taip pat dvarus) yra paviršutiniškas įstatymų bei teisės aktų rengimas, dažnas jų koregavimas ir keitimas, neretais atvejais neatsižvelgiama į specialistų ir ekspertų išvadas, nuostatas. Sunkokai sprendžiami ir konservacinės paskirties žemės teisinio reguliavimo klausimai, istorijos ir kultūros paminklų teritorijų tvarkymo bei apsaugos problemos (ypač derinant viešus ir

⁴⁴ Deveikis S. Dvarų sodybos, kaip struktūriniai segmentai teritoriniame planavime (kraštovarkos požiūris) // Lietuvos dvarai – praeitis, dabartis ir ateitis. Konferencijos medžiaga. Vilnius. 2001. P. 136.

⁴⁵ Steponavičienė G. Dvarų ir jų išsaugojimo ekonominės problemos // Lietuvos dvarai – praeitis, dabartis ir ateitis. Konferencijos medžiaga. Vilnius. 2001. P. 62.

⁴⁶ Deveikis S. Dvarų sodybos, kaip struktūriniai segmentai teritoriniame planavime (kraštovarkos požiūris) // Lietuvos dvarai – praeitis, dabartis ir ateitis. Konferencijos medžiaga. Vilnius. 2001. P. 135.

privačius interesus), nors šiuos santykius reglamentuoja minėti Kultūros vertybių apsaugos, Saugomų teritorijų įstatymai ir kiti teisės aktai.⁴⁷ Tokie projektai turėtų būti parengti taip, kad tarnautų ilgalaikiams, dvarų savininkų, naudotojų ir visos visuomenės poreikiams bei įgytų deramą vietą ir paskirtį visoje šalies paveldosaugos sistemoje.

Susidarius tokiai situacijai Valstybinė paminklosaugos komisija 2000 m. spalio 20 d. posėdyje visiškai pagrįstai konstatavo, kad Lietuvoje ne tik neužtikrinamas išlikusių buvusių dvarų sodybų struktūrų fragmentų ir jų sodybų išsaugojimas, bet ir neįgyvendinamas 1992 balandžio 7 d. Vyriausybės nutarimas Nr. 256 „Dėl buvusių dvarų sodybų – istorijos ir kultūros paminklų išsaugojimo principų atstatant nuosavybės teises, vykdant privatizavimą ir žemės reformą“ ir 1993 gegužės 27 d. nutarimas Nr. 369 „Dėl buvusių dvarų ir palivarkų paminklinių sodybų apsaugos“.⁴⁸ Visgi negalima paneigti fakto, kad nebuvo parengta buvusių dvarų sodybų išsaugojimo principus ir apsaugą reguliuojančių teisės aktų vykdymo valstybinė strategija. Žinoma, praktinis šių normų įgyvendinimo efektyvumas visų pirma priklauso nuo centrinių valdžios ir savivaldybių institucijų profesionalaus darbo, paminklosaugininkų ir kitų už tai atsakingų institucijų triūso. Tokia padėtis parodo, kad problema slypi kur kas giliau, trūksta visuomenės supratimo – žmonių kultūrinių ir pilietinių iniciatyvų, medžiagos apie dvarų paveldą propagavimo per švietimo, žiniasklaidos ir kitokius faktorius. Tačiau negalima pateisinti, kad iki šiol Lietuvoje dvarų sodybų teisinį statusą reguliuoja tik du minėti centrinės valdžios institucijos – Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimai (tie patys yra poįstatyminės teisės aktai), kurie kaip teisinis reguliatorius yra nepakankamo lygmens, nepilni ir neatitinkantys nūdienos šalies dvarų palikimo apsaugos priemonių. Kaip rodo praktika, šiuo metu galiojantys teisės aktai visiškai neužtikrina, net elementariausių susigražinusių ar įsigijusių buvusias dvaro sodybas asmenų interesų. Priėmus turto mokesčio įstatymą iškilis milžiniškas pavojus buvusių dvarų sodyboms, nes bus paralyžuota konstruktyvi jų apsaugos politika ir praktika, nes didžioji dauguma šalies buvusių dvarų sodybų savininkų ir valdytojų neturi pakankamų lėšų dvarams restauruoti ir prižiūrėti, o ką kalbėti apie dvaruose vystomą perspektyvią ūkinę - ekonominę veiklą.⁴⁹

Norint išsaugoti ir naudoti buvusias dvarų sodybas būtinos didžiulės lėšos, apmaudu, bet iš valstybės biudžeto tiesiogiai nėra skiriamos lėšos dvarams saugoti, šie objektai finansuojami iš bendrų KPD gaunamų lėšų.

⁴⁷ Dziegoraitis A. Aktualūs teisinės dvarų apsaugos klausimai // Lietuvos dvarai – praeitis, dabartis ir ateitis. Konferencijos medžiaga. Vilnius. 2001. P. 47.

⁴⁸ KPD, KPC elektroninė svetainė <<http://www.heritage.lt>> [žr. 2007 01 16].

⁴⁹ Dziegoraitis A. Aktualūs teisinės dvarų apsaugos klausimai // Lietuvos dvarai – praeitis, dabartis ir ateitis. Konferencijos medžiaga. Vilnius. 2001. P. 47.

2. 5. Teorinės buvusių dvarų sodybų išsaugojimo galimybės

Atkūrus Lietuvos Respublikos nepriklausomybę, valstybei atsirado reali galimybė reguliuoti žemės reformos nuosavybės grąžinimo bei privatizavimo procesus taip, kad būtų išsaugotos dvarų sodybos kaip viena iš svarbiausių kultūros paveldo rūšių.

Panaudojant PRI (grupės vadovas architektas R. Stulpinas) 1983 -1990 m. atliktą dvarų sodybų programos pirminio inventorizavimo medžiagą 1992 m. balandžio 7 d. buvo priimtas LR Vyriausybės nutarimas Nr. 256 „Dėl buvusių dvarų sodybų – istorijos ir kultūros paminklų išsaugojimo principų atstatant nuosavybės teises, vykdant privatizavimą ir žemės reformą“.⁵⁰

Siekiant išsaugoti dvarų sodybas kaip istorijos ir architektūros, parkų meno ir statybos vertybes, istorinius žemėvaldos ir žemėnaudos bei kaimo kraštovaizdžio relikтус, taip pat sudaryti palankias tokių kultūros paveldo objektų funkcionavimo sąlygas buvo parengti architekto R. Stulpino dvarų sodybų išsaugojimo principai – „Dėl buvusių dvarų sodybų – istorijos ir kultūros paminklų grąžinimo, privatizavimo ir žemės reformos žemėtvarkos projektų rengimo tvarkos“ su priedais, detalizuojančiais vykdymo mechanizmą. Tačiau šis projektas LRV taip ir nebuvo įteisintas.⁵¹ Bet LRV nutarimu Nr. 256 buvo partvirtinti neprivatizuotinių, privatizuotinių ir privatizuotinių su sąlygomis dvarų sąrašai iki šiol nedavę jokių rezultatų.

Visi šie norminiai aktai turėjo numatyti mechanizmą, kad dvarų sodybos priklausytų vienam naudotojui (juridiniam ar fiziniam asmeniui), kad dvaro sodyba su savo žemėnauda funkcionuotų. Buvo parengti keturi tos tvarkos variantai, bet jie nebuvo Vyriausybės patvirtinti, o 1993 m. gegužės 27 d. LRV nutarimu Nr. 369 „Dėl buvusių dvarų ir palivarkų paminklinių sodybų apsaugos“ buvo patvirtinti buvusių dvarų ir palivarkų paminklinių sodybų apsaugos bendrieji nuostatai. Tačiau jie buvo aptakūs ir nenustatė aiškios dvarų sodybų grąžinimo, privatizavimo ir žemės reformos žemėtvarkos projektų rengimo tvarkos. Čia ir buvo toks esminis momentas, kada valstybė turėjo galimybę apsispręsti dėl dvarų išsaugojimo politikos bei tolesnio jos vykdymo. LRV nutarimai, deklaravę stambių ūkių atkūrimą buvusių dvarų vietoje, nebuvo integruoti į kitus įstatymus ir poįstatyminius aktus ir teisiškai mechanizmas nebuvo iki galo išspręstas.⁵² Galime konstatuoti, kad Lietuvos Vyriausybės nutarimo Nr. 256 nuostatos nėra įgyvendintos, nes trūksta finansavimo, o aplink dvarus nėra suformuota žemėnauda.

Šiandien integruojantis į Europos Sąjungą ir prisitaikant prie Europos standartų nemaža dalis

⁵⁰ KPD, KPC elektroninė svetainė <<http://www.heritage.lt>> [žr. 2007 01 16].

⁵¹ Juchnevičiūtė D. Lietuvos dvarai, parkai – būti ar nebūti? // *Atgimimas*. 1994 10 05. Nr. 39. P. 9.

⁵² Dziegoraitis A. Aktualūs teisinės dvarų apsaugos klausimai // *Lietuvos dvarai – praeitis, dabartis ir ateitis*. Konferencijos medžiaga. Vilnius. 2001. P. 48.

stambių ūkininkų tuščioje vietoje formuoja žemėnaudą, stato naujus statinius, kasa tvenkinius, sodina želdynus, o valstybė neturi finansinių galimybių išsaugoti griūvančius dvarus.⁵³

Nors dvarų kaip istorinio kultūros paveldo išsaugojimo problemas šiandien daugiausia kelia ir judina valstybės ir visuomenės institucijos, tačiau prie to darbo turi aktyviau prisidėti ir patys dvarų savininkai.⁵⁴ Reikia pačių dvarų savininkų iniciatyvos, indėlio, pagaliau sveiko lobizmo siekiant minėtus įstatymus inicijuoti, kad į dvarą būtų žvelgiama kaip į ūkinės veiklos ir kultūros paveldo objektą.

Šiuo metu veikia Lietuvos dvarų ir pilių asociacija (LPDA). Todėl dvarų šeimininkams turintiems daug bendrų interesų kartu daug paprasčiau laikytis vieningos taktikos, bendromis jėgomis kurti ir bendrą strategiją. 2007 m. LPDA svarstyta privačių dvarų pritaikomų kompleksinei turizmo plėtrai investicijų programa 2007-2013 m. (su ES SF paramos poreikiu). „Atvykstamojo ir vietos turizmo skatinimas išnaudojant gamtos išteklius, kultūros paveldą bei sukuriant palankesnes sąlygas aktyviam poilsiui“. Kultūros paveldo objektą – dvaro sodybą pritaikant kompleksinei turizmo plėtrai. Projekte numatyti pritaikymo kriterijai – „Išlikusių dvaro sodybos pastatų, ansamblių atkūrimas ir panaudojimas naujai turizmo paskirčiai išsaugant, atkuriant ar įamžinant buvusias dvaro tradicijas; dvaro sodybos komplekso, ansamblio pastatų sunykusių tūrių, planų, fasadų interjerų išsaugojimas, restauravimas arba atkūrimas; dvaro parko išplanavimo atkūrimas; prisijungimas prie Nacionalinių turizmo maršrutų; numatomos teikti nakvynės, maitinimo – atspindint dvarų tradicijas, aktyvaus poilsio, konferencijų, kultūrinės paslaugas“.⁵⁵ Kultūros paveldo dvarų sodybų svarba išaugtų ne tik rajone kuriame yra objektas, bet ir regione - bendrai turizmo infrastruktūros plėtrai.

3. PAVELDOSAUGOS IR PAVELDOTVARKOS DARBAI

3. 1. Paveldosaugos ir paveldotvarkos darbų patirtis ir problemos Lietuvoje

Lietuvoje paveldosaugos ir paveldotvarkos darbai prasidėjo žymiai vėliau nei kitose Europos šalyse. XIX a. Carinė administracija nesirūpino Lietuvos praeities paminklais. Daugelis paminklinės vertės objektų buvo sužaloti, kiti netgi nugriauti, kaip istorinės vertybės buvo propaguojami tie

⁵³ Brezgys V. Dvarų išsaugojimas: teorinė būtinybė ir reali praktika // Lietuvos dvarai – praeitis, dabartis ir ateitis. Konferencijos medžiaga. Vilnius. 2001. P. 98.

⁵⁴ Stanevičius A. Dvaro istorinis ir dabartinis vaidmuo Lietuvoje ūkiniame gyvenime // Lietuvos dvarai – praeitis, dabartis ir ateitis. Konferencijos medžiaga. Vilnius. 2001. P. 117.

⁵⁵ Visuotinio Lietuvos pilių ir dvarų asociacijos narių susirinkimo protokolas. Vilnius. Nr. 2007- 02/1. 2007 02 09.

objektai, kurie buvo susiję su Rusija ar stačiatikybe. Taip carinė valdžia rodė nepalankumą Lietuvos kultūriniam palikimui. Atgavus nepriklausomybę, Lietuvos valstybė ėmė rūpintis istoriniu praeities paveldu. 1919 08 18 Lietuvos Respublikos įstatymu, kurį pasirašė Lietuvos Respublikos Prezidentas A. Smetona ir ministras pirmininkas M. Šleževičius, buvo įkurta Valstybinė archeologijos komisija (VAK). Jos pirmininku buvo paskirtas archeologas Tadas Daugirdas ir komisijos nariai. Komisijos tikslas, anot įstatymo, buvo „rinkti, saugoti ir tyrinėti Lietuvos praeities liekanas, susipažinti su surinktomis svetur ir rūpintis gražinti išvežtas iš Lietuvos“. Šiame dokumente pirmą kartą kalbama apie architektūros sritį – „senovės rūmų tyrinėjimą“, jų išlaikymą ir taisymą.⁵⁶ Antrojo pasaulinio karo metu karo nelaimės neaplenkė ir kultūros paminklų. Karo metu nukentėjo nemažai meno ir architektūros objektų.

Sovietmečiu paminklosauga Lietuvoje buvo kuriama iš naujo, pagal sovietinę sistemą ir jos teisinius aktus. Labai svarbus faktas, kad 1967 m. Lietuvoje buvo priimtas Kultūros paminklų apsaugos įstatymas, o tokio įstatymo sovietų sąjungoje dar nebuvo. Be to, juridiskai buvo patvirtinti to meto istorijos, archeologijos, architektūros, dailės ir urbanistikos paminklų sąrašai.⁵⁷

Lietuvos dvarų sodybos kartu su parkais yra kompleksiniai objektai. Lietuvoje paveldotvarkos požiūriu nėra daug visiškai sutvarkytų dvarų sodybų. Bet tvarkymo darbai buvo atliekami keliose dešimtyse dvarų sodybų. Darbų poreikį ir apimtį rodo ir tas faktas, kad 1968 m. Vilniuje PRI buvo įkurtas Dvarų sodybų tyrimo ir projektavimo skyrius.⁵⁸ Tuo metu restauruojant buvusių dvarų sodybas ir parkus buvo susiduriama su įvairiomis problemomis – projektuotojų ir statybininkų jėgos buvo išskaidomos daugelyje objektų, taip darbai užsitęsėdavo, nemažai buvo dvarų sodybų, kurios ilgą laiką stovėdavo niekieno nenaudojamos. Kuomet būdavo restauruojamas tik vienas kitas buvusio dvaro sodybos objektas, jo emocinis poveikis buvo daug mažesnis, nei viso ansamblio.⁵⁹ Dėl organizacinių nesklandumų dauguma projektų liko pasenę ir neįgyvendinti, vėliau bandyti perdirbti, kai tuo tarpu buvusių dvarų sodybose išnyko nemažai pastatų, kitų būklė liko bloga arba patenkinama.⁶⁰

Sovietinei santvarkai dvarai savo esme buvo „svetimi“ - tai atsiliepė jų išsaugojimui, apsaugai, naudojimui etc. Kultūros paveldo netektis sovietiniais metais ir sovietinės okupacijos įtaka

⁵⁶ Glemža J. R. Nekilnojamojo kultūros paveldo apsauga ir tvarkymas. Paveldosaugos ir paveldotvarkos pagrindai. Vilnius. 2002. P. 20.

⁵⁷ Ten pat. P. 29.

⁵⁸ Ten pat. P. 211.

⁵⁹ Ramanauskienė S. Sodybų ir parkų restauravimo patirtis ir problemos // Istorijos ir kultūros paminklų tyrimai ir restauravimas Lietuvos TSR 1976 – 1980. Mokslinė konferencija. Lietuvos TSR Kultūros Ministerija, Respublikinis kultūros paminklų restauravimo trestas, Paminklų konservavimo institutas. Vilnius. 1980. P. 31.

⁶⁰ Navys E. Sodybų ir parkų restauravimo patirtis ir problemos // Istorijos ir kultūros paminklų tyrimai ir restauravimas Lietuvos TSR 1976 – 1980. Mokslinė konferencija. Lietuvos TSR Kultūros Ministerija, Respublikinis kultūros paminklų restauravimo trestas, Paminklų konservavimo institutas. Vilnius. 1980. P. 61.

Lietuvos kultūrinam palikimui buvo didelė, todėl paminkloaugai buvo išsakoma nemažai kritikos. Tuo metu ėmė kurtis visuomeninės organizacijos, taip pat Vyriausybė skatinama Sąjūdžio sudarė komisiją 1989 m., kuri turėjo prižiūrėti paminkloaugos ir paminklotvarkos sistemas ir darbo kryptis – darbo grupės vadovu buvo išrinktas J. Glemža. Lietuvai atgavus nepriklausomybę, Lietuvos Aukščiausioji Taryba – Atkuriamasis Seimas 1990 07 30 priėmė Kultūros paveldo apsaugos inspekcijos Laikinąjį įstatymą ir prie Seimo įsteigė Kultūros paveldo apsaugos inspekciją. Taip pat prie LR Vyriausybės buvo įsteigtas Paminklotvarkos departamentas, kuris vedė paveldo apskaitą ir metodiškai vadovavo tvarkytos darbams, net organizuodavo darbus.⁶¹

Nuo pirmų atkurtos nepriklausomybės metų Lietuvoje susirūpinta išsaugoti dvarų paveldą: pradėta rengti strategija, formuoti konkrečių priemonių bei veiksmų programą. Tuomet pasitarnavo atskirų, jau seniau šioje srityje dirbusių specialistų žinios ir patirtis. Ypač daug nusipelnė Paminklų konservavimo instituto (PKI) architektas Ričardas Stulpinas. Tačiau sparti valstybės ekonomikos raida, nuosavybės atkūrimo procesai, žemės reforma vertė peržiūrėti pradines nuostatas ieškant būdų išsaugoti šią reikšmingą Lietuvos kultūros dalį.⁶² Vėl Lietuvos dvarais rimčiau susirūpinta 2003 m. balandžio 18 d. LRV nutarimu Nr. 481 buvo patvirtinta "Dvarų paveldo išsaugojimo programa" kurioje numatyti dvarų paveldo išsaugojimo tikslai, prioritetai ir šios programos įgyvendinimo priemonės. Tačiau, atskiras tikslinis finansavimas šios programos įgyvendinimui nebuvo skirtas. Pats svarbiausias programoje numatytas tikslas – „užtikrinti sąlygas dvarų paveldą įvairiapusiškai integruoti į bendrą šalies ekonominę, socialinę, kultūrinę plėtrą, išsaugoti šias paveldo vertybes, įtvirtinti nuostatą, kad išsaugotas dvarų paveldas padeda stiprinti tautinį tapatumą, plačiau supažindinti pasaulį su Lietuvos kultūros istorija“.⁶³ Į programos vykdymą įsitraukė mokslo institucijos: Lietuvos istorijos institutas, Žemės ūkio universitetas, Architektūros ir statybos institutas. Kultūros vertybių apsaugos departamentas (nuo 2005 m. – Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos) parengė Lietuvos dvarų duomenų bazę, kuri skelbiama departamento interneto svetainėje.

Naujas perspektyvas dvarų paveldo išsaugojimui atveria ES struktūrinių fondų parama, į kurią Lietuva pretenduoja kaip nauja ES narė. Siekiant gauti šią paramą, bendromis Kultūros paveldo departamento ir dvarų valdytojų pastangomis parengta projektų pritaikyti keletą dvarų

⁶¹ Glemža J. R. Nekilnojamojo kultūros paveldo apsauga ir tvarkymas. Paveldosaugos ir paveldotvarkos pagrindai. Vilnius. 2002. P. 211.

⁶² Varnaitė D. Dvaras modernėjančioje Lietuvoje XIX a. antra pusė – XX a. pirmą pusę // Straipsnių rinkinys, parengtas pranešimų, skaitytų mokslo konferencijoje, vykusioje 2004 m. lapkričio 19 d. Lietuvos istorijos institute, pagrindu. 2004. P. 11.

⁶³ Dvarų paveldo išsaugojimo programa. Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtinta 2003 04 18. Nutarimu Nr. 481. Žr.: <<http://www.heritage.lt>> [žr. 2007 01 14].

sodybų turizmo plėtrai. Augantį susirūpinimą dvarų paveldu liudija ir moksliniai tyrimai, nukreipti pažinti šią reikšmingą kultūros dalį.⁶⁴ Lietuvai ekonomiškai sustiprėjus, atsiranda privačių investuotojų, besidominčių dvarų sodybomis ir pasirengusių jas pritaikyti nūdienos reikmėms.

3. 2. Žiemgalos regiono kultūros paveldo buvusių dvarų sodybų paveldosaugos ir paveldotvarkos darbai

Sovietmečiu dvarų sodybų tvarkymo darbai buvo atlikti keliose Žiemgalos regiono dvarų sodybose. Vienas tokių objektų kuriame buvo atlikti būdingiausi paveldotvarkos darbai yra Pakruojo dvaro sodybos ansamblis (XVIII a. pabaiga – XIX a.). Vienas didžiausių Lietuvos dvarų sodybos ansamblių apimantis 29 pastatus ir peizažinį parką. Ne tik šio komplekso rūmams, bet ir kitiems pastatams: parkams, svirnamams, malūnams, būdingas XIX a. architektūros dekoras. Restauratoriai šiame ansamblyje darbavosi nuo 1960 m. (arch. – D. Čepienė, N. Kitkauskas, A. Meškauskienė ir kiti). Jie restauravo svirnus, bravorą, jį pritaikė sporto salei, vėliau iš dalies restauruota ir rūmų salė. Tuo metu sodyboje buvo įkurtas Žemės ūkio technikumai ir pagalbinis ūkis.⁶⁵

Apie 1976 m. Instituto Sodybų skyriaus specialistai ruošė vis daugiau buvusių dvarų sodybų ir parkų išsaugojimo projektų, projektavo ansamblių pastatų ir parkų restauravimą, inžinerinius įrenginius, privažiavimo kelius. 1976 m. pradėti polichrominiai tyrimai, 1979 m. – fizikiniai ir kiti tyrimai. Polichrominių paieškų metu buvo atidengta vertinga sieninė tapyba Joniškėlio buvusio dvaro rūmų interjere. Pagal PKI sudarytą projektą Joniškėlio dvaro sodybos (vyr. architektė A. Meškauskienė, interjero autorė L. Navickienė) rūmai baigti restauruoti 1981 m. (freskos atnaujintos 1982 m.). Taip pat buvo remontuojama oficina, du kumetynai, sodininko namas.⁶⁶

Buvusios dvarų sodybos tai pastatų ansambliai su gyvenamaisiais, ūkiniais – kai kur gamybiniais pastatais ir parkais. Dvaro rūmai dideli savo apimtimi, puošnūs dekoru ir meniškais interjeriais pastatai, todėl jų restauravimas užtrunka ne vienerius metus, reikalauja didelio profesionalumo ir nemažų lėšų.⁶⁷ Kultūros paveldo departamentas (KPD) gaudamas lėšas iš valstybės biudžeto paveldo išsaugojimui, kasmet skiria lėšų dvarų paveldui gelbėti. Trūkstant lėšų

⁶⁴ Varnaitė D. Dvaras modernėjančioje Lietuvoje XIX a. antra pusė – XX a. pirmą pusę // Straipsnių rinkinys, parengtas pranešimų, skaitytų mokslo konferencijoje, vykusioje 2004 m. lapkričio 19 d. Lietuvos istorijos institute, pagrindu. 2004. P. 12.

⁶⁵ Glemža J. R. Nekilnojamojo kultūros paveldo apsauga ir tvarkymas. Paveldosaugos ir paveldotvarkos pagrindai. Vilnius. 2002. P. 213.

⁶⁶ KPCA. F. 11. b 13. Lietuvos statybos ir architektūros mokslinio tyrimo institutas. Biržų, Joniškio, Kupiškio, Pakruojo, Panevėžio, Pasvalio, Radviliškio, Šiaulių rajonų architektūros paminklų aprašymai. Buvusio dvaro pastatų ansamblis Joniškėlyje. 1982. P. 96.

⁶⁷ Lietuvos kultūros paveldo atgimimas. Kultūros vertybių apsaugos departamentas, kultūros paveldo centras. Vilnius. 2004. P. 64.

visam dvaro kompleksui restauruoti sodybose tvarkomi atskiri statiniai: ofisinės, vartai, arklidės, oranžerijos etc. Pamažu ima matytis kai kurie įdėtų pastangų vaisiai.⁶⁸ Atgimsta valstybės ir savivaldybių, nacionalinių ir regioninių parkų administracijų bei mokslo įstaigų lėšomis tvarkomos dvarų sodybos Žiemgalos regione - Joniškėlio dvaro sodyba (Pasvalio raj.), Žagarės dvaro sodyba (Joniškio raj.), pernai parengus projektą dėl Pakruojo dvaro sodybos (Pakruojo raj.) tvarkymo darbų, šiemet numatytas projekto įgyvendinimas.

4. ŽIEMGALOS REGIONO KULTŪROS PAVELDO DVARŲ SODYBŲ APSKAITA

4. 1. Buvusių dvarų sodybų apskaita iki Nepriklausomybės atgavimo

Šiaurinė Lietuvos dalis, besiribojanti su Latvija, buvo tankiai nusėta smulkių dvarelių. Esamus apskaitoje ir siūlomus įrašyti į apskaitą dvarus užfiksavo Žemėtvarkos instituto specialistai per 1973, 1980 ir 1983 m. inventorizacijas (to meto Kultūros ministerijos Muziejų ir kultūros paminklų apsaugos valdybos susitarimu su Žemėtvarkos institutu, buvo parengti kultūros ir gamtos paminklų visų rajonų kartografiniai planai). Talkinant paveldosaugininkams tuomet kartografiniuose planuose jie pažymėjo - Pasvalio rajone – 18, Pakruojo rajone – 97, Joniškio rajone - 17, dvarus ir ūkinius palivarkus.⁶⁹

Lietuvos TSR kultūros paminklų sąrašė 1973 m. įtraukti į to meto kultūros paminklų sąrašus:

Pasvalio rajone – 0.

Pakruojo rajone - 1 – Pakruojo dvaro ir pastatų ansamblis ir parkas (respublikinės reikšmės architektūros paminklas).

Joniškio rajone – 1 – Žagarės dvaro pastatų ansamblis (respublikinės reikšmės architektūros paminklas).⁷⁰

Vietinės reikšmės registre:

Pasvalio rajone – 1- Joniškėlio dvaro sodyba su pastatais (vietinės reikšmės architektūros paminklas).

Pakruojo rajone - 1 – Impolės dvaro svirnas (vietinės reikšmės architektūros paminklas).

⁶⁸ Varnaitė D. Dvaras modernėjančioje Lietuvoje XIX a. antra pusė – XX a. pirma pusė // Straipsnių rinkinys, parengtas pranešimų, skaitytų mokslo konferencijoje, vykusioje 2004 m. lapkričio 19 d. Lietuvos istorijos institute, pagrindu. 2004. P. 11.

⁶⁹ Lukšionytė - Tolvaišienė N. Žagarės dvaro architektūros ypatybės // Žiemgala, 2002. Nr. 1. P. 12.

⁷⁰ Lietuvos TSR kultūros paminklų sąrašas. Kultūros ministerija. Vilnius. 1973. P. 63.

Joniškio rajone – 0.⁷¹

1989 metų duomenimis inventorizuojamų sodybinių ansamblių, buvusių dvarų ir palivarkų sodybų sąrašuose buvo:

Lentelė Nr. 1. 1989 m. sąrašuose buvusios Pasvalio, Pakruojo ir Joniškio rajonų buvusios dvarų sodybos.

Pasvalio rajone:	Pakruojo rajone:	Joniškio rajone:
1. Ažuolpamušės dvaro sodyba.	1. Augustavo dvaro sodyba.	1. Daunoravos dvaro sodyba.
2. Baltпамūšio dvaro sodyba.	2. Akmenėlių dvaro sodyba.	2. Daunoraičių dvaro sodyba.
3. Barklainių dvaro sodyba	3. Akmenėlių dvaro sodyba.	3. Gataučių dvaro sodyba.
4. Dagilynės dvaro sodyba.	4. Aukštadvario dvaro sodyba.	4. Jakiškių dvaro sodyba.
5. Daniūnų dvaro sodyba.	5. Balsių dvaro sodyba.	5. Judraičių dvaro sodyba.
6. Daučkėnų dvaro sodyba.	6. Dovydiškio dvaro sodyba.	6. Lazdyniškių dvaro sodyba.
7. Didžiųjų Grūžių (Kalneliškių) dvaro sodyba	7. Geručių (Glebdavos) dvaro sodyba.	7. Malgūžių dvaro sodyba.
8. Geltonpamušės dvaro sodyba.	8. Impolių dvaro sodyba.	8. Martyniškių dvaro sodyba.
9. Gulbinėnų dvaro sodyba.	9. Juknaičių dvaro sodyba.	9. Raudondvario dvaro sodyba.
10. Janušų dvaro sodyba.	10. Klovainių (Krivaičių) dvaro sodyba.	10. Satkūnų dvaro sodyba.
11. Joniškėlio dvaro sodyba.	11. Lašmenpamūšio dvaro sodyba.	11. Žagarės dvaro sodyba.
12. Kamardės dvaro sodyba.	12. Liesų dvaro sodyba.	
13. Kauklių dvaro sodyba.	13. Linksmučių dvaro sodyba.	
14. Kyburių dvaro sodyba.	14. Padauguvos dvaro sodyba.	
15. Kubiliūnų dvaro sodyba.	15. Pakruojo dvaro sodyba.	
16. Lavėnų (Niurkonių) dvaro sodyba.	16. Palašmenio dvaro sodyba	
17. Meškalaukio dvaro sodyba.	17. Pamūšio dvaro sodyba.	
18. Moliūnų dvaro sodyba.	18. Pamūšio dvaro sodyba.	
	19. Puodiškių dvaro sodyba.	

⁷¹ Ten pat.

⁷² Pasvalio rajono savivaldybės administracijos kultūros skyriaus archyvas.

⁷³ Pakruojo rajono savivaldybės administracijos kultūros skyriaus archyvas.

19. Nairių dvaro sodyba.	20. Rimkūnų dvaro sodyba.	sodyba.
20. Pajiešmenių dvaro sodyba.	21. Šukionių (Kalnelių) dvaro sodyba.	12. Paudrūvės dvaro sodyba. ⁷⁴
21. Pramežio dvaro sodyba	22. Vileišių dvaro sodyba.	
22. Puigišių dvaro sodyba.	23. Plonėnų dvaro sodyba.	
23. Raudonpamūšės dvaro sodyba.	24. Pavėzgių dvaro sodyba.	
24. Saločių dvaro sodyba.	25. Triškonių dvaro sodyba.	
25. Sokų dvaro sodyba.	26. Kreivakiškio dvaro sodyba. ⁷³	
26. Škilinпамūšio dvaro sodyba.		
27. Vytartų dvaro sodyba.		
28. Žadeikonių dvaro sodyba.		
29. Žilpamūšio dvaro sodyba. ⁷²		

Pirmojo sovietinio okupavimo metu (1940 – 1941) visi dvarai buvo nacionalizuoti. Antrojo pasaulinio karo metu nedidelė dalis buvusių dvarų sodybų buvo sugriauta, dauguma jų buvo sužaloti, sunaikinti dvaruose buvę istorinės ir kultūrinės vertės daiktai: baldai, skulptūros, paveikslai, medžio dirbiniai, nemažą vertę turėję dvaruose buvę archyvai, bibliotekos. Kurį laiką po karo nemažai buvusių dvarų sodybų buvo likusios be jokios globos.

Sovietmečiu 1945 m. dvaruose pradėjo kurtis tarybiniai ūkiai, kitomis rajonuose esančiomis buvusių dvarų sodybomis naudojosi ir kitos žinybos - Žagarės dvaro sodyboje įsikūrė vidurinė mokykla, kituose buvo įsikūrę vietos valdžios organai ar kai kurių organizacijų vadovai.⁷⁵ Dalį paminklinių dvarų sodybų išlaikyti padėjo apie 1958 – 1959 m. įkurti apie 18 žemės ūkio technikumų, skiriant lėšas jų maksimaliems remontams. Žemės ūkio technikumai buvo įkurti Pasvalio rajone esančioje Joniškėlio dvaro sodyboje,⁷⁶ 1959 m. Pakruojo dvare taip pat buvo įsteigtas žemės ūkio technikumai, tais pačiais metais buvo išduotas leidimas rūmus perplanuoti ir pritaikyti mokymo reikalams. 1970 m. buvusios dvaro sodybos pastatų remonto ir pritaikymo technikumui reikalams projektus pavesta ruošti PKI. Paruošti projektai: vandens malūno pritaikymas klasėms, vėjo malūno – dolomito muziejui, spirito varyklos – katilinei, bravoro – sporto salei, buvusio vandens malūno sandėlis – perpumpavimo stočiai, arklidžių remonto techninis darbo projektas.⁷⁷

⁷⁴ Joniškio rajono savivaldybės administracijos kultūros skyriaus archyvas.

⁷⁵ KPCA. F. 1. b. 144. Istoriniai tyrimai. Apybraižos. 1982.

⁷⁶ KPCA. F – 3. b – 476. Pažyma apie architektūros paminklų – buvusių dvarų sodybų būklę. 1983.

⁷⁷ KPCA. F – 5. b – 1793. Lietuvos TSR architektūros paminklai (Biržų, Kupiškio, Pakruojo, Panevėžio, Radviliškio,

Dvarų materialinė, istorinė – architektūrinė vertė priklausė nuo juose šeiminkaujančių žmonių, kai kurie suvokdami, kad tai yra vertingi objektai rūpinosi jų apsauga, remontu, tačiau yra žinoma daug daugiau atvejų, kai paminklus naudojančių organizacijų vadovai ar vietinės valdžios organai suvokdami tokių objektų vertę nesirūpino ūkio ar kitiems tikslams naudojamų buvusių dvarų sodybų pastatų priežiūra. Nemažai žinoma faktų, kada buvusių dvarų pastai būdavo tyčia, sąmoningai griunami asmeninio pasipelnymo tikslais dėl statybinių medžiagų, kai kurie nukentėjo dėl tuometinės valdžios abejingumo, o žmonės, kurie stengėsi šias kultūros vertybes išsaugoti, bent ūkiškai tvarkyti, laikė „antitarybiniais“.

Vienas tokių pavyzdžių Pakruojo dvaro sodyba, kuri karo metu išliko nepaliesta, tačiau sovietmečiu sodyboje įsikūręs Pakruojo tarybinis ūkis nuo pat pirmų dienų darė žalą šiam architektūros paminklui. Gyvenamųjų rūmų pirmame aukšte buvo įrengta kiaulidė, jei pritaikyti buvo atlikti ardymo darbai. 1951 m. rugpjūčio 30 d. Tarybinio ūkio direktorius buvo gavęs išpėjimąjį raštą, kuriame buvo nurodyta, kad Pakruojo dvaro ansamblis yra vertingas architektūros paminklas. Nekreipiant dėmesio į praeitą raštą 1953 m. liepos 29 d. buvo atsiustas raštas, kuriuo pareikalauta skirti lėšų rūmų remontui, praėjus pusmečiui dvaro apsauginės zonos ribose buvo pradėtas statyti gyvenamasis namas. 1955 m. pakartotas raginimas remontuoti rūmus. Nei rajono valdžia, nei Pakruojo rajono prokuroras nekreipė dėmesio į raginimus nutraukti statybas ir nubausti direktorių už savivaliavimą.⁷⁸ Objektas tapo sužalotas, o kaltininkas nenubaustas. Tai rodo tuometinės valdžios ir Tarybinio ūkio direktoriaus abejingumą didelę išliekamąją vertę turinčiam paveldo objektui. Jau tada didelė dalis Pakruojo dvaro sodybos pastatų buvo avarinės būklės, apie tai užsimenama 1958 m. Pakruojo rajono Vykdomojo komiteto sprendime Nr. 224 „Dėl rajone esančių architektūros paminklų apsaugos sustiprinimo“. Sprendime rašoma: „[...] architektūros paminklas, esantis Pakruojo tarybinio ūkio žinioje yra itin blogame stovyje, naudojamas ūkiniams reikalams, ansamblio pastatai dėl tarybinio ūkio vadovų apsileidimo griūva, dauguma trobesių be stogų ir jau eilė metų nenaudojami be remonto. Daleidžiami net tokie faktai, kaip tyčinis statinių griovimas [...] dėl sugedusios kanalizacijos rytinė parko dalis baigia nudžiūti“.⁷⁹

Sovietmečiu dauguma dvarų priklausė tarybiniams ūkiams, Pasvalio rajone esančiame Barklainių dvaro sodyboje šeiminkavo Naradavos tarybinis ūkis. Dokumentuose aprašoma avarinė pastatų būklė: „Beveik visi pastatai kuriais naudojasi Naradavos tarybinis ūkis yra avarinėje būklėje“ – panašiai galime apibūdinti tam pačiam tarybiniam ūkiui priklausią Pajiešmenių buvusią

Rokiškio, Šiaulių, Trakų, Vilniaus, Zarasų raj.). 1982.

⁷⁸ KPCA. F – 3. b – 476. Pažyma apie architektūros paminklų – buvusių dvarų sodybų būklę. 1983.

⁷⁹ KPCA. F – 5. b – 1793. Lietuvos TSR architektūros paminklai (Biržų, Kupiškio, Pakruojo, Panevėžio, Radviliškio, Rokiškio, Šiaulių, Trakų, Vilniaus, Zarasų raj.). 1982.

dvaro sodybą, kurioje buvo įkurdinti vargingai gyvenantys žmonės. Minimi neatidėliotinai remonto ir restauracijos darbų reikalaujantys objektai kuriais naudojosi ir kitos žinybos – Žagarės dvaro sodyba (Joniškio raj.), kurioje buvo įsikūrusi vidurinė mokykla, Joniškėlio dvaro sodyba (Pasvalio raj.), kurioje buvo žemės ūkio mokykla.⁸⁰

Nors 1949 m. kultūros paminklų apsaugos nuostatuose Nr. 184 patvirtintuose TSRS Ministrų Tarybos pasakyta: “Kultūros paminklų apsaugą ir jų išsaugojimo priežiūrą vykdo apskričių, miestų, valsčių ir apylinkių darbo žmonių deputatų tarybų vykdomieji komitetai”. Architektūros paminklų apsaugos inspekcija suvokdama, kad esama buvusių dvarų sodybų padėtis yra kritiška, eilę metų kreipėsi į tuometinius tarybinių ūkių ministrus, net į Žemės ūkio ministeriją.⁸¹ Valdžia ne tik nekreipė dėmesio ir nekovojo su buvusių dvaro sodybų žalotojais, bet net toleravo susidariusią padėtį. Daugiausia kultūros paveldo sunaikinta pokario laikotarpiu iki 1955 m. Sovietmečiu sąmoningai buvo siekiama sunaikinti darus, kaip supuvusios dvarininkijos palikimą ypač Stalino valdymo laikotarpiu.

1958 m. LTSR Žemės ūkio ministerijos išleistas nutarimas „Dėl priemonių kultūros paminklų apsaugai pagerinti“. Dokumente pateikti atitinkami nurodymai dėl buvusių dvarų sodybų apsaugos.⁸² Bet jokių konkrečių priemonių imtasi nebuvo padėčiai pagerinti. Nežiūrint aukštos meninės vertės, neprižiūrint ir savavališkai naikinant, daugumai buvusių dvarų sodybų sovietmečiu buvo padaryta didžiulė žala.

4. 2. Šiandieniniai buvusių dvarų sodybų duomenys

Žiemgalos regiono kultūros paveldo reikšmė ir vertė valstybiniu, o ypač savivaldybių, mastu iki šiol nepakankamai atskleista ir suvokta. Daugybė šio krašto kultūros objektų, tarp jų buvusios dvarų sodybos nepakankamai ištyrinėtos, neatskleistos, o paveldosauginė jų inventorizacija neatlikta. Gal būt į paveldosaugos ir paveldotvarkos procesą, paveldo integravimą į šiuolaikinės visuomenės gyvenimą nepakankamai įtraukiama visuomenė, nevyriausybinių organizacijos institucijos, studentai, moksleiviai, įvairios jaunimo organizacijos, kaimų bendruomenės? Žiemgalos regione istoriniai kultūrinės vertės pastatai buvusių dvarų sodybų kompleksai dar kai kur yra patenkinamos fizinės būklės, nemažai yra blogos arba avarinės fizinės būklės. Tokie buvusių dvarų sodybų pastatai dažniausiai yra neprižiūrimi, netvarkomi, dažniausiai nenaudojami sparčiai nyksta.

⁸⁰ KPCA. F. 1. b. 144. Istoriniai tyrimai. Apybraižos. 1982.

⁸¹ KPCA F. 11. b. 13. Lietuvos statybos ir architektūros mokslinio tyrimo institutas. Biržų, Joniškio, Kupiškio, Pakruojo, Panevėžio, Pasvalio, Radviliškio, Šiaulių rajonų architektūros paminklų aprašymai. 1981.

⁸² KPCA. F – 3. b – 476. Pažyma apie architektūros paminklų – buvusių dvarų sodybų būklę. 1983.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. gegužės 27 d. nutarimu Nr. 369 (Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. gegužės 28 d. nutarimo Nr. 762 (nuo 2002 m. birželio 1 d.) patvirtintas Buvusių dvarų ir palivarkų paminklinės sodybos, kurioms nustatomas individualus apsaugos ir naudojimo reglamentas.⁸³

Lentelė Nr. 2. *Buvusių dvarų sodybos, kurioms nustatomas individualus apsaugos ir naudojimo reglamentas.*⁸⁴

Pasvalio rajone	Pakruojo rajone	Joniškio rajone
1. Ažuolpamūšės dvaro sodyba	1. Akmenėlių dvaro sodyba	1. Jakiškių dvaro sodyba
2. Berklainių dvaro sodyba	2. Akmenėlių dvaro sodyba	2. Žagarės dvaro sodyba
3. Dagilynės dvaro sodyba	3. Aukštadvario dvaro sodyba	
4. Didžiųjų Grūdžių (Kalneliškių) dvaro sodyba	4. Geručių (Glebaus) dvaro sodyba	
5. Gulbinėnų dvaro sodyba	5. Impolių dvaro sodyba	
6. Joniškėlio dvaro sodyba	6. Lašmenpamūšio dvaro sodyba	
7. Kamardės dvaro sodyba	7. Pakruojo dvaro sodyba	
8. Lavėnų-Niurkonių dvaro sodyba	8. Pamūšio (Linkuvos) dvaro sodyba	
9. Sokų dvaro sodyba	9. Pamūšio (Pašvitinio) dvaro sodyba	
10. Škilinpamūšio dvaro sodyba	10. Plonėnų dvaro sodyba	

4. 2. 1. Buvusios dvarų sodybos įtrauktos į kultūros vertybių Registrą

Šiaurės Lietuvos dvarams įtakos turėjo Kuršo žemėse viešpatavusi vokiečių ūkininkavimo kultūra, kuri skatino labiau rūpintis materialia nauda nei išorine reprezentacija. Matyt, tai lėmė, kad šiame regione kūrėsi ir buvusių dvarų sodybų - ištaigingų architektūros ansamblių.⁸⁵

Iki 2005-04-20 metų KPC duomenimis, kultūros vertybių registre Žiemgalos regione užregistruota:

⁸³ Valstybės žinios Nr. 54 – 2133. 2002.

⁸⁴ Ten pat.

⁸⁵ Lukšionytė - Tolvaišienė N. Dabarties ir praeities vaizdai. Krašto kultūrinė raiška. Dvarai // Šiaurės Lietuvos istorijos ir kultūros paveldas. Žiemgala. 2000. Nr. 1. P. 14.

Lentelė Nr. 3. *Buvusios dvarų sodybos įtrauktos į kultūros vertybių Registrą.*⁸⁶

Pasvalio rajone:	Pakruojo rajone:	Joniškio rajone:
1. Joniškėlio dvaro sodyba G124K	1. Pakruojo dvaro sodyba G104K	1. Žagarės vad. Raudondvario dvaro palivarko sodyba G238K
2. Gulbinėnų dvaro sodyba G123K	2. Lašmenpamūšio dvaro sodyba G103K	2. Jakiškių dvaro sodyba G101K
3. Škilinpamūšio dvaro sodyba G125K		

Didžiausi minėtų rajonų dvarai – Žagarės, Pakruojo, Joniškėlio. Visi jie sovietmečiu buvo įrašyti į valstybės saugomų architektūros paminklų sąrašus, todėl yra palyginti neblogai išlikę išskyrus Pakruojo dvarą, kuriam neatidėliotinai reikalinga pagalba. Joniškėlio rūmai statyti baroko ir klasicizmo sankirtoje, Pakruojo ir Žagarės rūmai reprezentuoja brandųjį ir vėlyvąjį klasicizmą. Pagalbiniai ir ūkiniai ansamblių trobesiai dažniausiai statyti XIX a. Jų architektūroje vyrauja romantizmas ir istorizmas. Didžiausias rezidencijas globojo garsios didikų šeimos - Karpiai daugiau ar mažiau Lietuvoje pritaपे atvykėliai baronai⁸⁷ von der Ropai, Naryškinai.⁸⁸

4. 2. 2. Buvusios dvarų sodybos – „vietinės reikšmės“ paveldo objektai

1997 m. buvusio Kultūros vertybių apsaugos departamento Šiaulių padalinio duomenimis Pasvalio rajone buvo - 14, vertingiausios – Joniškėlio ir Gulbinėnų buvusių dvarų sodybos, Pakruojo rajone buvo - 17, vertingiausia – Pakruojo buvusio dvaro sodyba, Joniškio rajone buvo – 8, vertingiausia – Žagarės buvusio dvaro sodyba.⁸⁹

Lentelėse pateikiama KPC interneto svetainėje esančių sąrašų duomenimis iki šių dienų išlikusios „vietinės reikšmės“ buvusios dvarų sodybos, dauguma jų jau fiksuojamos kaip buvusių

⁸⁶ KPD, KPC elektroninė svetainė <http://www.heritage.lt/t_aktai/lrv/93_369.htm#sarasas>[žr. 2007 04 06].

⁸⁷ Baronas – Europos šalių bajorų titulas, - plito vokiečių užkariauotose žemėse. Jį turėjo daugelis Livonijos vokiečių kilmės dvarininkų, o tokie buvo Ropai, atsikėlę į Livoniją iš Vestfalijos. Kai Livonija 1561 m. buvo prijungta prie Lietuvos, tenykščiai dvarininkai sėkmingai plėtė savo valdas LDK žemėse. Tokiu būdu Ropai įsigijo žemės prie Pakruojo ir įsteigė dvarą. Be abejo, vėliau Žiemgalos žemėse stovėjo ne viena dvaro sodyba. Žr.: Semaška A. Pasižvalgymai po Lietuvą. Pažintinis krašto lobynas, žymių žmonių tėviškės, vaizdingiausi kraštovaizdžiai. Vilnius. 2005. P. 337.

⁸⁸ Lukšionytė - Tolvaišienė N., Šiaurės Lietuvos dvarai // Šiaurės Lietuvos istorijos ir kultūros paveldas. Žiemgala. 2005. Nr. 1., P. 24.

⁸⁹ Kirkutis V. Jei saugosim viską, nieko neišsaugosim // Šiaulių kraštas. Atolankos. 1997 10 11. P. 17.

dvarų sodybų fragmentai:⁹⁰

Lentelė Nr. 4. *Regione iki šių dienų išlikusios dvarų sodybos ir išlikę dvarų sodybų fragmentai Pasvalio rajone.*

Iki šių dienų išlikę buvusios dvarų sodybos	Šiandien fiksuojamos – buvusių dvarų sodybų fragmentai
<ol style="list-style-type: none"> 1. Baltпамūšio dvaro sodyba 2. Berklainių dvaro sodyba 3. Pajiešmenių dvaro sodyba 4. Puigiškių dvaro sodyba 5. Dagilynės dvaro sodyba 6. Kubiliūnų dvaro sodyba 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ažuolпамūšės dvaro sodybos fragmentai 2. Lavėnų (Niurkonių) dvaro sodybos fragmentai (AtV 534) 3. Geltonпамūšės dvaro sodybos fragmentai 4. Kamardės dvaro sodybos fragmentai 5. Raudonпамūšės dvaro sodybos fragmentai 6. Saločių dvaro sodybos fragmentai 7. Žilпамūšio dvaro sodybos fragmentai 8. Didžiųjų Grūžių (Kalneliškių) dvaro sodybos fragmentai 9. Kyburių dvaro sodybos fragmentai 10. Nairių dvaro sodybos fragmentai 11. Daučkėnų dvaro sodybos fragmentai 12. Daniūnų dvaro sodybos fragmentai 13. Januškų palivarko sodybos fragmentai 14. Kauklių dvaro sodybos fragmentai 15. Meškalaukio dvaro sodybos fragmentai 16. Moliūnų dvaro sodybos fragmentai 17. Sokų dvaro sodybos fragmentai 18. Vytartų dvaro sodybos fragmentai 19. Žadeikonių dvaro sodybos fragmentai

Lentelė Nr. 5. *Regione iki šių dienų išlikusios dvarų sodybos ir išlikę dvarų sodybų fragmentai Pakruojo rajone.*

⁹⁰ KPC elektroninė svetainė <<http://www.kpc.lt/>> [žr. 2007 03 18].

Iki šių dienų išlikę buvusios dvarų sodybos	Šiandien fiksuojamos – buvusių dvarų sodybų fragmentai
<ol style="list-style-type: none"> 1. Puodiškių dvaro sodyba 2. Pamūšio dvaro sodyba 3. Geručių - Glebdavos dvaro sodyba 4. Žeimelio dvaro sodyba 5. Gedučių dvaro sodyba 6. Pašvitinio dvaro sodyba 7. Lygumų dvaro sodyba 8. Dovydiškio dvaro sodyba 9. Vileišių dvaro sodyba 10. Plonėnų dvaro sodyba 11. Kreivakiškio dvaro sodyba 12. Klovainių (Krivaičių) dvaro sodyba 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Akmenėlių dvaro sodybos fragmentai 2. Akmenėlių dvaro sodybos fragmentai 3. Aukštadvario dvaro sodybos fragmentai 4. Šukionių (Kalnelių) dvaro sodybos fragmentai 5. Triškonių dvaro sodybos fragmentai 6. Liesų dvaro sodybos fragmentai 7. Linksmučių dvaro sodybos fragmentai 8. Juknaičių dvaro sodybos fragmentai 9. Augustavo dvaro sodybos fragmentai 10. Balsių dvaro sodybos fragmentai 11. Padauguvos dvaro sodybos fragmentai 12. Puodiškių dvaro sodybos fragmentai 13. Pamūšio dvaro sodybos fragmentai 14. Impolių dvaro sodybos fragmentai 15. Pamūšio dvaro sodybos fragmentai 16. Pavėzgių dvaro sodybos fragmentai 17. Rimkūnų dvaro sodybos fragmentai 18. Palašmenio dvaro sodybos fragmentai.

Lentelė Nr. 6. *Regione iki šių dienų išlikusios dvarų sodybos ir išlikę dvarų sodybų fragmentai Joniškio rajone.*

Iki šių dienų išlikę buvusios dvarų sodybos	Šiandien fiksuojamos – buvusių dvarų sodybų fragmentai
<ol style="list-style-type: none"> 1. Gataučių dvaro sodyba 2. Paudrūvės dvaro sodyba 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Daunoravos dvaro sodybos fragmentai 2. Daunoraičių dvaro sodybos fragmentai 3. Lazdyniškių dvaro sodybos fragmentai 4. Malgūžių dvaro sodybos fragmentai 5. Jurdaičių dvaro sodybos fragmentai. 6. Martyniškių dvaro sodybos fragmentai 7. Satkūnų dvaro sodybos fragmentai

Iš pateiktų lentelėse duomenų galime susidaryti šiandieninį vaizdą apie esamą Žiemgalos regiono buvusių dvarų sodybų padėtį. Pasvalio rajone mūsų dienų išliko - 9 iš kurių trys yra įtrauktos į registrą, Pakruojo rajone - 13 iš kurių dvi įtrauktos į Registrą, Joniškio rajone - 5 buvusių dvarų sodybos iš kurių dvi yra įtrauktos į Registrą. 19 - Pasvalio rajono, 18 - Pakruojo rajono, 7 - Joniškio rajono buvusių dvarų sodybų turi buvusių dvarų sodybų fragmentų statusą. Tokie skaičiai rodo, kad daug dvarų sunyko ir sugriuvo ne tik sovietmečiu, bet ir – nenaudojami – nepriklausomybės metais. Būtina neatidėliotinai peržiūrėti kriterijus ir tikslinti apskaitą, skubiai susirūpinti buvusių dvarų sodybų išsaugojimu. Reikia skubiai parengti šio regiono apsaugos, tvarkymo strategiją, ja pagrįstą programą, integruoti ją į šiuolaikinės visuomenės gyvenimą, parengti kompleksinę buvusių dvarų sodybų tvarkymo programą, perdėti ją kuo greičiau įgyvendinti, kol dar yra ką saugoti.

Gyvenimo praktika rodo, kad paveldo išsaugojimas neįmanomas be tiesioginio savivaldybių dalyvavimo.⁹¹ Akivaizdu, kad dvarų paveldo būklė Pasvalio, Pakruojo ir Joniškio rajonų savivaldybėse per pastaruosius kelerius metus akivaizdžiai pablogėjo. Gal būt to pasekmė - mažas darbuotojų skaičius savivaldybėse? Pavyzdžiui Pasvalio savivaldybėje yra tik viena už kultūros paveldą atsakinga kultūros vertybių specialistė V. Varanauskienė, bet ji taip pat atsakinga už rajono savivaldybės administracijos turto valdymo skyrių. Pakruojo rajono savivaldybėje dirba du už kultūros paveldą atsakingi darbuotojai: vyriausia paminklosaugos specialistė V. Alekseriūnaitė ir administracijos kultūros skyriaus kultūros paveldo tarnybos vedėjas M. Veliulis. Joniškio rajono savivaldybėje kultūros paveldo specialisto puse metų nebuvo, jo pareigas atliko administracijos kraštotvarkos ir architektūros skyriaus darbuotojai, neseniai priimta nauja paveldosaugos specialistė L. Veikalienė.⁹² Nebekyla jokių klausimų dėl ko nyksta šio regiono istorijos ir kultūros paveldas, kodėl trūksta vietos paveldosaugos ir savivaldos institucijų iniciatyvos rengiant ES struktūrinių fondų lėšų pritraukimo programas, ieškant lėšų pagal Vyriausybės programas, kodėl beveik nevykdoma valstybinė „Dvarų paveldo išsaugojimo programa“ (2003 04 18 Vyriausybės nutarimas Nr. 481).

Nors pastaroji problema ne vien vietinių institucijų, bet patvirtinusios šią programą Vyriausybės uždavinys. Buvo pareikšta, kad dvarų paveldo išsaugojimo programai įgyvendinti nėra lėšų, todėl šią programą reikia panaikinti arba bent jau kiek įmanoma sumažinti ir susiaurinti.⁹³

⁹¹ Glemža J. Paveldosauga: dabartis, problemos, perspektyvos // Statyba ir architektūra. 2004. Nr. 6. P. 24.

⁹² Asmeninis archyvas // Taikomosios praktikos bei žvalgomosios ekspedicijos metu darbo autorės aplankyti Pasvalio, Pakruojo, Joniškio rajonų savivaldybėse esantys kultūros skyriai. 2006 12 22. – 2007 04 23.

⁹³ Gražulis A. Kaip nuvertinamos kultūros vertybės // Kultūros barai. 2006. Nr. 8. P. 27.

Susidaro vaizdas, jog valstybė siekia atsikratyti Lietuvos dvarų paveldo likučių. Juk svarbiausia išsaugoti dar iki šių dienų išlikusias ne tik į Registrą įrašytas, bet ir vietinės reikšmės buvusių dvarų sodybas.

5. DUOMENYS APIE ŽIEMGALOS REGIONO KULTŪROS PAVELDO IŠLIKUSIAS DVARŲ SODYBAS

5. 1. Kultūros paveldo medžio architektūros dvarų sodybos

Tradiciškai, nagrinėjant buvusių dvarų sodybas didžiausias dėmesys dažniausiai yra skiriamas mūrinei dvarų sodybų architektūrai. Medinė dvarų sodybų architektūra susiformavo lietuvių etninės kultūros pagrindu. Per ilgus šimtmečius išlaikydama būdingus lietuvių etnosui bruožus: organišką jungtį su aplinka, formų ir dekoro saiko jausmą, savitą proporcinę sistemą.

Medinė sodybų architektūra dažniausiai buvo vidutinių ir smulkių bajorų privilegija. XVIII a. pabaigoje dvarų sodybų formos buvo saikingos, klasicizmo kanonai reikalavo lakoniškų tūrių. Tačiau gražių proporcijų ir puošnaus klasicizmo elementus imituojančio dekoro visuma pagimdė originalius, medinius reprezentacinio kiemo statinius. Ūkinius pastatus buvo stengtasi išlaikyti utilitarinius ir funkcionalius, tačiau medžiagų tektonika pagrįsta fasadų kompozicija, proporcingumas, bei kuklus dekoras darė jų architektūrą patrauklią.⁹⁴ Ryškiausias Žiemgalos regione iki šių dienų išlikęs tokio dvaro pavyzdys – Lašmenpamūšio (Pakruojo raj.) ponų namai. Manoma, kad *Lašmenpamūšio dvaras* (Pakruojo raj.) galėjo būti įkurtas XVIII a. pabaigoje. XIX a. pirmoje pusėje medinis dvaras priklausė Daunoravičiams, XX a. pradžioje dvarą įsigijo latvis Melngailis, šeimininkui mirus dvarą valdė jo žmona ir sūnus. Po parceliacijos dvaras priklausė V. Melngailienei - Manekienei, E. Manekui ir B. Melngailiui pas kurį svečiuodavosi rašytojai L.Gira, V. Mykolaitis – Putinas, S. Neris, kaimynas K. Binkis, J. Paleckis, dailininkas K. Šimonis ir kiti. 1933 m. dvarą įsigijo M. ir J. Liaugaudai, kurių 152, 82 ha dvaras buvo nacionalizuotas.⁹⁵ Lietuvai atgavus nepriklausomybę, jų sūnui A. Liaugaudui gražintas medinis gyvenamasis namas, statytas 1786 m., mūrinis gyvenamasis namas, akmens mūro svirnas, akmens mūro ūkinis pastatas, du tvartai, daržinė, ledainė ir kiti pastatai, savininkui priklauso ir visa dvaro teritorija bei 16, 6 ha žemėnaudos prie dvaro.⁹⁶ Dvaro parko neliko, jis sunaikintas. Nors dvaro sodyba įtraukta į kultūros paveldo registrą

⁹⁴ Puodžiukienė D. Medinė architektūra dvarų sodybose: vertė ir išsaugojimo galimybės // Lietuvos dvarai – praeitis, dabartis ir ateitis. Konferencijos medžiaga. Vilnius. 2001. P. 56.

⁹⁵ Šernas V. Daugyvenės kraštas. Žiemgalos draugija. Kaunas. 1998. P. 51.

⁹⁶ Kirkutis V. Jei saugosim viską, nieko neišsaugosim // Šiaulių kraštas. Atolankos. 1997 10 11. P. 17.

bei turi šeiminingą dvaro būklę šiuo metu yra bloga – reikėtų susirūpinti šio istorinę, architektūrinę bei kultūrinę vertę turinčio medinio dvaro išsaugojimu. (Žr.: priedus Nr. 5, 6.).

XIX a. viduryje dvarų sodybų architektūra kaip ir gyvenimo būdas tapo racionalūs: gyvenamieji pastatai patogūs, tvarkingi, kruopščiai suręsti, ūkiniai pastatai pritaikyti to meto mechanizacijai. XIX a. pabaigoje pastatų formose ir dekore gausu medinei eklektikai būdingų elementų, taip pat buvo populiarios ir neoklasicistinės formos. To meto tobuli fabrikiniai įrankiai leido išgauti aukštą medienos apdirbimo kokybę, todėl pastatuose gausu dailių stalių gaminių.⁹⁷ Paveldo būta išties unikalaus ir turtingo, tai liudija kraštotyrininkų ir mokslininkų surinkta medžiaga.⁹⁸ Žiemgalos regione išlikę tokios dvarų sodybos: Joniškio rajone medinė *Daunoravos dvaro sodyba* – pastatyta 1854 – 1855 m. vokiečių kilmės grafo Keizerlingo. Dvaras turėjo 250 ha žemės. Dvarą sudarė 17 pastatų, tarp jų buvo dvi arklidės ir du kumetynai. Prasidėjus Antrajam pasauliniam karui dvaro savininkai pasitraukė į Vokietiją.⁹⁹ Sunykęs, dar vos pastebimas gyvenamasis buvusios medinės dvaro sodybos pastatas - buvęs dviaukštis, stačiakampio formos su dvišlaičiu stogu. Ūkiniai pastatai statyti iš lauko akmenų mūro taip pat stačiakampiais dvišlaičiais stogais, naudojami ūkio reikalams. Beveik visi buvusios dvaro sodybos pastatai sunykę, likę tik fragmentai, o ir jų čia greit nebeliks kaip ir parkas iš kurio telikę pavieniai medžiai.¹⁰⁰ Labai apleisti ir apgriuvę dvaro rūmai ir kiti pastatai fiksuojami kaip buvusios dvaro sodybos fragmentai.¹⁰¹ (Žr.: priedus Nr. 7, 8.). Baigia sunykti medinė *Didžiųjų Grūžių (Kalnelišio) dvaro sodyba* (Pasvalio raj.), kurios savininkas buvo Povilas Puzinas (1839 - 1910). Šiame dvare jis buvo įsteigęs keramikos fabriką, kurio dirbiniai – plytos, kokliai, indai, statulos ir kitokios apdailos detalės – garsėjo Rygoje ir net Peterburge. Tai buvo vienas pirmųjų fabriku. Dvaro savininkas buvo išstremtas į Irkucką.¹⁰² (Žr.: priedus Nr. 9.10.).

Puikus dvaro išsaugojimo pavyzdys – medinės *Kreivakiškio dvaro sodybos*, (Pakruojo raj.), kurioje šiuo metu šeiminingauja vos prieš šešerius metus pagaliau atgavęs giminės ūkį Vidmantas Palujanskas - Kauno miestą iškeitęs į savo senelių dvarą. Čia jis atvyko pasiryžęs atstatyti

⁹⁷ Puodžiukienė D. Medinė architektūra dvarų sodybose: vertė ir išsaugojimo galimybės // Lietuvos dvarai – praeitis, dabartis ir ateitis. Konferencijos medžiaga. Vilnius. 2001. P. 57.

⁹⁸ Žr.: Šiaulių “Aušros” muziejuje, taip pat apie medines dvarų sodybas nemažai medžiagos yra Architektūros ir Statybos instituto Architektūros istorijos archyve.

⁹⁹ Semaška A. Pasižvalgymai po Lietuvą. Pažintinis krašto lobynas, žymių žmonių tėviškės, vaizdingiausi kraštovaizdžiai. Vilnius. 2005. P. 113.

¹⁰⁰ Asmeninis archyvas // Interviu su Joniškio savivaldybės administracijos kraštotvarkos ir architektūros skyriaus darbuotoja R. Dargyte. 2007 01 13.

¹⁰¹ Asmeninis archyvas // Interviu su Joniškio rajono savivaldybės administracijos kultūros skyriaus kultūros paveldo specialiste L. Veikaliene. 2007 01 13.

¹⁰² Semaška A. Pasižvalgymai po Lietuvą. Pažintinis krašto lobynas, žymių žmonių tėviškės, vaizdingiausi kraštovaizdžiai. Vilnius. 2005. P. 386.

nuniokotus giminės namus ir atkurti buvusią aurą, kuri supo ano meto Kreivakiškio dvaro savininkus – bendruomenės suėjimus, pamaldas sodyboje, įvairius kultūros renginius.

Pasak V. Palujansko pradėti ūkininkauti, prikelti gyvenimui sodybą buvo nelengva. Tik po didelio triūso ir neatidėliotinai skubių sodybos atgaivinimo darbų šis ūkis tapo traukos centru rajone ir visoje Lietuvoje.¹⁰³ Būdamas Lietuvos samariečių bendrijos (LSB) Pakruojo skyriaus valdybos nariu, kartu su dirbančiais samariečiais penkerius metus iš eilės surengė įvairius renginius ir vasaros poilsio stovyklas rajono asocialių šeimų vaikams, patyrusiems prievartą. Sodyboje jau šešias vasaras tradiciškai vyko tarptautiniais tapę Žiemgalos krašto dailininkų plenerai, kuriuos remia Pakruojo rajono savivaldybė bei Pakruojo kultūros centras. Plenerų dalyviai – profesorai V. Triušys, V. Rimkus, J. Galkus, tapytojai R. Čarna, M. T. Rožanskaitė etc. Dvaro sodybos šeimininkas siekdamas giminės tradicijų tąsos bei kultūros puoselėjimo jau penktus metus iš eilės organizuoja respublikinius politinių kalinių ir tremtinių sąjungos jaunesniosios kartos sąskrydžius.¹⁰⁴ Kreivakiškio dvaro sodyboje jau kelis metus iš eilės vyksta tradiciniai kluono teatro festivaliai, kuriuose dalyvauja ne tik Pakruojo, bet ir kaimyninių rajonų mėgėjiški teatrai.¹⁰⁵

Nors dvaro sodyba yra atokiau nuo gero kelio, ją galima pasiekti važiuojant žvyrkeliu - lankytojų čia netrūksta. Pats dvaro savininkas džiaugiasi iškeitęs miesto šurmulį į kaimo ramybę, pasak jo iš miesto norinčių apsilankyti dvare netrūksta, visi norintys netelpa, net juntamas tokių objektų stygius. Todėl ateities perspektyvoje dvarą norėtų pritaikyti turizmo sričiai, įrengti svečių kambarius, konferencijoms skirtą salę, sukurti aplinką skirtą poilsiui ir čia organizuojamiems renginiams bei pramogoms.¹⁰⁶ (Žr.: priedus Nr. 11, 12).

Toks dvaro sodybos atgaivinimo būdas yra sveikintinas, prieš susigražinant šeimininkui jis buvo labai blogos būklės atsižvelgiant į tai, jog tai medinis dvaras. Sovietmečiu čia buvo įkurdintos kelios šeimos visaip niokojusios dvarą. Padaryta žala yra didžiulė, todėl anot V. Palujansko reikia įdėti dar labai daug pastangų bei lėšų norint atgauti buvusį dvaro vaizdą, dabar tenka tenkintis tik palaikomuoju remontu. Šiomet savininkas žada pasinaudoti ES kaimo plėtros programa ir kiek galima greičiau atlikti dar daug dvaro išsaugojimui reikalingų darbų.

Sovietmečiu, trėmimų metu, mediniai buvusių dvarų sodybų pastatai liko beglobiai dalis dvarų šeimininkų buvo išstremti, kiti emigravo į užsienį. Stambiujų dvarų sodybų ansambliai susilaukė profesionaliosios architektūros tyrėjų ir kultūrologų dėmesio bei šiokios tokios valstybinės apsaugos tik dėl savo europietiško lygmens, tuo tarpu vidutinių ir smulkiųjų bajorų sodybos

¹⁰³ Asmeninis archyvas // Interviu su Kreivakiškio buvusio dvaro sodybos šeimininku V. Palujansku. 2007 02 28.

¹⁰⁴ Biržytė A. Kreivakiškio dvaras - menininkų namai // Auksinė vėpa. 2006 08 12. P. 1.

¹⁰⁵ Asmeninis archyvas // Interviu su Pakruojo kultūros centro direktore I. Kybartiene. 2007 01 21.

¹⁰⁶ Asmeninis archyvas // Interviu su Kreivakiškio buvusio dvaro sodybos šeimininku V. Palujansku. 2007 02 28.

nevertintos ir nesaugotos. Apmaudu, bet šis laikotarpis nebuvo palankus šio paveldo išlikimui. Išlikę dvarų ponų namai smarkiai nugyventi, nėra nei vieno pono namo, gerai išlaikiusio interjerą. Dar blogesnė ūkinių pastatų būklė. Šiuo metu medinių buvusių dvarų sodybų paveldo būklė yra kritiška, o autentiškų objektų išsaugojimas ir pateikimas visuomenei – sunkiai išsprendžiama problema.¹⁰⁷ Tačiau būtina išsaugoti iki mūsų dienų išlikusias dvarų sodybas, tai leistų ateities visuomenei įvertinti bajoriškos kultūros turtingumą ir savitą grožį bei surinkti kiek galima daugiau žinių apie negrįžtamai sunykusius statinius.

Medinės architektūros dvarų sodybų išlikimo problema buvo iškelta 1997 m. spalio 9 – 10 dienomis Vilniuje įvykusioje konferencijoje „Kultūros paveldo autentiškumas: samprata ir išsaugojimo būdai“.¹⁰⁸ Norint išsaugoti medinių buvusių dvarų paveldą reikalinga protinga, griežta ir nuosekli valstybės parama ir be abejo valstybinės programos, kurios turėtų būti sukurtos tokios, kad saugotų ir reprezentuotų medinių dvarų kultūrinį palikimą.

5. 2. Kultūros paveldo mūro architektūros dvarų sodybos

Žiemgalos regione vyrauja sodybos su kukliais vienaukščiais rūmais. Daugelis tokių rūmų, kuriuos teisingiau būtų vadinti „pono namu“ ar „šeimininko namu“, pagal seną paprotį buvo statomi iš medžio, dengiami aukštais stogais. XIX a. pirmojoje pusėje panašios išvaizdos būdavo ir mūriniai ponų namai. Jų sienos tinkuotos, stogai pusvalmiai, fasadai dažnai dekoruoti „arkadų stiliaus“ elementais. XIX a. pabaigoje ponų namai mūryti iš raudonų plytų, kurios gamintos iš vietinių žaliavų – vietos amatininkų (molio). Jų architektūroje naudotos įvairesnės praeities stilių formos, nesudėtingus stačiakampės konfiguracijos turius paįvairindavo kolonų prieangiai, verandos, mezoninai. Ūkinių trobesių sienos dažniau nei kitur Lietuvoje mūrytos iš lauko akmenų arba drėbtos iš molio ir tinkuotos. Taip pat dažniau pasitaiko fachverkinės konstrukcijos sienų dalių bei pastogių skydų. Akmuo ir molis buvo pigios medžiagos, o statydavo vietos meistrai. Statydami rūmus ir pagalbinius trobesius dvarininkai naudodavosi patarimais bei pavyzdžiais iš XVIII – XIX a. Lietuvoje ir Lenkijoje plitusių informacinių leidinių, straipsnių kalendoriuose apie dvarų ūkio tvarkymą bei kaimo statybą.¹⁰⁹ Ne visi Žiemgalos regiono ansambliai ir išlikę jų fragmentai šiandien funkcionuoja – pavieniai griūvantys pastatai, apleistos želdynų liekanos, vienišos kūdros, paliktos likimo valiai, laukia savo egzistencijos pabaigos - didžioji dauguma iki šių dienų išlikusių buvusių dvarų sodybų yra fiksuojamos kaip išlikę dvarų sodybų fragmentai. Dažniausiai tokių dvarų sodybos

¹⁰⁷ Puodžiukienė D. Medinė architektūra dvarų sodybose: vertė ir išsaugojimo galimybės // Lietuvos dvarai – praeitis, dabartis ir ateitis. Konferencijos medžiaga. Vilnius. 2001. P. 59.

¹⁰⁸ KPD, KPC elektroninė svetainė <<http://www.heritage.lt>> [žr. 2007 02 19].

¹⁰⁹ Lukšionytė - Tolvaišienė N., Šiaurės Lietuvos dvarai // Žiemgala. 2005. Nr. 1. P. 23.

neturi šeiminių, stovi apleistos, todėl sparčiai nyksta.

Iš *Daniūnų dvaro sodybos* (Pasvalio raj.), šiandien išliko tik keletas apgriuvusių dvaro pastatų parko užgožtame kalnelyje ir blogos būklės dvaro rūmų pastato dalis. (Žr.: priedas Nr. 13.). Dvaro sodybos fragmentai liko iš XIX a. statytos buvusios *Martyniškių dvaro sodybos* (Joniškio raj.). Sovietmečiu prie dvaro pastatytas priestatas – mokykla. Dvaro pastatas apleistas, rūmai šiuo metu priklauso Joniškio rajono tarybai, buvusio dvaro pastatas blogos būklės.¹¹⁰ Išlikusio dvaro pastatas Joniškio rajono tarybai nelabai rūpi, kaip ir vietiniams gyventojams, nemaža dalimi prisidėjusiems prie esamos dvaro sodybos būklės. Už buvusio dvaro pastato yra išlikęs didelis angliško tipo parkas, kurį „atseit“ prižiūri Gaižaičių seniūnija. (Žr.: priedas Nr. 14.). Panašaus likimo sulaukė buvusi *Malgūžių dvaro sodyba* (Joniškio raj.) – tai buvo vokiečių kilmės grafo Keizerlingo dvaras. Buvusio dvaro sodybos pagrindinis pastatas buvo medinis dviaukštis. Kiti dvaro pastatai buvę mūriniai. Po parcialiacijos dvarą įsigijo – Lielkovas, Kirshausenas, Irbė. Šiame dvare buvo įsikūręs vadinamas aukščiausiasis teismas. Sovietmečiu dvaro šeiminkams pasitraukus į Vokietiją dvaras buvo naudojamas ūkinės paskirties reikalams, viename dvaro pastate buvo įrengtas malūnas, kituose sandėliai.¹¹¹ Šiuo metu dvarą mena tik buvusios dvaro sodybos griuvėsiai yra išlikę tik dvaro svirnas ir tvartas. (Žr.: priedus Nr. 15, 16, 17.).

Kiek geresnė padėtis yra buvusio Marijono Chodakausko *Vytartų dvaro* (Pasvalio raj.), kuris taip pat fiksuojamas kaip buvusio dvaro sodybos fragmentai, tačiau jame yra išlikęs avarinės būklės rūmų pastatas. (Žr.: priedus Nr. 18, 19.). Dėl dvaro išsaugojimo iki šiol kyla daug diskusijų tarp vietos žmonių ir valdžios.¹¹² Prieš pusmetį seimo nariui A. Matului ir Pasvalio rajono merui G. Gegužinskui buvo perduotas gyventojų grupės kreipimasis „Dėl Vytartų dvaro sodybos išsaugojimo ir pritaikymo visuomenės reikmėms“ kurį pasirašė 109 rajono gyventojų. Kreipimesi reiškiamas didelis susirūpinimas ne tik Vytartų dvaro, bet ir aplink jį esančio 3, 60 ha žemės sklypo likimu. Žemė kol kas priklauso laisvam valstybiniam žemės fondui, kreipimesi pasirašę gyventojai nuogaštuoja, jog ji gali būti privatizuota. Iki Vytartų dvaro galėtų būti nutiestas pėsčiųjų – dviratininkų takas, atkurtas parkas, įrengtos poilsio zonos ar net paplūdimys dvaro šlaite tekančios Mūšos. Dvaro pastatas ir sodybos erdvė galėtų būti pritaikyti visuomeninių, jaunimo organizacijų veiklai, popamokiniam moksleivių ugdymo procesui, kultūros meno, istorinio paveldo renginių organizavimui.¹¹³

¹¹⁰ KPD, KPC elektroninė svetainė <<http://www.heritage.lt:8080/foto.php?id=547>> [žr. 2007 01 26].

¹¹¹ Pakruojo rajono savivaldybės administracijos kultūros skyriaus archyvas.

¹¹² Asmeninis archyvas // Žvalgomosios ekspedicijos po Žiemgalos regiono buvusių dvarų sodybas darbo autorės surinkta informacija bei užfiksuota situacija. 2007 02 12 - 2007 04 27.

¹¹³ Kanišauskas S. Vytartų dvaras keliasi iš užmaršties // Darbas. 2007 04 26. P. 1.

Prieš dvejus metus rajono savivaldybės tarybos patvirtintame „Pasvalio rajono plėtros plane iki 1914 m.“ užsimenama apie Vytartų dvaro ir jo teritorijos pritaikymą jaunimo organizacijų veiklai bei ketinimą steigti „Jaunimo užimtumo centrą“. Buvusį dvarą savivaldybės administracija siūlo paskelbti bešeimininkiu turtu. Pagal nustatytą tvarką apie tai per metus du kartus turi būti paskelbta vietiniame laikraštyje ir vieną kartą šalies dienraštyje.¹¹⁴ Tokio skelbimo nebuvo tik respublikinėje spaudoje. Po šios procedūros greičiausiai šį rudenį teismas Vytartų dvarą pripažins bešeimininkiu ir perduos jį savivaldybei arba Valstybės turto fondui.

Kadaise Vytartų dvare buvo pradžios, vėliau septynmetė, aštuonmetė mokykla šiandien nė iš toko nebeprimena tų dienų – pastatas avarinės būklės, buvusiose klasėse kalnai šiukšlių. Buvęs mokyklos auklėtinis A. Mulevičius šių metų balandžio pabaigoje suorganizavo talką, į kvietimą tvarkyti dvaro aplinką atsiliepė per dvidešimt žmonių, tarp jų nemažai mokyklos auklėtinių. A. Mulevičius tvirtino, kad būtų galima suorganizuoti ir daugiau tokių talkų – „Jei ne tik mes čia retkarčiais pasirodytume su darbo įrankiais, bet ir rajono valdžia apsispręstų dėl buvusio dvaro likimo, juk galima parengti įvairių projektų, tada gal atgimtų ši graži vieta prie Mūšos vingio“.¹¹⁵ Diskusijų Vytartų dvaro tolimesnės perspektyvos klausimais, reikia tikėtis, bus dar nevienu. O kol kas talkininkų paliktas stendas prie dvaro prašo: „Nesunaikink to, kas dar liko čia...“ (Žr.: priedas Nr. 20.).

6 A. ŽIEMGALOS REGIONO KULTŪROS PAVELDO DVARŲ SODYBŲ PRIKLAUSOMYBĖ IR NAUDOJIMAS

6 A. 1. Šeimininkus turinčios dvarų sodybos

Dvaras didžiulis ūkinis objektas, jį visą išlaikyti ir išsaugoti be galo sudėtinga. Po privatizacijos nedaug dvarų, kurie turi vieną šeimininką. Tokia yra *Pajiešmenių dvaro sodyba* (Pasvalio raj.) - raudonų plytų mūro, įsikūrusi ant Jiešmens upės kranto. Pajiešmenių dvaras buvo Barklainių dvaro palivarkas (atskira dvaro dalis) priklausęs baronui Liudvikui Ropui. Išlikę pastatai statyti XIX a. pabaigoje - XX a. pradžioje. Jis įveisė parką ir pastatė iki šiol išlikusius dvaro rūmus. Centrinė jų dalis dviaukštė, su mansarda. Šoniniai sparnai – vienaukščiai.¹¹⁶ Šiuo metu yra išlikę 10 dvaro pastatų: rūmai, oficina, svirnas, padarginė, tvartai, ūkiniai pastatai, sandėlis. Dar du ūkiniai pastatai

¹¹⁴ Pasvalio savivaldybės elektroninė svetainė <<http://www.pasvalys.lt>> [žr. 2007 04 27.].

¹¹⁵ Asmeninis archyvas // Interviu su buvusio Vytartų dvaro mokyklos auklėtiniu A. Mulevičiumi. 2007 04 26.

¹¹⁶ Semaškaitė I. Lietuvos pilys ir dvarai. Turistiniai maršrutai Lietuvos keliais. Architektūros broožai. 2005. Vilnius. P. 113.

ir oficina perstatyti. Išlikęs palei Jiešmens upelį nusidriekęs 5 ha dvaro parkas, sovietmečiu įrengtas tvenkinys.¹¹⁷ (Žr.: priedas Nr. 21.)

Pajiešmenų dvaro sodyba yra privati nuosavybė, šeimininkas S. Savickas Pajiešmenų kaimo bendruomenės vadovas. Jam įsigijus dvarą - užkirstas dvaro nykimo kelias - iškraustyti nuolat jį žaloję ir nesuprantantys dvaro sodybos vertės apsigyvenę asocialūs žmonės. Dvaras remontuojamas, nuolat tvarkoma jo aplinka bei parkas. Skiriamas nemažas dėmesys šio objekto populiarinimui kaime, rajone ir visoje Lietuvoje.¹¹⁸ Savaitgaliais dvare rengiami kaimo bendruomenės susibūrimai, organizuojamos vakaronės, jaunimui ant autentiškų dvaro sienų rodomi filmai. Vasarą dvare organizuojami simpoziumai ir plenerai. 2006 m. liepą čia buvo suvažiuavę menininkai iš įvairių Lietuvos kampelių. Nesvarbu, kad vakarus teko leisti palapinėse pastatytose buvusio dvaro parke, pasak dalyvių tokia aplinka dar subtiliau atskleidžia šios vietos dvasią.

Iki šių dienų išlikusi *Jakiškių dvaro sodyba* (Joniškio raj.) XIX a. pab. – XX a. pr., kurią pasistatė vokietis Koškolis. Pagrindiniai dvaro rūmai statyti 1898 m. U raidės formos. Dvaro rūmuose galima išvelgti klacisizmo bruožų, namą supa parko likučiai, tebeauga liepų alėja vedanti "ponų namo" link.¹¹⁹ Didelį dvarą "apkarpe" tarpukario Lietuvos žemės reforma, palikusi Koškoliams 80 ha žemės. Po dvarininkų sutuoktinių mirties kurį laiką dvarą valdė jų dukra Meta, Antojo pasaulinio karo išvakarėse ji išvyko į Vokietiją. O sovietmečiu pagrindinis dvaro "ponų namas" buvo paverstas sandėliu.¹²⁰ Jakiškių dvaro sodyba 4,9 ha įtraukta į Lietuvos nekilnojamųjų kultūros vertybių registrą.¹²¹ (Žr.: priedus Nr. 22, 23.). Šiuo metu ši dvaro sodyba - privati nuosavybė, savininkė - Meilutė Zaleckienė. Dvaras šiek tiek aptvarkytas, jo būklė patenkinama, savininkė neturi lėšų dvaro remontui. Perspektyvoje dvaras ir dvaro aplinka tinkama kultūrinio - pramoginio turizmo puoselėjimui. Jakiškių dvaras yra vienintelis iki šiol Joniškio rajone privatizuotas dvaras, kurio būklė pamažu gerinama jį restauruojant ir organizuojant pavienius renginius.¹²²

Geručių (Glebdavos) dvaro sodyba (Pakruojo raj.) pastatyta 1587 – 1590 m. yra vietinės reikšmės kultūros vertybė. Dvaro teritorijoje išlikę daugiau kaip 10 buvusių puošnios architektūros

¹¹⁷ KPD, KPC elektroninė svetainė <http://www.heritage.lt:8080/foto.php?id=314> [žr. 2007 01 20].

¹¹⁸ Asmeninis archyvas. Interviu su Pajiešmenų buvusio dvaro sodybos šeimininku S. Savicku. 2007 03 11.

¹¹⁹ Semaška A. Pasižvalgymai po Lietuvą. Pažintinis krašto lobynas, žymių žmonių tėviškės, vaizdingiausi kraštovaizdžiai. Vilnius. 2005. P. 113.

¹²⁰ Semaškaitė I. Lietuvos pilys ir dvarai. Turistiniai maršrutai Lietuvos keliais. Architektūros bruožai. 2005. Vilnius. P. 127.

¹²¹ KPD, KPC elektroninė svetainė <http://www.heritage.lt> [žr. 2007 01 28].

¹²² Asmeninis archyvas // Interviu su Joniškio savivaldybės administracijos kraštotvarkos ir architektūros skyriaus darbuotoja R. Dargyte. 2007 01 13.

statinių.¹²³ (Žr. priedus Nr. 24, 25.). Šiandieniniais duomenimis dvaras yra nupirktas.

Nemažai yra tokių buvusių dvarų sodybų, kurios priklauso kelioms dešimtims savininkų, o jų interesus suderinti nelengva. *Pamūšio dvaro sodyba* (Pakruojo raj.) minima nuo XVI a., tuo laikotarpiu dvarą valdė Ona Viekavičiūtė – Bilevičienė.¹²⁴ (Žr. priedus Nr. 26, 27). Prieš keletą metų dvaras priklausęs Pašvitinio ūkio bendrovei buvo išdalintas atskiromis dalimis pajininkams -12 asmenų. Beveik visi asmenys, už pajus išlikusiuose gyvenamuosiuose dvaro pastatuose gavo po „butą“, kuriuose, šiuo metu gyvena, keliems asmenims priklauso ir ūkiniai pastatai.¹²⁵ Kol kas dvaro būklė patenkinama, kyla klausimas, kas su šiuo dvaru bus ateityje? Kaip šitiek daug dvaro šeimininkų suderins savo interesus, kaip jį išsaugos?

Paadruvės dvaro sodyba (Joniškio raj.) taip pat priklauso keletui asmenų, kurie nesuranda bendro dvaro panaudojimo kompromiso, todėl kiekvienas savo dvaro turimą dalį naudoja saviems tikslams.¹²⁶ Dvaro sodyba - rašytiniuose šaltiniuose pirmą kartą paminėta XVIII a. XIX a. ji priklausė Burnevičiams. Po 1918 m. žemės reformos dvarą nusipirko broliai Lauciniai, pagal tautybę latviai. Jie dvarą valdė iki 1945 m. Dvaro sodyba vokiško stiliaus. Ją juosė gražus parkas, dvarvietėje buvo didelis sodas. Už pagrindinės sodybos stovėjo keletas akmeninių pastatų, kuriuose gyveno samdiniai, buvo kalvė, dvaro sandėliai.¹²⁷ Iki šių dienų išlikę du mūriniai vieno aukšto gyvenamieji pastatai. Dvaro būklė bloga, kai kurių pastatų - priešavarinė.¹²⁸ (Žr. priedas Nr. 28.).

Kai kurie dvarai atiteko jų paveldėtojams. Tačiau naujieji „dvarininkai“ negali pasigirti dideliais turtais ir atgaivinti savo šeimos paveldo. Sovietmečiu dvarai buvo gerokai nuniokoti, dažname buvo apgyvendinti neturtingi žmonės nesuprantantys šių objektų svarbos ir vertės, todėl atstatant juos reikia daug lėšų. Stovintys pastatai pelno neduoda, bet reikalauja nuolatinio rūpesčio ir lėšų. Žiemgalos regione suskaičiuojama vos keliolika tokių dvarų, kuriuos atsiėmė jų paveldėtojai ar jų šeimos nariai. Tačiau yra tokių dvarų, kurie nors ir turi šeimininką, vis tiek stūkso užkaltomis langinėmis. Tokios dvarų sodybos:

Gulbinėnų dvaras (Pasvalio r.), išsiskiriantis dideliais istorizmo formų rūmais.¹²⁹ Gulbinėnų dvaro ansamblis sudarytas iš septynių pastatų, susiformavo XVIII – XIX a. Dvaro rūmai yra secesinio stiliaus, juos sudaro centrinė, trijų aukštų su bokšteliu dalis, pietinis dviejų aukštų fligelis

¹²³ Žiemgala. Turisto vadovas. Kaunas. 2003. P. 41.

¹²⁴ Semaška A. Pasižvalgymai po Lietuvą. Pažintinis krašto lobynas, žymių žmonių tėviškės, vaizdingiausi kraštovaizdžiai. Vilnius. 2005. P. 343.

¹²⁵ Asmeninis archyvas // Žvalgomosios ekspedicijos po Žiemgalos regiono buvusių dvarų sodybas darbo autorės surinkta informacija bei užfiksuota situacija. 2007 02 12 - 2007 03 27.

¹²⁶ Asmeninis archyvas // Žvalgomosios ekspedicijos po Žiemgalos regiono buvusių dvarų sodybas darbo autorės surinkta informacija bei užfiksuota situacija. 2007 02 12 - 2007 04 27.

¹²⁷ KPD, KPC elektroninė svetainė <<http://www.heritage.lt/dvarai/pakruojo/apr.htm>> [žr. 2007 01 14].

¹²⁸ Pakruojo rajono savivaldybės administracijos kultūros skyriaus archyvas.

¹²⁹ Lukšionytė - Tolvaišienė N., Šiaurės Lietuvos dvarai // Žiemgala. 2005. Nr. 1., P. 23.

ir šiaurinis – vieno aukšto.¹³⁰ Rūmai įkomponuoti XVIII a. pradėtame sodinti parke, amžiaus pradžioje rekonstruoti. Trečiame dešimtmetyje, po žemės reformos dvaras priklausė Lietuvos kariuomenės generolui Kaziui Ladigai.¹³¹ Sovietams okupavus Lietuvą, K. Ladiga suimtas ir Rusijoje sušaudytas. O dvaro rūmuose sovietmečiu buvo įkurta septynmetė mokykla. Dar yra išlikusios koklinės krosnys, autentiškos durys. Yra likę ir kitų architektūriniu požiūriu vertingų pastatų: tebestovintys Gulbinėnų rūmai ir iš lauko akmenų bei raudonų plytų, sumūryti dvaro pastatai – oficina, svirnas, du tvartai, daržinė. Iš kitų statinių išsiskiria arklidės – fasadinę jų pusę puošia kuorai, arkiniai langai - pastatai nors ir apirę, šiandien vis dar mena savo buvusį grožį.¹³² Dvaro sodyba, atspindinti dvarų sodybų tendencijas nuo XVIII amžiaus iki XX amžiaus pradžios, yra vertingas sodybinis ansamblis, o išlikę statiniai turi didelę architektūrinę vertę. Išlikęs senas parkas, užimantis apie 7 ha plotą, jame išlikusi ažuolų alėja, du tvenkiniai.¹³³ Gulbinėnų dvaro sodyba yra saugotinas kultūros paveldo objektas ir Ladigų šeimos nuosavybė. Dvaro želdiniai tvarkingi, tik pastatai stovi nenaudojami - prašyte prašosi restauratorių rankų ypač ūkiniai pastatai, kurių būklė per keletą pastarųjų metų smarkiai pablogėjo, kai kurie likę be stogų sparčiai yra. (Žr.: priedus Nr. 29, 30, 31, 32.).

Balsių dvaro sodybai (Pakruojo raj.) iki žemės reformos priklausė 300 ha, po reformos liko 52, 48 ha. S. Binkienė žemę buvo išnuomojusi gabalais, valdė ūkvedys. 1923 m. dvare buvo viena sodyba, jame gyveno 24 žmonės, dvaras priklausė Damijonaičių šeimai. Pastatų būklė 1998 m. dar buvo patenkinama. Buvusio parko liekanos užima 1 ha žemės plotą. Nepriklausomybės metais prie dvaro suformuota 44,3 ha žemėnauda.¹³⁴ Jau geras dešimtmetis, kai dvarą susigrąžino Arvydas Damijonaitis, tačiau rūmai stovi nenaudojami. Šiuo metu dvaro sodyboje yra išlikę puse gyvenamojo namo ir keletas kitų apirusių pastatų, dėl menkų finansinių galimybių šeimnininkas neatlieka jokių tvarkymo darbų.¹³⁵ (Žr.: priedas Nr. 33.).

Architektūrinę, istorinę vertę turi Pasvalio rajone tarp Saločių miestelio ir teritorinės muitinės kelio posto esantis *Škilinпамūšio dvaro ansamblis*. Šis dvaras sovietmečiu smarkiai nukentėjo – buvo savotišku sovietmečio "kumetynu", kuriame buvo daug menkaverčių pastatėlių, o architektūrinę vertę turintys pastatai ištikus dešimtmečius buvo apleisti.¹³⁶ Šiandieninė dvaro būklė

¹³⁰ Užaugau Pasvaly. Vilnius. 1997. P. 632.

¹³¹ Pasvalio kraštas. Informacinio pobūdžio leidinys. Kaunas. 2000. P. 15.

¹³² Semaškaitė I. Lietuvos pilys ir dvarai. Turistiniai maršrutai Lietuvos keliais. Architektūros bruožai. 2005. Vilnius. P. 110.

¹³³ KPD, KPC elektroninė svetainė <<http://www.heritage.lt:8080/foto.php?id=322>> [žr. 2007 01 26].

¹³⁴ Šernas V. Daugyvenės kraštas. Žiemgalos draugija. Kaunas. 1998. P. 44.

¹³⁵ Asmeninis archyvas // Žvalgomosios ekspedicijos po Žiemgalos regiono buvusių dvarų sodybas darbo autorės surinkta informacija bei užfiksuota situacija. 2007 02 12 - 2007 04 27.

¹³⁶ Pasvalio kraštas. Informacinio pobūdžio leidinys. Kaunas. 2000. P. 14.

yra patenkinama, dalyje pastatų dar gyvena sovietmečiu įsikūrę žmonės, kuriems nelabai rūpi dvaro išsaugojimo klausimai. Pagrindiniai rūmai privatizuoti, stovi užkaltais langais, nenaudojami. (Žr.: priedus Nr. 34, 35.).

Savininkai tiesiog finansiškai nepajėgia savo dvarų prikelti gyvenimui. O valstybė, jiems sugrąžinusi per visą sovietmetį niokotą turtą, nepadeda šeiminkams, tik kelia didžiulius reikalavimus susijusius su šio paveldo išsaugojimu. Atgautų dvarų savininkai skundžiasi, kad nesulaukia ekonominio efekto savo įdėtiems pinigams į dvarą. Todėl retas kuris savo dvare nuolat gyvena, todėl taip lėtai atgyja dvarų ūkiai, juose klestėję verslai ir kultūra.¹³⁷

Svarbu, kad dvarai turėtų šeiminkus, kurie laikytųsi parengtų reglamentų numatančių dvarų sodybų apsaugą. Dvaras turintis šeiminkus gali funkcionuoti pritaikant jį šių dienų poreikiams. Nors čia iškyla nemaža dilema, kaip pritaikyti dvarą nūdienos poreikiams norint išsaugoti jį nežalojant. Todėl aktualu, kad dvarų šeiminkai bei naudotojai suprastų ką galima daryti ir ko negalima.

6 A. 2. „Gyventojus“ turinčios buvusios dvarų sodybos

Sovietmečiu buvusių dvarų sodybose, kurios priklausė kolūkiams buvo apgyvendinti gyventojai, kurie kai kuriose dvarų sodybose gyvena iki šių dienų. Dar nuo sovietmečio laikotarpio buvusio *Berklainių dvaro* (Pasvalio raj.) pastatuose glaudžiasi šeimos. 1863 m. vokiečių kilmės baronas Liudvikas fon Ropas pasistatė Berklainių dvaro mūrinius rūmus ir kelis ūkinius pastatus, kurie išliko iki mūsų dienų. Rūmų stilistikoje ryški vokiečių architektūros mokyklos įtaka. Rūmai vienaukščiai su mezoninu, pusaukščiu vidurinėje dalyje. Mezonino fasade išryškinti pusapskričių arkų langai, jo viršų puošia dekoratyvinė sienelė, kurios linijos – aliuzija į senovinę graikų architektūrą. Prie rūmų tuo pačiu metu buvo sukurtas parkas, užimantis apie 19 ha. Išliko ir Ropų giminės kapinės.¹³⁸ Dvaro sodybos būklė patenkinama. (Žr.: priedus Nr. 36, 37.).

Dagilynės dvaro sodyba (Pasvalio raj.) su parku priklausė vokiečių kilmės Kuršo baronų giminei, dvarą valdė Otto Ropas. Rūmas – dviejų aukštų, su mansarda, tinkuotas, stogas perdengtas šiferiu. Po rūmu yra rūsys.¹³⁹ Centriniai dvaro rūmai dar pernai buvo patenkinamos būklės, tačiau prieš metus visiškai suniokoti gaisro. Šiandien galime pamatyti išlikusią šiaurinę dvaro rūmų dalį, kurioje dar yra išlikęs pristatytas čia veikusiai septynmetei, vėliau aštuonmetei mokyklai 2-jų aukštų

¹³⁷ Armonaitė L. Pokalbis su Gražina Drėmaite. Dvarų problemos šiandien // Atgimimas. 2001 06 22. P. 14.

¹³⁸ Semaškaitė I. Lietuvos pilys ir dvarai. Turistiniai maršrutai Lietuvos keliais. Architektūros bruožai. 2005. Vilnius. P. 109.

¹³⁹ Elektroninė svetainė <http://www.ziemgala.lt/z/2000_02_08.html> [žr. 2007 01 16].

priestatas, kuriame šiuo metu gyvena asocialūs žmonės (sukėlę gaisrą). Prie dvaro sodybos buvęs parkas gerokai sunykęs.¹⁴⁰ (Žr.: priedas Nr. 38.).

Pakruojo rajone *Klovainių (Krivaičių) dvaro sodyba* istoriniuose šaltiniuose minima jau XVI a. Klovainių dvarą valdė Žemaitijos seniūnas Jeronimas Valavičius, o vėliau dvaras priklausė Radviloms. XVIII a. – dvaras buvo karališkasis, nuo 1775 m. jį valdė karališkos giminės atstovas Kazimieras Ponetovskis. XIX a. pradžioje dvarą įsigijo dvarininkai Karpiai, o to paties amžiaus pabaigoje dvarą perpirko Rusijos generolas L. Sobolevas, kuris valdė Klovainius iki Pirmojo pasaulinio karo. Nepriklausomos Lietuvos laikotarpiu per žemės reformą dvaras buvo išparceliuotas.¹⁴¹ Dvaro centriniai rūmai statyti XIX a., jie sudaryti iš dviejų korpusų: vienas korpusas rastų, vieno aukšto, kitas – dviejų aukštų. Jo pirmasis aukštas akmenų mūro, antras medinis. Dvaro teritorijoje XIX a. buvo įkurtas mišraus išplanavimo 2, 5 ha parkas.¹⁴² Šiuo metu jis yra apleistas. Pakruojo rajono savivaldybės administracijos kultūros skyriaus kultūros paveldo vyriausios paminklosaugos specialistės V. Alekseriūnaitės duomenimis jau 1998 m. dvaro stovis buvo avarinis (nugriuvęs vienas namo kampas), dar vieno išlikusio gyvenamojo namo, klėties, keturių tvartų būklė patenkinama. Tuomet dvaro sodybos dalis (6 ha sodybos teritorijos) buvo gražinta Vladui Adomaičiui. Dabartinė dvaro būklė yra bloga.¹⁴³ Šeiminkui neprieštaraujant dvare dar gyvena nuo sovietmečio užsilikę šeimos. (Žr.: priedus Nr. 39, 40.).

Daugelis dvarų sodybų, kuriose gyvena „gyventojai“ yra prastos būklės, nes tokie žmonės nėra suinteresuoti išsaugoti šį kultūros paveldą, dauguma jų dvaruose gyvena ne vieną dešimtmetį. Dėl žinių stokos ir nesupratimo dvaruose gyvenantys žmonės pritaiko dvarų patalpas savoms reikmėms – ardo sienas, mūrija pertvaras, užmūrija nereikalingus langus ir duris, jei reikia išmuša naujas nišas ir pn., tokiu būdu yra naikinama dvaro vertė, padaroma didžiulė žala dvarų sodybų kultūros paveldui.

6 A. 3. Buvusios dvarų sodybos priklausančios rajonų savivaldybėms, pritaikytos visuomeninėms organizacijoms

Kai kurios Žiemgalos regiono dvarų sodybos priklauso rajonų savivaldybėms - Joniškio

¹⁴⁰ Asmeninis archyvas // Žvalgomosios ekspedicijos po Žiemgalos regiono buvusių dvarų sodybas darbo autorės surinkta informacija bei užfiksuota situacija. 2007 02 12 - 2007 04 27.

¹⁴¹ Semaška A. Pasižvalgymai po Lietuvą. Pažintinis krašto lobynas, žymių žmonių tėviškės, vaizdingiausi kraštovaizdžiai. Vilnius. 2005. P. 339.

¹⁴² Šernas V. Daugyvenės kraštas. Žiemgalos draugija. Kaunas. 1998. P. 50.

¹⁴³ Asmeninis archyvas // Interviu su Pakruojo rajono savivaldybės administracijos kultūros skyriaus kultūros paveldo vyriausia paminklosaugos specialiste V. Alekseriūnaite 2007 01 09.

rajono savivaldybės tarybai priklauso - *Martyniškių dvaro sodyba*, kurios būklė šiuo metu yra bloga. Yra išlikęs senas parkas, šalia teka upė Švėtė. (Žr.: priedas Nr. 14.). Taip pat Joniškio rajono savivaldybės tarybai priklauso *Žagarės dvaro sodyba* esanti geroje strateginėje vietoje.¹⁴⁴ (Žr.: priedus Nr. 41, 42, 43, 44.). Žagarės dvaro sodyba – statyta XVIII a. vid. - XIX a. Po antrojo Lietuvos – Lenkijos padalijimo Žagarės dvaro žemės atiteko Zubovams. Apie 1858 m. Gružių ir Žagarės dvarus nusipirko D. Naryškinas. Naryškinų valdymo laikais, greičiausiai pagal anglų projektus, buvo pastatyti rūmai ir ūkiniai pastatai, atnaujintas ir išplėstas parkas. Tai didžiulis, sudėtingas įvairios paskirties pastatų kompleksas priklausantis decentralizuotos sodybos tipui.¹⁴⁵ Rūmai sodybos ansamblyje sudaro atskirą visumą, parko želdiniais izoliuoti nuo kitų pastatų. Tai vertingas architektūros paminklas su ryškiais, savitai interpretuotais klasicizmo stiliaus bruožais, statyti apie 1858 – 1861 m. Po antrojo pasaulinio karo juose įsikūrė vidurinė mokykla. Jau sovietmečiu rūmų interjeras buvo labai sunykęs, antrajame aukšte pakeistas planas pritaikant pastatą mokyklai. Pastatas priklausė Joniškio liaudies švietimo skyriui, po rekonstrukcijos buvo planuojamas pritaikyti mokyklai – internatui.¹⁴⁶ Rūmų vidus buvo puošnus, bet neperkrautas dekoratyvinėmis detalėmis. Patalpose yra išlikusių augalinio motyvo lipdinių formų. Vienas didžiausių rūmų interjero elementas buvo didžiulės baltų koklių krosnys puoštos sudėtingais reljefiškai ornamentuotais karnizais.¹⁴⁷

Gyvenamieji namai statyti XIX a. pabaigoje, anglišku kotedžų tipo pastatai sovietmečiu rekonstruoti – perdengti stogai, perdažyti ir pakeisti vidaus interjerai – pritaikyti gyvenamosioms patalpoms.¹⁴⁸ Senajame dvaro parke sovietmečiu buvo įkurtas miesto kultūros ir poilsio parkas, žirgynas (25 ha) ir rajono ligoninė (14 ha). O parkas yra didžiausias peizažinis parkas Lietuvoje, vertingas dendrologiniu ir estetiniu požiūriu.¹⁴⁹

Išlikę virš 20 Žagarės dvaro pastatų ir 63 ha parkas. Dvarininkų Naryškinų iniciatyva XIX a. pabaigoje sukurtas Žagarės dvaro ansamblis yra unikalus su angliško stiliaus apraiškų įvairove. Kituose Lietuvos dvaruose panašių Anglijos architektūros inspiruotų ir iš anksto sumanytų formų derinių nepasitaiko.¹⁵⁰ Šiuo metu dvaro rūmų pastate įsteigtas internato bendrabutis. Kartais buvusio

¹⁴⁴ Asmeninis archyvas // Interviu su Joniškio rajono savivaldybės administracijos kultūros skyriaus kultūros paveldo specialiste L. Veikaliene. 2007 01 13.

¹⁴⁵ VAA. F. 5. b. 4253a. XIX a. Respublikinės reikšmės architektūros paminklas buvusio Žagarės dvaro ansamblis 1987.

¹⁴⁶ VAA. F. 2. b. 1556 - 128. Žagarės buvusio dvaro sodybinis ansamblis ir parkas AtR – 103. 1992.

¹⁴⁷ VAA. F. 5. b. 2820. Lietuvos TSR Architektūros paminklai. Istoriniai tyrimai. Istorinės apybraižos. 1981.

¹⁴⁸ VAA. F. 5. b. 3064. Lietuvos architektūros paminklai. Istoriniai tyrimai. Medžiaga kultūros paminklų sąvadui. 1982.

¹⁴⁹ KPCA. F. 11, b. 13. Lietuvos statybos ir architektūros mokslinio tyrimo institutas. Biržų, Joniškio, Kupiškio, Pakruojo, Panevėžio, Pasvalio, Radviliškio, Šiaulių rajonų architektūros paminklų aprašymai. Buvusio dvaro pastatų ansamblis ir parkas. Žagarė. 1982. P. 51.

¹⁵⁰ Lukšionytė - Tolvaišienė N. Žagarės dvaro architektūros ypatybės // Žiemgala, 2002. Nr. 1.

dvaro rūmuose organizuojami įvairūs kultūriniai renginiai.¹⁵¹

Bendra dvaro sodybos būklė patenkinama: nesutvarkyti rūmų fasadai, rūmų terasos būklė avarinė; vėjo malūno (G 237K16) būklė avarinė. Visų kitų pastatų būklė gera. Būtina tvarkyti tvoros liekanas.¹⁵² Pakankamai realios dvaro atkūrimo galimybės. Pastatai yra eksploatuojamai, išskyrus malūną, geras dvaro pastatų pritaikymo pavyzdys - Žagarės buvusio dvaro teritorijoje įkurdintas žirgynas, kur kadaise dabar naudojamos patalpos ir buvo statytos čia įkurtam žirgynui. AB „Žagarės žirgynas“, kuriam vadovauja V. Balčiūnas.¹⁵³

Pakruojo dvaro sodyba – tai viena didžiausių ir geriausiai išsilaikiusių dvaro sodybų Lietuvoje.¹⁵⁴ (Žr.: priedus Nr. 45, 46, 47, 48.). Pirmieji žinomi dvaro savininkai buvo didikai Zabelos, po jų grafai Miunstreiai. Dabartinis dvaro sodybos ansamblis pradėtas kurti XVIII a. paskutiniajame dešimtmetyje barono Vilhelmo fon der Ropo iniciatyva ir lėšomis. Dauguma dvaro pastatų užbaigta statyti XIX a. antrame – trečiame dešimtmečiuose, tačiau ansamblio plėtimas, nekeičiant stilistinio vieningumo, tęsėsi iki 1890 m. Vėliau dar valdant Ropams pastatyti bastiliniai pagalbiniai trobesiai.¹⁵⁵ Pagrindinis dominuojantis ansamblio akcentas ir kompozicinis centras – puošnūs dviaukščiai rūmai esantys sodybos viduryje, statyti XIX a. pradžioje, juose būta gausios meno kūrinių kolekcijos (Leonardo da Vinči paveikslas, Torvaldseno skulptūros etc.).¹⁵⁶ Rūmai – vertingas vėlyvojo klasicizmo kūrinys. Jų architektūros formos yra originaliai traktuotos, skiriasi nuo kitų Lietuvoje XIX a. pirmos pusės pastatų.¹⁵⁷

1940 m. dvaras buvo nacionalizuotas, tuo laikotarpiu dar buvo apie 40 sodybos pastatų. Nuo 1959 m. ansamblis priklausė Pakruojo žemės ūkio technikumui, tuo metu rūmai buvo remontuoti, 1968 m. iš dalies restauruoti. Dar vėliau čia įkurta žemės ūkio mokyklos administracija ir mokomosios patalpos.¹⁵⁸ Apie 1982 m. dvare įsikūrė Pakruojo tarybinis ūkis ir žemės ūkio kadru kvalifikacijos kėlimo mokykla. Vėliau dvaras buvo pritaikytas ūkinėms reikmėms, dėl sunykimo ir perstatymų paminklinės vertės neteko ratinė, iš oranžerijos liko tik liekanos.¹⁵⁹

Parkas apšodintas 1850 – 1860 – tai vienas išraiškingiausių vėlyvojo klasicizmo peizažinių

¹⁵¹ KPD, KPC elektroninė svetainė <<http://www.heritage.lt/dvarai/zagares/apr>> [žr. 2007 03 16].

¹⁵² Asmeninis archyvas // Interviu su Joniškio rajono savivaldybės administracijos kultūros skyriaus kultūros paveldo specialiste L. Veikaliene. 2007 01 13.

¹⁵³ Kirkutis V. Jei saugosim viską, nieko neišsaugosim // Šiaulių kraštas. Atolankos. 1997 10 11. P. 17.

¹⁵⁴ Semaškaitė I. Lietuvos pilys ir dvarai. Turistiniai maršrutai Lietuvos keliais. Architektūros broožai. 2005. Vilnius. P. 135.

¹⁵⁵ Stefanovičiūtė L., Pakruojo dvaro ansamblis // Žiemgala. 2003. Nr.1.

¹⁵⁶ VAA. F. 5. b. 5022. Buvęs Pakruojo dvaras. Centriniai rūmai. 1989.

¹⁵⁷ VAA. F. 2. b. 1556 - 205. Respublikinės reikšmės architektūros paminklas, buvęs Pakruojo dvaras ir parkas AtR 127. 1993.

¹⁵⁸ VAA. F. 2. b. 154 - 102. Buvęs Pakruojo dvaras. 1990.

¹⁵⁹ VAA. F. 5. b. 3064. Lietuvos architektūros paminklai. Istoriniai tyrimai. Medžiaga kultūros paminklų sąvadui. 1982.

parkų, pasižymintis dideliais erdvės efektais, tolimų perspektyvų vaizdais, kuriuose gerai išryškėja dvaro pastatai. 1973 m. PKI darbuotojai R. Paulaitytė ir L. Čibiras parengė techninę dokumentaciją parko restauravimui.¹⁶⁰

Iki šių dienų išliko 29 pastatai, statyti XVII-XIX a. Dvaro pastatai klasikinio stiliaus, ansamblio centre - dviejų aukštų rūmai - klasicistinius bruožus akcentuoja šešių kolonų portikas atsikišęs tik per kolonos storį.¹⁶¹ Vertingiausi ansamblio pastatai – centriniai rūmai ir rūmus supantis angliško tipo parkas, kurio teritorijoje yra romėnų akvedukų pavyzdžiu 1821 metais statytas, 2001 m. restauruotas dolomitinis arkinis tiltas – užtvanka.¹⁶²

Joniškio rajone *Jurdaičių dvaro sodyba* – XX a. pr. Iki tarpukario Lietuvos žemės reformos tai buvo vienas iš dvarininko Vladislavo Komaro 1885 – 1941 m. dvarų. Šeiminkas čia nuolat negyveno, atvažiuodavo į dvarą retokai. Nuo 1926 m. pagal žemės reformos įstatymą dvaras pradėtas dalinti naujakuriams. Iš valdytų 200 ha V. Komarui Judraičių dvare palikta 80 ha, bet ir ta valda dvarininkas neilgai naudojosi. Sovietai V. Komarą areštavo ir 1940 m. išstėmė.¹⁶³ Iki šių dienų išlikę nedaug pastatų, tačiau žavi neseniai restauruoti dvaro rūmai, taip pat tebestovi to paties laikotarpio gyvenamasis namas vadinamas pilaite. Ūkiniai pastatai perstatyti.¹⁶⁴ Judraičių dvaro rūmai pritaikyti psichoneurologiniam pensionatui, šiuo metu šis pensionatas ir prižiūri rūmus. (Žr.: priedus Nr. 49, 50.).

Joniškėlio dvaro sodyba (Pasvalio raj.) - vienas seniausių Italijos dvarininkų Karpių (del Carpio) dvaras, esantis prie Mažupės upelio, miestelio pakraštyje. (Žr.: priedus Nr. 51, 52, 53.). Šias žemes Karpiai valdė nuo XVIII a. iki 1940 m.¹⁶⁵ Dvarą savininkė emigravusi iš Lietuvos paliko, 1940 m. į juos buvo laikinai perkeltas aviacijos dalinys iš Pajuostės.¹⁶⁶ 1950 – 1952 m. dvaro rūmai pritaikyti mokyklai – padaryta daugybė pertvarų, išgriauti židiniai, čerpių stogas pakeistas šiferiniu. Pagal 1974 m. PKI sudarytą projektą rūmai baigti restauruoti 1981 m., kartu restauruota - oficina, du kumetynai, sodininko namas, 1982 m. atnaujintos freskos.¹⁶⁷ Vėliau dvare įsikūrė tarybinio ūkio

¹⁶⁰ KPCA F. 11, b. 13. Lietuvos statybos ir architektūros mokslinio tyrimo institutas. Biržų, Joniškio, Kupiškio, Pakruojo, Panevėžio, Pasvalio, Radviliškio, Šiaulių rajonų architektūros paminklų aprašymai. Dvaro pastatų ansamblis ir parkas Pakruojy. 1982. P. 120.

¹⁶¹ Stefanovičiūtė L., Pakruojo dvaro ansamblis // Žiemgala. 2003. Nr.1.

¹⁶² Stankevičius H. Pakruojo dvaras // Dienovidis. 1991. Nr. 40.

¹⁶³ Semaškaitė I. Lietuvos pilys ir dvarai. Turistiniai maršrutai Lietuvos keliais. Architektūros bruožai. 2005. Vilnius. P. 127.

¹⁶⁴ Semaška A. Pasižvalgymai po Lietuvą. Pažintinis krašto lobynas, žymių žmonių tėviškės, vaizdingiausi kraštovaizdžiai. Vilnius. 2005. P. 114.

¹⁶⁵ PRI. F. 5. b. 951. Vaitulevičienė E. Buvusio Joniškėlio dvaro ansamblis (istoriniai – meniniai tyrimai) 1974.

¹⁶⁶ Pasvalio kraštas. Informacinio pobūdžio leidinys. Kaunas. 2000. P. 14.

¹⁶⁷ KPCA. F. 11, b. 13. Lietuvos statybos ir architektūros mokslinio tyrimo institutas. Biržų, Joniškio, Kupiškio, Pakruojo, Panevėžio, Pasvalio, Radviliškio, Šiaulių rajonų architektūros paminklų aprašymai. Buvusio dvaro pastatų ansamblis Joniškėlyje. 1982. P. 96.

administracija, agrarinių kursų bazė, žemės ūkio technikumų bendrabutis.¹⁶⁸ Senieji rūmai stovi reprezentacinio kiemo gilumoje, pagrindiniu fasadu orientuoti į pietus. Rūmus sudaro du stačiu kampu sujungti korpusai: pagrindinis statytas XVIII a. pabaigoje, o šiaurinis fligelis su lodžija apie XIX a. vidurį. Pastarosios statybos metu pertvarkyti rūmų interjerai – buvusiame valgomajame įrengta svečių menė, o valgomasis perkeltas į naująjį fligelį.¹⁶⁹ Matyt tuo laikotarpiu prie paradinio įėjimo pristatytas kolonų portikas, remiantis medinį balkoną. Naujajame fligelyje įrengta virtuvė bei įėjimas į parką.¹⁷⁰ Rūmų dekoras buvo kuklus, daugelyje patalpų išlikusios koklinės krosnys ir augalinio ornamento gipsatūrinės rozetės lubose, išlikę du dekoratyvūs židiniai, virš jų esančiose nišose freskos technika ištapytos moterų figūros. Centrinų rūmų plano bei fasadų kompozicijoje ryškūs klasicizmo stiliaus bruožai. Juos veikė liaudiško pobūdžio medinių dvarų architektūros įtaka, ypač pastebima senajame rūmų korpuse. Fligelio pagrindinio fasado apiforminimas būdingas XIX a. antros pusės meistrų architektūrai.¹⁷¹ Sovietmečiu dauguma dvaro ansamblio pastatų buvo pritaikyti butams.¹⁷² Pastatus supa landšafto tipo parkas išsidėstęs vaizdinguose Mažupės upelio krantuose, užima 26 ha plotą. Išlikęs parkas yra vienas seniausių Lietuvoje, pasižymi sudėtinga, keliais etapais suformuota išplanavimo struktūra bei turtinga augmenija.¹⁷³ Joniškėlio dvaro sodybą sudaro apie 20 mūrinių pastatų.¹⁷⁴ Išliko dalis oranžerijos, ūkinių pastatų. Dvarą supa 27 ha parkas, kuriam apie 200 metų. Čia dabar veikia Žemdirbystės mokslinio tyrimo instituto Joniškėlio bandymų stotis.¹⁷⁵

6 B. ANKETINĖS APKLAUSOS ANALIZĖ

Norėdama gauti tikslius duomenis apie iki šių dienų išlikusias Pasvalio, Pakruojo ir Joniškio rajonų buvusias dvarų sodybas jų apsaugą, išsaugojimo problemas ir ateities perspektyvas, atlikau dvi anketines apklausas – vieną pateikiau dvarų šeiminkams (dalyvavo 16 respondentų) ir dvarų „gyventojams“ (dalyvavo 79 respondentai), kitą – Pasvalio, Pakruojo ir Joniškio rajonų savivaldybių kultūros skyrių darbuotojams (dalyvavo 6 respondentai), pastarosios apklausos duomenų analizė pateikta atvirais klausimais ir atsakymais, o pirmosios apklausos demografinius duomenis galime

¹⁶⁸ Pasvalio kraštas. Informacinio pobūdžio leidinys. Kaunas. 2000. P. 14.

¹⁶⁹ VAA. F. 2. b. 397 - 47. LTSR Žemės ūkio mokyklos Joniškėlio bandymų stoties eksperimentinis ūkis. XVIII – XIX a. kultūros paminklas buvęs Joniškėlio dvaras. 1983.

¹⁷⁰ Asmeninis archyvas // Taikomosios praktikos metu darbo autorės interviu su Joniškėlio Žemdirbystės mokslinio tyrimo instituto bandymų stoties direktore S. Maikštėniene. 2007 01 11.

¹⁷¹ VAA. F. 2. b. 1556 – 34. Architektūros paminklas AtV 531. Buvęs Joniškėlio dvaro pastatų ansamblis. 1981.

¹⁷² VAA. F. 2. b. 397 – 78. XVIII – XIX a. kultūros paminklas buvusio Joniškėlio dvaro pastatų ansamblis. Buvusi senoji oficina. 1984.

¹⁷³ VAA. F. 5. b. 2820. Lietuvos TSR Architektūros paminklai. Istoriniai tyrimai. Istorinės apybraižos. 1981.

¹⁷⁴ Pasvalio kraštas. Informacinio pobūdžio leidinys. Kaunas. 2000. P. 14.

¹⁷⁵ Lukšionytė - Tolvaišienė N., Karpių dvaras Joniškėlyje // Žiemgala. Nr. 1/2. 2005.

matyti lentelėse.

6 B. 1. Dvarų šeiminkų ir dvarų „gyventojų“ anketinė analizė

Analizuojant Žiemgalos regione išlikusių buvusių dvarų sodybų dabartinių „gyventojų“ bei šeiminkų žinias apie rajonuose esančius dvarus, galime pastebėti, kad beveik visi dvarų savininkai žino beveik visus rajonų ir regiono dvarus ir teigiamai vertina gausų buvusių dvarų sodybų buvimą tokiam nedideliame plote - regione, tačiau dauguma dvarų „gyventojų“ žino tik apie savo rajone esančias, dažniausiai netoliese stovinčias dvarų sodybas, kurias paprastai vadina – „pono dvaru“, „rūmu“. Labiausiai išsiskiria jauniausių respondentų atsakymai, jie teigė mažai besidomintys „apšiurusiu savo būstu“, gal todėl, kad toks būstas jų nuomone asocijuojasi su vargingu gyvenimu, su sovietmečio laikotarpiu tarybinių ūkių įkurdintais ir juose dirbusiais žmonėmis dažniausiai naujakuriais, kai kuriais tebegyvenančiais dvaruose iki šių dienų. Keletas respondentų įvardijo vieną dvarą – tą kuriame gyvena, tai turbūt ne vien vargingo gyvenimo pasekmė, bet ir žinių trūkumo rodiklis. Vyresni, teigė šiame rajone žinantys daug dvarų, vienas teigė sovietmečiu dirbęs šalia esančio dvaro malūne, keletas teigė, pažįstantys savo rajono apylinkes. Senyvo amžiaus respondentai apie rajonuose esančius dvarus ir palivarkus žino daugiausiai, ypač apie tuos, kurie kadaise priklausė jų gyvenamų dvarų šeiminkams ar giminei, apie stambiausius rajonuose esančius dvarus ir jų palivarkus.

Lentelė Nr. 1. Ar daug žinote savo rajone esančių buvusių dvarų sodybų?

Atsakymo variantas	Dvarų šeiminkai	Dvarų „gyventojai“ Amžius: 18 - 35	Dvarų „gyventojai“ Amžius: 36 - 59	Dvarų „gyventojai“ Amžius: 60 ir daugiau
Didžiąją dalį	16	2	17	7
Keletą	0	15	6	1
Vieną	0	4	0	0

Lentelėje pateikti duomenys rodo, kad apie rajono ir Žiemgalos regiono buvusias dvarų sodybas labiausiai domisi dvarus turintys asmenys ypač dvarus atgavę savininkai. Mažiausiai apie savo rajono dvarus žino jaunoji karta, vyresni respondentai bent iš bendro išprusimo žino, o vyriausieji iš gyvenimiškos patirties ir pragyventos krašto istorijos atmena ne vieną dar stovinčią ir sunykusią dvaro sodybą.

Kiekvienas iki mūsų dienų išlikęs dvaras turi savo istoriją, jis kadaise priklausė turtingiems

bajorams ir funkcionavo kaip žemės ūkio produkcijos gamybos centras. Kai kurių dvarų šeimininkai labai domisi savo dvarais ypač tie, kurie yra susigražinę savo senelių gimtuosius namus. Dažniausiai jie turi sukaupę daug informacijos susijusios su dvaro istorija, tuometinėmis funkcijomis, veikla (tokios informacijos šaltiniai - išlikę dokumentai, archyvuose sukaupta medžiaga). Keletas tokių šeimininkų stengiasi užfiksuoti tikrus faktus, ieško giminaičių ar kitų čia gyvenusių iki šių dienų gyvenančių žmonių, kurie gali papasakoti apie tuometinį dvarą. Tokius pasakojimus fiksuoja, užrašinėja ir iš jų bando atkurti tuometinį dvaro vaizdą - sukurti buvusią aurą, buvusį interjerą, atsodinti parkus, želdynus, net organizuoti panašią veiklą. Kiti dvarų šeimininkai (daugiausiai privatizavę dvarus) apytiksliai žino dvaro amžių, istoriją, jiems pakanka žinojimo kam kadaise priklausė dvaras, kokia veikla čia buvo vykdoma ir pn.

Dvarų naudotojai – „gyventojai“ šiek tiek žino apie dvarus, kuriuose gyvena, ypač tie, kurie dvaruose pragyveno ne vieną dešimtmetį, t.y. vyresnio amžiaus žmonės. Jie žino dvarų funkcijas, veiklą, amžių ir buvusius šeimininkus, kai kurie net buvusių šeimininkų charakterius ir poelgius gali papasakoti. Vidutinio amžiaus ir jauniausi respondentai apie dvarų istoriją truputį girdėję iš senolių pasakojimų, dažniausiai apipintų įvairiomis legendomis ypač nuo sovietmečio laikų pasakojamomis šiek tiek gąsdinančiomis, apie „ponų“ žiaurumą ir pn. Gal tokios istorijos atgraso jaunimą ir jiems nelabai rūpi ar jų gyvenamasis objektas turi kokią nors istoriją? O gal tai įprastas šių laikų jaunimo nesidomėjimo fenomenas?

Pažiūrėję į lentelę, galime pamatyti nemažą istorinių duomenų žinių apie buvusias dvarų sodybas skirtumą, tarp dvarų šeimininkų ir dvarų naudotojų (ypač jaunesnio amžiaus).

Lentelė Nr. 2. *Ar jums žinoma šio dvaro istorija (jo amžius, buvę dvarininkai ir pn.), jei žinoma, gal pamenate šaltinius iš, kurių gavote tokią informaciją?*

Atsakymo variantas	Dvarų šeimininkai	Dvarų „gyventojai“ Amžius: 18 - 35	Dvarų „gyventojai“ Amžius: 36 - 59	Dvarų „gyventojai“ Amžius: 60 ir daugiau
Gerai žinoma	14	4	7	12
Šiek tiek žinoma	2	20	26	1
Nežinoma	0	7	2	0

Šis anketinis klausimas daugiau skirtas dvarų šeimininkams, nei „gyventojams“. Buvusių dvarų sodybose gyvena jų savininkai, yra ir tokių sodybų, kurios stovi nenaudojamos. Dauguma buvusių dvarų sodybų šeimininkų teigė norintys vystyti kokią nors veiklą, bet iki šiol neturintys tokių galimybių dėl finansinių priežasčių – „neįmanoma kaip reikiant suremontuoti, negalima apie kokią

nors veiklą net svajoti“, „neturime galimybių, nes trūksta lėšų“, „niekas nepadedą tvarkytis, o visi nori svečiuotis“. Gamybine veikla užsiimančių nėra, ūkine - užsiima retas dvaro šeimininkas, tačiau keletas savininkų savo dvaruose užsiima „vietos“ kultūrine veikla, rengia vakarones, kaimo bendruomenių susibūrimus. Kiekviename rajone bent viename dvare vykdoma ne tik rajono, bet ir Respublikos mastu organizuojamos šventės, plenerai, muzikos vakarai, stovyklos, sąskrydžiai. Dvarų „gyventojai“ dvarų sodybų ūkiniuose pastatuose laiko gyvulius, saviems poreikiams.

Lentelė Nr. 3. *Kokią paskirtį šiuo metu atlieka šis dvaras (gyvenamoji vieta, naudojamas ūkinei, gamybinei ar kokiai kitai veiklai)?*

Atsakymo variantas	Dvarų šeimininkai	Dvarų „gyventojai“
Tik gyvenamoji vieta	3	68
Ir gyvenamoji vieta ir ūkis	4	11
Ir gyvenamoji vieta ir kultūrinės traukos centras	9	0

Aplankant dvarus viena svarbiausių užduočių buvo įvertinti kokia kiekvieno dvaro būklė, labai svarbi buvusių dvarų sodybų „gyventojų“ nuomonė, kas gali geriau žinoti apie fizinę objekto būklę, jei ne jame gyvenantys žmonės. Taip pat pasidomėjau ir dvarų savininkų nuomone - tvarkydami, restauruodami ir atlikdami kitus dvarų išsaugojimo darbus jie gali įvertinti esamą objektų būklę.

Lentelė Nr. 4. *Kokios būklės (geros, patenkinamos, blogos, avarinės) jūsų nuomone yra šis dvaras?, dėl kokių priežasčių?*

Atsakymo variantas	Dvarų šeimininkai	Dvarų „gyventojai“	Dvarų „gyventojai“	Dvarų „gyventojai“
		Amžius: 18 - 35	Amžius: 36 - 59	Amžius: 60 ir daugiau
Geros	0	0	0	0
Patenkinamos	1	5	7	1
Blogos	12	21	24	12
Avarinės	3	5	4	1

Lentelėje galime pastebėti, jog dauguma respondentų dvarų būklę įvertino kaip „blogos“ ir „avarinės“. Vyresnieji ir vyriausieji dvarų „gyventojai“ atvirais atsakymais vardino susidariusias nepatenkinamos būklės priežastis – „jau sovietmečiu pradėjo griūti“, „anais laikais valdžia neremontavo ir nesirūpino, šiais laikais tas pats“, „nuo sovietmečio niekas nepasikeitė“, keli teigė esantys bejėgiai ką nors padaryti – „kaimynams nerūpi tvarka, stengiamės apsitvarkyti“, „neturime

ties pinigų, kad galėtume pradėti kurį nors kampa judinti“, „prašėme savivaldybės pagalbos, žadėjo padėti, bet jau kelis metus laukiame“. Jaunesni skundėsi, net priekaištavo dėl susidariusių prastų gyvenimo sąlygų – „neįmanoma nieko padaryti“, „valdžia kalta, nerūpime nei mes, nei mūsų gyvenimo sąlygos“, „ką čia remontuoti, sugrius išsikraustysime“. Tokie atsakymai įrodo dvarų „gyventojų“ žinių stoką, jiems labiau rūpi kas nutiks su jais, o ne su buvusio dvaro sodyba. Maža dalis suprantančių dvarų sodybų išsaugojimo svarbą, bet ir tie patys jaučiasi bejėgiais kovotojais tiek su to nesuprantančiais kaimynais, tiek su apie dvarų paveldo išsaugojimo svarbą suprantančiomis rajonų savivaldybėmis.

Buvusių dvarų šeimininkai turi vieningą nuomonę – „sovietmečio palikimas“, „ideologijos pasėkmės“, „dvarą palikome nepriekaištingą, atgavę radome šiukšlyną“ – juntamas apmaudas dėl susidariusios tokios prastos dvarų būklės.

Į anketoje pateiktą klausimą apie dvarų tvarkymo ir remonto darbus dvarų sodybų šeimininkai teigė, jog sovietmečio darbus galima įvardinti – „darkymo darbai“, „dvaro patobulinimo“, „pritaikymo“, keletas savininkų teigė, jog tvarkymo darbai prasidėjo atgavus buvusio dvaro sodybą – „atgavę negalėjome prie sodybos net prieiti ir apžiūrėti, buvo apaugusi krūmais ir dilgėlėmis“, „kai atsiėmėme, pradėjome tvarkyti, remontuoti, kad visai nesugriūtų“, „atgavę remontuojamės kiek išgalim“. Kelių dvarų sodybų šeimininkų nuomonė sutapo su didžiąja dauguma vyriausių ir vyresniųjų dvarų „gyventojų“ nuomone - sovietmečiu dvaruose buvo apgyvendinti žmonės, todėl tuometinė valdžia išvedžiojo elektros instaliaciją, įvedė centrinį šildymą, sutvarkė stogo dangą. Dauguma jaunesniųjų respondentų nepamena ir nežino jokių tvarkymo darbų, teigė patys savo namuose besitvarkantys - sovietmečiu dvaruose gautas patalpas prisitaikę savo gyvenimo reikmėms – įsirengę vonios kambarius, pasidarę daugiau kambarių, pasistatę savo krosnis, kur nereikia užmūriję langus, duris etc. Tokie atsakymai nusako daugelį šiandienos buvusių dvarų sodybų padėtį.

Lentelė Nr. 5. *Gal žinote, ar buvo šiame dvare atliekami kokie nors remonto darbai, gal pamenate kada ir kas juos atliko?*

Atsakymo variantas	Dvarų šeimininkai	Dvarų „gyventojai“ Amžius: 18 - 35	Dvarų „gyventojai“ Amžius: 36 - 59	Dvarų „gyventojai“ Amžius: 60 ir daugiau
Buvo	4	6	15	9
Nebuvo	12	16	13	0
Nežinau	0	9	7	4

Visų dvarų sodybų šeimininkų nuomonė šiuo klausimu visiškai sutapo, jų manymu dvarai yra vertingi krašte tiek istorine tiek architektūrine tiek kultūrine prasme, todėl juos būtina atgaivinti ir išsaugoti. Keli paminėjo, jog savo vaikams norėtų palikti sutvarkytas, gražias buvusių dvarų sodybas, kad jie galėtų parodyti savo vaikams ir kraštui. Dvarų „gyventojų“ nuomonės šiek tiek skyrėsi – dauguma vyriausiųjų ir vyresniųjų teigė, jog dvaras, kuriame gyvena yra vertingas istorine, architektūrine prasme, keli teigė nežinantys. Jauniausi respondentai teigė, kad dvaras yra vertingas ir jį išsaugoti būtina, keli pagrindė savo nuomonę – „vertingas objektas, todėl reikalinga valstybės parama jo remontui“, „turbūt vertingas, bet niekam tai nerūpi“, vienas pateikė klausimą – „jeigu jis toks vertingas, kodėl niekas jo neremontuoja?“. Jaunesnio amžiaus žmonėms labiau aktualus yra jų gerbūvis, o ne dvaro išsaugojimo klausimai.

Lentelė Nr. 6. *Kaip manote ar šis dvaras vertas išsaugojimo ir yra vertingas šio krašto istorinis, architektūrinis ir kultūrinę vertę turintis paminklas?*

Atsakymo variantas	Dvarų šeimininkai	Dvarų „gyventojai“ Amžius: 18 - 35	Dvarų „gyventojai“ Amžius: 36 - 59	Dvarų „gyventojai“ Amžius: 60 ir daugiau
Taip	16	27	29	12
Ne	0	3	2	0
Nežinau	0	1	4	1

Buvusios dvarų sodybos įtrauktos į kultūros paveldo registrą yra valstybės saugomos kultūros vertybės, vietinės reikšmės buvusios dvarų sodybos taip pat yra saugotini valstybės kultūros paveldo objektai. Skirtumas tas, kad pastarosios valstybės yra visai pamirštos. Dvarų sodybų šeimininkų nuomone valstybė nors šiek tiek turėtų atkreipti dėmesį į šiuos objektus, tai ne vien istorinės, architektūrinės reikšmės paminklai, jie turi svarbią šiam kraštui būdingą kultūrinę vertę. Dauguma dvarų šeimininkų teigė džiaugtųsi gavę nors ir menkiausią valstybės paramą. Keleto nuomone – „svarbi ne vien finansinė valstybės parama“, „praverstų bet kokia pagalba“. Įvairaus amžiaus dvarų „gyventojai“ teigė, kad dvarais rūpintis, juos saugoti bei prižiūrėti turėtų valstybė. Kiti teigė patys galintys pasirūpinti savo būsto apsauga, tačiau už kaimynų poelgius ir požiūri atsakyti negalintys.

Lentelėje matomi apklausos duomenys parodo, kad dvarų sodybų išsaugojimas ir apsauga - ne vien valstybės, bet ir visuomenės problema. Juk daugiausia įvairaus amžiaus dvarų „gyventojų“ anketoje šiuo klausimu atsakė - „nežinau“.

Lentelė Nr. 7. Ar šis dvaras yra saugomas?, kas turėtų jį saugoti (valstybė, naudotojai - šeimininkai, „gyventojai“)?

Atsakymo variantas	Dvarų šeimininkai	Dvarų „gyventojai“ Amžius: 18 - 35	Dvarų „gyventojai“ Amžius: 36 - 59	Dvarų „gyventojai“ Amžius: 60 ir daugiau
Saugomas valstybės	0	9	11	3
Saugomas dvarų naudotojų	0	0	0	0
Ir valstybės ir dvarų naudotojų	16	9	8	2
Nežinau	0	13	16	8

Žiemgalos regiono buvusių dvarų sodybų atgaivinimas ir išsaugojimas didelis uždavinys ne tik valstybei, bet ir dvarų naudotojams. Ypač susirūpinę šiuo klausimu dvarų šeimininkai iki šiol nesulaukę iš valstybės jokios paramos – savo lėšomis ir pastangomis bando išsaugoti šį apirusį, nuniokotą palikimą. Keli šeimininkai teigė kreipęsi į savivaldybes, prašę pagalbėti, bet tokie prašymai jokių rezultatų nedavė. Iš savivaldybių menkavertę kultūrinę paramą yra gavę du respondentai - organizavę kultūrinius renginius savo dvarų sodybose – „tokia parama bent padėjo suburti žmones, jiems parodyti kas yra dvaras“, „materialiam atgaivinimo procesui trūksta lėšų, tačiau dvasinis atgaivinimas jau vyksta“ jiems rūpi į šį procesą įtraukti kuo daugiau žmonių, kad ir jie suprastų šio paveldo išsaugojimo svarbą. Didžioji dalis savininkų teigė, kad valstybė bent maža dalimi turėtų prisidėti prie dvarų sodybų išsaugojimo – „imti paskolą ir investuoti į dvarą? Kada tokia investicija atsipirks?“, „patys vos galą su galu suduriam“, „tiek idėjom, o nieko nesimato, visi kampai prašosi pagalbos“, dauguma jų praradę viltį dėl valstybės paramos, paskutinė dvarų savininkų išeitis ES parama - kaimo atgaivinimo projektai – „domėjomės, gal pavyks bendradarbiauti“, „bandysim teikti projektus“, tokie atsakymai rodo, kad dvarų šeimininkams svarbu išsaugoti dvarus.

Dvarų sodybų „gyventojams“ šis klausimas taip pat aktualus, visiems aktualiausia – valstybės parama – „valstybė neturėtų pamiršti“, „turėtų prisidėti“, „kas turėtų dvarais rūpintis jei ne valstybė?“ – tokie atsakymai parodo dvarų „gyventojų“ nenorą rūpintis svarbiais objektais, kuriuose jie gyvena, gal jie nuo sovietmečio dar įpratę, kad valdžia viskuo pasirūpins? Vos keletas įvairaus amžiaus „gyventojų“ teigė, kad svarbu prie dvarų išsaugojimo ir atgaivinimo prisidėti patiems – „kiek išgalim stengiamės tvarkytis ir dvare ir parke“, „kaimynai nesuinteresuoti, jei šiek tiek prisidėtų būtų lengviau“. Tai parodo ne tik žmonių nesupratimą, bet daugiau nenorą saugoti,

minimaliai tvarkyti, bent neapleisti dvarų, aišku yra supratingų žmonių, tačiau jie bejėgiai kovoti su tais, kuriems nerūpi nei šio paveldo atgaivinimas, nei išsaugojimas, anot jų parama turėtų būti skirta ne dvarui, bet jiems.

Lentelė Nr. 8. *Jūsų nuomone šio dvaro bei kitų jums žinomų tokių objektų atgaivinimui ir išsaugojimui turi būti skiriama kokia nors parama? Kas turėtų tokią paramą skirti?*

Atsakymo variantas	Dvarų šeimininkai	Dvarų „gyventojai“ Amžius: 18 - 35	Dvarų „gyventojai“ Amžius: 36 - 59	Dvarų „gyventojai“ Amžius: 60 ir daugiau
Valstybė	0	18	22	8
Ir valstybė ir dvarų naudotojai	16	8	9	4
Tik dvarų naudotojai	0	0	0	0
Nežinau	0	5	4	1

Kalbant apie buvusių dvarų sodybų ateities perspektyvas beveik visi dvarų šeimininkai turi ateities vizijas, dauguma svajoja sudaryti sąlygas vykdyti kultūrinę rajono ir regiono veiklą, organizuoti šventes, parodas, plenerus etc. Keletas teigė norėtų dvaruose vystyti kaimo turizmo, agroturizmo paslaugas, pritraukti ne tik šio krašto žmones, bet ir didmiesčių gyventojus pasiilgusius gražios ir švarios kaimo gamtos bei kultūrinio ir dvasinio tobulėjimo. Vos keli ateityje norėtų atgaivinti buvusias dvarų funkcijas t.y. pritaikyti ūkio reikmėms, atgaivinti senas ūkininkavimo tradicijas – steigti ekologinius ūkius.

Lentelė Nr. 9. *Kaip manote, kokia šio dvaro ateitis, kokią paskirtį jis turėtų atlikti?, gal ateityje galėtų pritraukti lankytojus, jei taip kuo šis dvaras išsiskiria iš kitų šio rajono dvarų?*

Atsakymo variantas	Dvarų šeimininkai	Dvarų „gyventojai“ Amžius: 18 - 35	Dvarų „gyventojai“ Amžius: 36 - 59	Dvarų „gyventojai“ Amžius: 60 ir daugiau
Lankytojų nepritrauks	0	19	24	10
Galėtų pritraukti lankytojus	9	6	5	0
Tiktų kokiai kitai veiklai	7	1	2	0
Nežinau	0	5	4	3

Vyriausieji dvarų „gyventojai“ teigė – „kažin ar tokie dvarai turi kokią ateitį“, „per nugyventą amžių nemačiau nei vieno atgaivinto, tik daugybę nugriuvusių“, „kam to reikia, visi atvažiavę ir taip išsigąsta pamatę“, vyresnių ir jaunesnių nuomonė šiek tiek išsiskyrė - „nenorėčiau,

kad kas landžiotų po mūsų namus“, „kam to reikia?“, „niekam neįdomūs tokie dvarai“, „jei valdžia suremontuotų, gal ir atvažiuotų kas nors pasižiūrėt“. Dvarų „gyventojams“ nėra aktualu, kad dvarai taptų lankomais, nes būtų priversti tvarkytis, dauguma net prarastų savo gyvenamąją vietą.

Žiemgalos regiono dvarai yra šio regiono istorinis, architektūrinis ir žinoma kultūrinis palikimas, todėl itin aktualu ne tik juos išsaugoti ateities kartoms, bet supažindinti su jais plačiąją visuomenę. Lengviausia tai būtų padaryti pritraukiant investicijas, (pasinaudojant ES parama) taip daug paprasčiau būtų pritraukti lankytojus, kuriuos būtų galima skatinti prisidėti prie tokių dvarų išsaugojimo ir atgaivinimo tikslo.

Visi dvarų šeimininkai dar tik svajoja apie ateities investicijas ir būsimus lankytojus, tokių planų įgyvendinimas – didžiulis ateities darbas. Dauguma teigė, jog bendras visų dvarų savininkų tikslas „sudominti lankytojus“ duotų didelių rezultatų, tai ypač juntama netoli Mūšos upės, prie Via Baltica automagistralės turinčių dvarus šeimininkų iniciatyva – „galėtume ne tik konkuruoti, bet ir bendradarbiauti“, „ar gi tokia gamta negalėtų pritraukti nė vieno turistų, trūksta tik patogių apgyvendinimo sąlygų“, „norėčiau sukurti ekstremalias vandens pramogas upėje“, kiti galėtų pasiūlyti ramesnį kaimo poilsį dvaro sodyboje – „šalia esantis miškas ramina, jame galima uogauti, grybauti“. Svečiuodamiesi dvarų sodybose turistai galėtų susipažinti su regiono kultūra, pasisemti dvasinio peno. Tačiau didžiausia to problema yra ne vien finansų trūkumas, bet iniciatyvos nebuvimas. Rodos šie žmonės turi tas pačias problemas, tikslus, bet neturi bendro tų problemų sprendimo ir tikslo siekimo.

Dvarų „gyventojams“ šis klausimas kiek paprastesnis, gal šiek tiek gąsdinantis, nes tokie pokyčiai jiems neparankūs. Didžioji dauguma įvairaus amžiaus respondentų teigė – „lankytojų nedomins toks apgriuvęs užkampio dvaras“, „niekas iki šiol juo nesidomėjo, kam jis gali ateityje rūpėti?“ „nereikalingos mums nei investicijos, nei lankytojai“. Vos keli respondentai teigiamai vertina dvarų ateities perspektyvas – „reikia gerų investuotojų“, „vieta graži, sutvarkius dvarą, ilgai nereikėtų laukti lankytojų“. Kiti teigė – „nežinau“.

Lentelė Nr. 10. *Ar jums žinomi šio bei aplinkinių rajonų dvarai galėtų pritraukti kokias nors investicijas ir sudominti lankytojus?*

Atsakymo variantas	Dvarų šeimininkai	Dvarų „gyventojai“ Amžius: 18 - 35	Dvarų „gyventojai“ Amžius: 36 - 59	Dvarų „gyventojai“ Amžius: 60 ir daugiau
Taip	16	4	5	1
Ne	0	19	24	9
Nežinau	0	8	6	3

Apibendrinant buvusių dvarų sodybų šeiminkų ir „gyventojų“ anketinės apklausos duomenis reikėtų pasakyti, kad dvarų kultūros paveldo dvarų sodybų išsaugojimo klausimai labiau rūpi dvarų šeiminkams, nei dvarų „gyventojams“ gal todėl, kad šie asmenys yra suinteresuoti išsaugoti savo dvarus, tačiau daugumai dvarų šeiminkų rūpi ir kiti rajonuose esantys dvarai, nes kai kurie dvarų šeiminkai norėdami išsaugoti šį krašto paveldą į šį procesą stengiasi įtraukti ir visuomenę. Tai galime matyti pažiūrėję į lentelėse pateiktus duomenis.

6 B. 2. Rajonų savivaldybių kultūros skyrių darbuotojų anketinė analizė

Analizuojant Žiemgalos dvarų sodybų apsaugos, susidariusių problemų ir ateities panaudojimo klausimus labai svarbi yra Pasvalio, Pakruojo ir Joniškio rajonų savivaldybių kultūros ir paveldo specialistų nuomonė bei žinios. Anketos su atvirais klausimais buvo pateiktos kiekvienos savivaldybės kultūros paveldo specialistams, kadangi tokių specialistų kiekvienoje savivaldybėje buvo po vieną išskyrus Pakruojo savivaldybę, todėl anketas pateikiau ir kitiems kultūros skyrių darbuotojams.

Į klausimą *Kaip manote ar svarbi jūsų rajono kultūros paveldo dalis buvusių dvarų sodybos, ar ši paveldo grupė verta išsaugojimo, apsaugos ir yra vertinga šio krašto istorine, architektūrine ir kultūrine prasme? Kodėl?* Rajonų savivaldybių kultūros skyrių darbuotojai atsakė vienbalsiai – „Būtina“, „Buvusių dvarų sodybos svarbios mūsų rajono kultūros paveldo dalis, šią paveldo grupę verta išsaugoti“, „Dvarus ar bent dalį jų yra būtina išsaugoti, tai reikšminga ne tik regiono, bet visos Lietuvos istorijos dalis“, „Reikėtų susirūpinti dvarų išsaugojimo klausimu, nes kasmet vis daugiau jų netenkame“.

Anketoje pateiktą klausimą - *Apibūdinkite rajone esančių buvusių dvarų sodybų esamą padėtį?, ar skiriasi „Registrinių“ ir „neregistrinių“ buvusių dvarų sodybų būklė?* kultūros paveldo specialistai apibūdino - „Dvarų būklė katastrofiškai blogėja, jie nyksta“, „Pasvalio rajone iš sovietmečiu iki 40 priskaičiuojamų dvarų, šiuo metu išliko vos 9 dvarai, kurių būklė kiekvienais metais prastėja, o išlikusių dvarų fragmentų priskaičiuojama apie 20, kiti visai sunykę“, „Pakruojo rajone kadaise buvo daug dvarų, iki šių dienų išlikę apie 30, o 18 dvarų fiksuojami, kaip buvusių dvarų fragmentai“, „Joniškio rajone esančių išlikusių buvusių dvarų yra 5, dar sovietmečiu jų buvo apie 12, šiandien 7 dvarų sodybos fiksuojamos kaip išlikę fragmentai, kitos visai sunykusios“ - „Registrinių“ ir „neregistrinių“ dvarų būklė - „nesiskiria“, „Būklė panaši, jie nerestauruojami ir nepritaikomi visuomenės poreikiams“. Rajonuose dar yra keletas geriau išsilaikiusių dvarų, jie visi

turi šeiminkus, bet deja ne visi turi finansinių galimybių juos atstatyti.

Rajonų savivaldybių kultūros paveldo specialistai gali tiksliausiai atsakyti į šį klausimą - *Jūsų turimais duomenimis, kiek rajone yra privatizuotų ar savininkų atgautų buvusių dvarų sodybų, kiek tokių kuriose „šeimininkauja“ svetimi asmenys, kiek yra „vienišų“ tokių objektų?* Respondentai pateikė tokius duomenis: „Šeiminkus Pasvalio rajone turi - 5, žmonės gyvena - 3, likę priklauso savivaldybei“, „Privatizuotų dvarų sodybų Pakruojo rajone – 7, dar dviems vyksta privatizavimo procesas, „šeimininkauja“ žmonės – 5, kitos priklauso savivaldybei,, „Joniškio rajone - 1 privatizuotas, 1 apgyvendinta savivaldybės remiama šeima, kaip ir kiti priklauso savivaldybei“.

Į klausimą *Kokiu laikotarpiu jūsų nuomone šie paveldo objektai labiausiai nukentėjo ir kokie veiksniai, jūsų manymu įtakojo esamą šio paveldo padėtį?* Galime išgirsti įvairių nuomonių – „Labiausiai nukentėjo sovietmečiu, kai nebuvo vertinamas istorinis paveldas, tačiau mažai dėmesio sulaukia ir šiuo metu“, „Sovietiniu laikotarpiu buvo keičiama jų paskirtis, perstatomi, nepriklausomybės laikotarpiu niokojami, griaujami“. Tokią buvusių dvarų sodybų susidariusią padėtį darbuotojai apibūdino - „Mažas valdžios ir už kultūros paveldo apsaugą atsakingų asmenų dėmesys“, „Tikrų šeiminkų nebuvimas“, „Žmonių požiūris į kultūros paveldą; vietovė, kurioje dvaras yra; susisiekimas; pinigai“, „Netik valstybė turėtų rūpintis jų išsaugojimu, tačiau ir ji galėtų mažų rajonų dvarams skirti didesnę dėmesį“.

Įdomi bei labai svarbi kultūros paveldo specialistų nuomonė šiuo klausimu - *Ar pakankamai skiriama dėmesio buvusių dvarų sodybų apsaugai? Ar tik valstybė turėtų remti bei rūpintis šiais objektais?* „Šiuo metu skiriama mažai dėmesio, manau, kad ne vien valstybė turėtų remti šių objektų restauravimą, savivaldybė taip pat turėtų skirti dėmesį, kartu pasinaudodama ES finansavimu, kuris dabar daugelyje fondų orientuojamas į kultūros paveldo išsaugojimą“, „Ne tik valstybė, priklausomai nuo padėties ir naudotojų“, „Rajonuose turintiems savininkus dvarams dėmesys yra skiriamas, nes patys savininkai jais rūpinasi ir neleidžia jiems sunykti. Tačiau iš avarinės būklės dvarų likę tik pavadinimai niekas jais nesirūpina ir jie palikti likimo valiai, manau į tokius valstybė turėtų atkreipti dėmesį“.

Kai kuriuos Žiemgalos regiono dvarus susigražino savininkai yra ir privatizuotų dvarų sodybų. Dažniausiai tokiose dvarų sodybose gyvena jų šeiminkai, kai kuriuose yra vykdoma veikla. Klausimu *Gal žinote kokia veikla vykdoma šeiminkus turinčiuose dvaruose? kokiai veiklai būtų galima pritaikyti tokius objektus?* respondentai teigė - „Kai kurie dvarai palaiptai restauruojami siekiant pritaikyti turizmui“, „Dvaruose kuriasi ūkiai, naudojami kaip gyvenamasis plotas, kultūros židinys kaime“, „Kol kas savininkai turintys dvarus juos bando restauruoti ir išsaugoti. Ateityje, kiek žinau kai kurie dvarų savininkai planuoja dvarus pritaikyti kultūriniam

turizmui, organizuoti renginius, įrengti sales įvairiems pokyliams ir pan.“. Dvarų pritaikymas, viena didžiausių atgaivinimo ir išsaugojimo galimybių, yra daugybė pritaikymo būdų - „Konferencijų salėms, muziejams, amatų centrams, restoranams, viešbučiams, įstaigų administracijoms ir pan.“, „Kaimo turizmo, kultūros centrus ir pan.“, „Dvarus galima būtų pritaikyti kaip lankytinus objektus, kurie pritrauktų ir atvykstančius turistus ir pravažiuojančius savo teikiamomis paslaugomis. Pavyzdžiui, kad dvaruose būtų įrengtos valgymo įstaigos, nakvynės namai, salės pramogoms, tačiau būtina, kad dvarų aplinka išliktų mažai pakitusi su jų istorija, papročiais ir tradicijomis. Tokie didingi pastatai traukia ne vieną akį, jei juos dar būtų galima aplankyti, sužinoti jų istoriją pabūti toje aplinkoje, kurioje kadaise vaikštinėjo ir gyveno dvarų šeimnininkai būtų nuostabu“.

Aktualūs klausimai - *Ar šie objektai turi ateitį? Kaip manote kokią?* Respondentų nuomonės šiuo klausimu išsiskyrė: „Jei būtų pradėtas kreipti jiems didesnis dėmesys ir pritraukiamos ES lėšos jie galėtų tapti naujais traukos centrais regione tiek turizmo, kultūros ar verslo atžvilgiu“, „Tokie objektai turi ateitį, jau šiandien galima drąsiai teigti, kad dvarai žmones traukia. Manau ne tik valstybei, bet ir žmonėms jų reikia“. Vyresnio amžiaus darbuotoja nebetiki, kad dvarai kažkada atgims - „Daugelis dvarų neturi jokios ateities, prastas susisiekimas, per didelis dvarų skaičius kad visi išliktų“, kiti abejoja ir tikisi, jo dar galima suspėti šį paveldą išsaugoti – „Reikia daug pastangų, investicijų, bet pamažu atsiranda žmonių norinčių investuoti į šį paveldą“, „Tikime kad ir valstybei ir žmonėms šie objektai ateityje bus reikalingi“.

Daugumos Žiemgalos regiono kultūros paveldo dvarų sodybų būklė yra bloga ypač tų, kurie neturi šeimnininkų, todėl labai svarbu susirūpinti tokių dvarų išsaugojimo klausimais. *Kaip jūsų nuomone tokią esamą dvarų sodybų padėtį reiktų keisti? Kokios priemonės būtų naudingos ir veiksmingos?* - „Užtektų sustabdyti jų nykimo procesą, toks darbas būtų labai didelis ir naudingas“, „Svarbus visuomenės ir valstybės požiūris į tokius objektus, jų požiūriu vis dar abejingai vertinami dvarai“, „Dauguma dvarų taip nuniokoti, kad sunku jų padėtį pakeisti“, „Pirmiausia juos restauruoti pritaikant visuomenės poreikiams“, „Reiktų geros dvarų išsaugojimo strategijos ir programų“.

Buvusių dvarų sodybos Žiemgalos regione yra dominuojantys kultūros paveldo objektai, daugiausia jų suskaičiuojama palei Mūšos upę. Tai istorinę, kultūrinę ir architektūrinę vertę turintys paveldo objektai, todėl labai svarbu ne tik juos išsaugoti, bet ir supažindinti visuomenę su šia Žiemgalos krašto paveldo dalimi. Anketoje pateiktu klausimu - *Ar ateityje buvusių dvarų sodybos galėtų pritraukti lankytojus, jei taip kuo šio rajono dvarai yra išskirtiniai?* Respondentai išsakė savo nuomonę - „Šio regiono dvarai ypatingi savo geografine padėtimi, šio krašto istorija, savo architektūra, dideliais parkais, vandens telkiniais“. „Dauguma regiono dvarų yra palankiose susisiekimui vietose – Pasvalio rajone – netoli Via Baltica magistralės, Pakruojo ir Joniškio rajonų

dvarams palankus magistralinis Via Hanza kelias“, „Geriau išsilaikę dvarai tikrai pritrauktų nemažai lankytojų, ypač tie kuriais yra rūpinamasi (pvz. turintys šeiminkus)“, Vyresnės paveldosaugininkės nuomone – „Lankytojus ateityje pritrauks tik didieji dvarai“

Kalbant apie buvusių dvarų išsaugojimo klausimus, vertėtų nepamiršti ir finansinių klausimų. Vienas geriausių dvarų sodybų išsaugojimo būdų yra dvarų panaudojimas kokiais nors veiklai, o tam reikalingos investicijos. *Kaip manote ar šio bei aplinkinių rajonų dvarai galėtų pritraukti kokias nors investicijas ir sudominti lankytojus?* Respondentų nuomone - „Pirmiausia dvarus reikėtų restauruoti iki būklės „stabilizavimo“, kuri būtų tinkama vystyti įvairias veiklas“, „Verslininkams nėra naudinga restauruoti senus dvarus, labiau apsimoka statyti naujus pastatus“, „Jei dvarai būtų „naudojimo“ stadijoje jie galėtų pritraukti investicijas naujiems verslams, taip pat senų verslų buvusių dvaruose atgaivinimui, didingas, senas, unikalus pastatas sukurtų verslui pridėtinę vertę“, „Traukos centru galėtų tapti kiekvienas iki šių dienų išlikęs dvaras, o kartu, bendradarbiaujant, jie galėtų sukurti bendrą regiono traukos centrą, tačiau tokio bendradarbiavimo pradžia turėtų padaryti savivaldybės, tik po to reikėtų tikėtis privačių investicijų“, „Atsiradus didesnėms investicijoms, rengiant ES projektus Žiemgalos regiono dvarus būtų galima pritaikyti turistų lankymui, naujų paslaugų kūrimui ir naudojimui visuomenės poreikiams“.

Anketinės apklausos pateiktos Pasvalio, Pakruojo ir Joniškio rajonų savivaldybių kultūros skyrių specialistams rezultatai parodė, kad Žiemgalos regione dominuojančios buvusių dvarų sodybos yra svarbūs kultūros paveldo objektai galintys geriausiai atskleisti ir reprezentuoti šio krašto istoriją bei kultūrą. Reikėtų kuo skubiau susirūpinti, norint išsaugoti iki šių dienų išlikusią kultūros paveldo dalį - dvarų sodybas, nes be priežiūros, neturinčios šeiminkų, paliktos likimo valiai jos sparčiai nyksta.

6 C. DABARTIS IR PERSPEKTYVOS

6 C. 1. Dvarų sodybų panaudojimo perspektyvos

Žiemgalos regiono dvarų išsaugojimo bei panaudojimo prasme juos pritaikant įvairioms veikloms svarbu atsižvelgti į - LR dvarų paveldo išsaugojimo ir jo integravimo į visuomenės gyvenimą koncepciją, Dvarų paveldo išsaugojimo programą, Etinės kultūros plėtros valstybinę programą, Ilgalaike kultūros vertybių išsaugojimo programą, Lietuvos Respublikos regionų plėtros programą, Nacionalinę turizmo plėtros programą etc.

Gaila, kad Lietuvoje neturime viešos – privačios partnerystės įstatymo, kuriuo būtų galima vadovautis planuojant ne tik Nacionalinės, bet ir regioninės reikšmės objektų, kurie būtų valdomi

viešos – privačios partnerystės principais. Be abejo galime paanalizuoti kaimyninių užsienio šalių patirtį valdant dvarų kompleksus viešos – privačios partnerystės principais - taip apsidraustume ir apsaugotume nuo klaidų.¹⁷⁶ Svarbu išmokti šiuos paveldo objektus vertinti ne tik kaip pačius savaime, bet vertinti daugiasluoksniėje gamtinėje bei socialinėje aplinkoje, o svarbiausia imtis realių praktinių veiksmų buvusių dvarų sodybų išsaugojimui.¹⁷⁷ Dvarų sodybos mums atveria įvairiapusį kultūrinį – etnografinį ūkinį XV – XIX a. palikimą. Neabejotinai teisingas teiginys, kad senstant istorinio paveldo vertė didėja. Tačiau didėja ir investicijų poreikis jo išsaugojimui. Racionaliausiai išsaugomas kultūrinis – etnografinis dvarų sodybų palikimas kai jose vykdoma vienokia ar kitokia veikla. Dvarų sodybų funkcionalumas visų pirma užtikrina nuolatinį šildymą, remontą ir priežiūrą.¹⁷⁸

Žiemgalos regionas išlikusių buvusių dvarų sodybų atžvilgiu yra išskirtinis savo geografine padėtimi bei pagrindiniu Via Baltica magistralės ruožu (Pasvalio raj.), Via Hansa magistralės ruožu (Joniškio raj), taip pat gerai sutvarkytu keliu jungiančiu Pasvalio ir Pakruojo rajonus – tai sudaro puikias sąlygas pasiekti daugelį buvusių dvarų sodybų. Šis Lietuvos - Latvijos pasienio regionas galėtų privilioti svečius iš Latvijos ir konkuruoti su vos už keliasdešimt kilometrų esančia Bauskės pilimi ar Latvijos pasididžiavimu, taip pat netoli Lietuvos sienos esančia - Rundalės pilimi, kuri išskirtinai visais metų laikais sulaukia didžiulio turistų antplūdžio ne tik iš Latvijos, bet ir iš kitų pasaulio šalių (važiuojant Via Baltica magistrale). Turistus priviliotų ir Joniškio rajono dvarų sodybos juk daugelis turistų užsuka į netoliese, Lietuvos sienos Latvijos teritorijoje esantį Elijos dvarą, taip pat kiek toliau esančią, Jelgavos pilį (važiuojant Via Hansa magistrale).

Plačiau pasižvalgius po Žiemgalos regioną galima drąsiai teigti, kad buvusių dvarų sodybų funkcijos yra mažai susietos su turizmo ir rekreacijos plėtra. Kultūros paveldo buvusių dvarų sodybos visiškai nepritaikytos eksponavimui ir kultūriniam turizmui, teritorija yra menkai ištyrinėta, nepakankamai atskleista, reikiamai neprižiūrima ir netvarkoma. Iki šiol Šiaurės Lietuvos buvusių dvarų rekreacijos potencialas nėra deramai įvertintas, nėra paruoštas dvarų eksponavimas, jų pažinimas, lankymo mechanizmas. Jei juose išviso yra vykdoma kokia nors veikla, ji nėra apgalvota ar išplėtotą buvusių dvarų sodybų pritaikymui ir visuomenės pateikimui. Nors Žiemgalos regiono kultūros paveldo dvarų sodybos galėtų tapti puikiu Šiaurės Lietuvos traukos centru. Tai pastebima važiuojant Via Baltica keliu palei Mūšos upės krantą, kur dvarų sodybų yra daugiausiai, žvelgiant į

¹⁷⁶ Aleliūnaitė A. Dvarų pritaikymas kultūros ir turizmo plėtrai // Panevėžio rytas. 2004 04 13. P. 3.

¹⁷⁷ Stulpinas R. Kultūros paminklų vertės medžiaginės ir piniginės raiškos formų samprata // Lietuvos kultūros kongresas. 1990. P. 343.

¹⁷⁸ Maikštėnienė S. Dvarų sodybų panaudojimo žemės ūkio mokslui ir švietimui perspektyvos // Lietuvos dvarai – praeitis, dabartis ir ateitis. Konferencijos medžiaga. Vilnius. 2001. P. 119.

kitą upės pusę priklausančią Latvijos Respublikai - tai Latvijos Zemegales žemės, jose taip pat gausu buvusių dvarų sodybų. Matomas kontrastas ypač užsukus į Baltpamūšio buvusio dvaro sodybą (Žr.: priedas Nr. 54, 55.). prie pat Mūšos – žvilgtelėjus į kitą upės krantą pamatysime pavyzdinčiai sutvarkytą Latvijos Jatniekų buvusio dvaro sodybą.¹⁷⁹ (Žr.: priedas Nr. 56). Galime daug pasimokyti iš Latvijos kolegų, kurie kur kas geriau dvarus panaudoja turizmui. Latvijos dvarų ir pilių asociacija vienija dvarų ir pilių savininkus, viešojo sektoriaus įstaigas ir privačias įmones bei fizinius asmenis, organizuoja savo narių mokymus, įvairiomis priemonėmis propaguoja šį paveldą bei su juo susijusias turizmo paslaugas, jų interneto svetainės¹⁸⁰ turėtų pavydėti net ir ES senbuvės.¹⁸¹

Labiausiai lankomi yra tie senieji dvarai, kuriuose yra įkurti muziejai. Kuo įdomiau muziejuje pateikia medžiagą, tuo dvaras greičiau išpopuliarėja ir gausiau jame lankosi svečiai, lankytojai mėgsta objektų specifiskumą - tai įrodo didžiųjų Lietuvos dvarų pavyzdžiai.¹⁸²

Palankių šio paveldo išsaugojimo atvejis - dvarų sodybose įsikūrusios žemės ūkio, mokymo ar tyrimo įstaigos, ateityje pati sodyba ir žemėnauda aplinkui būtų pavyzdinė didelei apylinkei.¹⁸³ Žinoma, mokslinėms institucijoms kultūros paveldo vertybių registre įtrauktuose statiniuose, turėtų būti skiriamos papildomos lėšos specifinei jų priežiūrai, būtinoms išlaidoms, kadangi dvarų pastatų patalpos dažnai aukštos, prastoka sienų izoliacija. Dabartiniu metu įprastas reiškinys, nepakankamas ar dalinis pastatų šildymas neišvengiamai kenkia jų interjerui ir čia esančių paveikslų bei freskų bei kitų vertingų detalių išlikimui.

Dvarų sodybose įsikūrusioms mokslinėms ar mokymo institucijoms kooperuotomis Kultūros, Švietimo ir mokslo bei Žemės ūkio ministerijų lėšomis racionaliau būtų sprendžiamos finansinės problemos. Mokslinės institucijos, besinaudojančios dvarų pastatais, jų priežiūrai ir šildymui skiriamomis lėšomis kartu išspręstų ir kultūros paveldo interjero išsaugojimo problemą. Istorikai etnografai ir kiti paveldo saugotojai nori įtraukti į darbą ir kitas institucijas, šiam tikslui teikia vilčių, kad dėmesys istorinio paveldo išsaugojimui taptų pagrindu dvasinių vertybių kūrimui.¹⁸⁴

¹⁷⁹. Asmeninis archyvas // Žvalgomosios ekspedicijos po Žiemgalos regiono buvusių dvarų sodybas darbo autorės surinkta informacija bei užfiksuota situacija. 2007 02 12 - 2007 04 27.

¹⁸⁰ Latvijos dvarų ir pilių asociacijos elektroninė svetainė < <http://www.pilis.lv>>. [Žr. 2007 03 24].

¹⁸¹ Užpelkis M. Gyvieji dvarai ir pilys: kultūrinio turizmo vystymas Lietuvoje ir Latvijoje // Lietuvos muziejai. 2004. Nr. 1. P. 9.

¹⁸² Šlekys A. Dvarų panaudojimas turizmui – mitas ar realybė? // Lietuvos dvarai – praeitis, dabartis ir ateitis. Konferencijos medžiaga. Vilnius. 2001. P. 59.

¹⁸³ Magyla A. Šiuolaikinė žemėnauda dvaruose // Lietuvos dvarai – praeitis, dabartis ir ateitis. Konferencijos medžiaga. Vilnius. 2001. P. 121.

¹⁸⁴ Maikštėnienė S. Dvarų sodybų panaudojimo žemės ūkio mokslui ir švietimui perspektyvos // Lietuvos dvarai – praeitis, dabartis ir ateitis. Konferencijos medžiaga. Vilnius. 2001. P. 119.

Reikia nepamiršti fakto patvirtinančio Žiemgalos regiono išskirtinumą, tai nuo seno žinomos itin derlingos žemės, kuriose gausiai kūrėsi turtingi bajorai. Pasinaudojant buvusių dvarų sodybų geografine padėtimi, išnaudojant turtingos dirvos galimybes šiame Šiaurės Lietuvos kampelyje buvusias dvarų sodybas galima pritaikyti ne tik turizmui, žemės ūkio mokslui ir švietimui, taip pat ūkinei veiklai, kaimo turizmo ir agroturizmo vystymui - tai būtų naudinga šio unikalaus paveldo išsaugojimui.

6 C. 1. 1. Dvarų sodybų panaudojimas kultūros ir turizmo plėtrai

Helsinkio deklaracijoje (1996 m.) E punkte „Ilgalaikio kultūrinio turizmo strategija“ teigiama: „Kultūrinio turizmo plėtojimas gali prisidėti prie regionų atgimimo ir klestėjimo [...] plėtros politika ir strategija turi būti siekiama subalansuoto, ilgalaikio kultūros paveldo panaudojimo, garantuojant šio paveldo perdavimo būsimosioms kartoms galimybę“.¹⁸⁵ Pastaruoju metu atsivėtė plati niša regioninio turizmo plėtrai, nes turistai ar svečiai jau yra išsiilgę erdvės, specifiškos ar kitokios informacijos, nebėra linkę pasitenkinti didesnių miestų ar sostinių siūlomais tradiciniais įspūdžiais.

Kalbant apie ypatingą vertę turinčius objektus - buvusių dvarų sodybas, galime drąsiai teigti, jog tai senoji bajoriška Lietuvos kultūra, turinti įdomių Vakarų Europos idėjų ir madų, susieta su lietuviškos pasaulėjautos ir kultūros šaknimis. Šiandien protingai restauruojant buvusių dvarų sodybas ir išmintingai papildant lietuvišku etninės kultūros paveldu turime ne vieną pavyzdį, kuriuo galime didžiuotis.¹⁸⁶ Pasiteisinsiu projektu, išskirtiniu vertingu rekreaciniu požiūriu neabejotinu pavyzdžiu yra laikytinas E. Prascevičiaus ir jo suburtos komandos veiklos pavyzdys – gražiame Daugyvenės upės slėnyje įkurtas kultūros istorijos muziejus – draustinis ir jame prikeltas gyvenimui Burbiškio dvaras. Tai puikus pavyzdys, kaip apleista dvaro sodyba gali būti atgaivinta ir prikelta naujam gyvenimui.¹⁸⁷ Taip pat parodo, kad didelę reikšmę buvusių dvarų sodybų gyvybingumui teikia ne vien valstybės, bet daugiau asmeninė iniciatyva ir teisingas reikalo supratimas. Aišku objekto veikos sėkmė priklauso ir nuo kultūrinės vertės, dvarų sutvarkymo, eksponavimo potencialo, paslaugų kokybės, žinoma ir nuo išradingumo pateikimo. Turizmas iš karto pamatė tokius objektus, objektus – kompleksus ir netruko pajusti vietose, kad apie juos žinoma, kad jie

¹⁸⁵ Glemža J. R. Nekilnojamojo kultūros paveldo apsauga ir tvarkymas. Paveldosaugos ir paveldotvarkos pagrindai. Vilnius. 2002. P. 79.

¹⁸⁶ Šlekys A. Dvarų panaudojimas turizmui – mitas ar realybė? // Lietuvos dvarai – praeitis, dabartis ir ateitis. Konferencijos medžiaga. Vilnius. 2001. P. 59.

¹⁸⁷ Glemža J. R. Nekilnojamojo kultūros paveldo apsauga ir tvarkymas. Paveldosaugos ir paveldotvarkos pagrindai. Vilnius. 2002. P. 219.

lankomi, o svarbiausia, kad tokių objektų reikia. Turistai tampa tarsi lakmuso popierėliais, įvertinančiais objektą.¹⁸⁸

Žiemgalos dvarų sodybų panaudojimas kultūros ir turizmo plėtrai būtų naudingas ne vien dvarų išsaugojimo, bet ir krašto kultūros bei istorijos pažinimo prasme. Siekiant tokio tikslo galima bendradarbiauti su turizmo firmomis, bendradarbiaujant ir sudarant maršrutus būtų galima pasiekti puikių rezultatų.

6 C. 1. 2. Kaimo turizmui ir agroturizmui

Pritaikytos kaimo turizmui ir agroturizmui Žiemgalos regiono buvusių dvarų sodybos, turinčios istorinę etnografinę vertę paslaugos turėtų didesnę paklausą, nei šiuo metu išpopuliarėjusios kaimo turizmo sodybos, nes pastarosios gana vienodos, todėl nėra svečių antplūdžio nei iš Lietuvos, nei iš užsienio šalių, kaip anksčiau tikėtasi.

Turistų nebetenkina vien vasarojimas gražiose Lietuvos kaimo sodybose. Jie jau nori ne tik poilsio, bet ir nepatirtų įspūdžių, o tuo pačiu ir platesnio paslaugų spektro dvasiniam tobulėjimui.¹⁸⁹ Dvarų sodybose galėtų būti teikiamos įvairios paslaugos: istorinės etnografinės žinios, supažindinama su senoviniais architektūriniais sprendimais. Agroturizmo paslaugoms buvusių dvarų sodybose, geriausia išnaudoti išlikusias buvusias arklides, vežimines, buvusias oficinas – svečių namus. Čia būtų galima susipažinti su archaisiais žemės ūkio padargais ir darbais, bei ūksminguose parkuose ošiančiais įvairių rūšių šimtamečiais medžiais.¹⁹⁰

Atskirai reikia paminėti prie dvarų sodybų skatinamą daržininkystę, uogininkystę, sodininkystę, bitininkystę. Šių ūkio šakų produkcija turistų lankomose vietose galėtų būti ir reklamuojama ir realizuojama. Lankytojams privilioti netradicinėje dvaro sodyboje tiktu netradiciniai gyvūnai, pavyzdžiui stručiai, povai, poni arkliai vaikams pajodinėti, pagaliau, mūsų šalyje auginami gyvuliai - ožkytės, avelės, arkliai, etc., taip pat paukščiai. Visą ar beveik visą plotą gali užimti kultūrinės ganyklos, jų žalia veja sudaro gražų kraštovaizdį prie istoriškai reikšmingų krašto buvusių dvarų sodybų.¹⁹¹

Žiemgalos regione daugiausia dvarų suskaičiuojama palei Mūšos upę, tai puikios sąlygos

¹⁸⁸ Šlekys A. Dvarų panaudojimas turizmui – mitas ar realybė? // Lietuvos dvarai – praeitis, dabartis ir ateitis. Konferencijos medžiaga. Vilnius. 2001. P. 59.

¹⁸⁹ Maikštėnienė S. Dvarų sodybų panaudojimo žemės ūkio mokslui ir švietimui perspektyvos // Lietuvos dvarai – praeitis, dabartis ir ateitis. Konferencijos medžiaga. Vilnius. 2001. P. 119.

¹⁹⁰ Asmeninis archyvas // Taikomosios praktikos metu darbo autorės interviu su Joniškėlio Žemdirbystės mokslinio tyrimo instituto bandymų stoties direktore S. Maikštėniene. 2007 01 11.

¹⁹¹ Magyla A. Šiuolaikinė žemėnauda dvaruose // Lietuvos dvarai – praeitis, dabartis ir ateitis. Konferencijos medžiaga. Vilnius. 2001. P. 124.

agroturizmo vystymui - graži, neužteršta gamta, upė, geras susisiekimasis (tai aktualu ypač Pasvalio rajonui nes per jį driekiasi pagrindinis Via Baltica kelias).

6 C. 1. 3. Žemės ūkio mokslui ir švietimui

Kultūros paveldo statinių funkcionalumas visada ribojamas atitinkamos vertybės išsaugojimo reglamento. Kadangi daugelis dvarų buvo įkurti kaimo teritorijoje, jų pastatuose įprastinė taikomoji veikla. Dvarai kaimo vietovėse įkurti dažniausiai žemdirbystei tinkamose žemėse, kur ir dabar vyksta žemės ūkio gamyba. Mokslo ar mokymo institucijos juos susiejusios su žemės ūkiu galėtų racionaliai išnaudoti dvarų sodybose išlikusius ūkinius pastatus. Pagrindiniuose rūmuose įkurti administraciniai vienetai užtikrintų pastatuose normalų šilumos režimą ir optimalų mikroklimatą, o kiti statiniai: sandėliai, saugyklos, kalvės būtų panaudojami žemės ūkio reikmėms. Dvarų sodybų panaudojimas gana racionalus ten, kur įkurdintos žemės ūkio mokslo ar mokymo institucijos.¹⁹² Neretai dvaruose ir buvo žemės ūkio mokslo ir švietimo ištakos. Toks pavyzdys yra į kultūros paveldo registrą įtraukta Joniškėlio buvusio dvaro sodyba, kurioje šiuo metu vietoj buvusios žemės ūkio mokyklos yra įsikūrusi Lietuvos žemdirbystės instituto Joniškėlio bandymų stotis. Tačiau dalis ansamblio pastatų, turinčių architektūrinę ir istorinę vertę – kalvė, rūkykla nenaudojami pagal paskirtį. Juose įkurdinus senuosius verslus, pasitarnautų ne tik senųjų amatų mokslo, atlikimo technikos išmanymo perdavimas ateinančioms kartoms, bet pritrauktų nevieną tokiomis amatais besidomintį žmogų.¹⁹³

Mokslinių institucijų veikla labiausiai atitinka kultūros vertybių išsaugojimo dvasią ir jų panaudojimo esmines nuostatas. Nedidelis žmonių srautas, rintis, paveldo išliekamosios vertės supratimas ir subtilus elgesys leidžia nepažeisti istorinių vertybių išsaugojimo reglamento. Beje, šios institucijos, norėdamos įsigyti specialiųjų lėšų, dvarų sodybose galėtų teikti kaimo turizmo ir agroturizmo paslaugas. Daugelyje šalių toks buvusių dvarų sodybų pritaikymo metodas pasitvirtino, nes žmonėms atsiranda poreikis atostogas praleisti natūralioje jau nuo seno susiformavusioje aplinkoje.¹⁹⁴ Agroturistus dvaruose įsikūrusios mokslo ar mokymo institucijos galėtų pritraukti, supažindindamos juos su šių dienų žemės ūkio moksliniais tyrimais ir konkrečius šiuo nagrinėjamu atveju Žiemgalos regiono dirvožemiu bei įvairių augalų agrotechnika, retaisiais augalais, taip pat su įvairiomis jų ir gyvulių rūšimis bei veislėmis.

¹⁹² Maikštėnienė S. Dvarų sodybų panaudojimo žemės ūkio mokslui ir švietimui perspektyvos // Lietuvos dvarai – praeitis, dabartis ir ateitis. Konferencijos medžiaga. Vilnius. 2001. P. 119.

¹⁹³ Asmeninis archyvas // Taikomosios praktikos metu darbo autorės interviu su Joniškėlio Žemdirbystės mokslinio tyrimo instituto bandymų stoties direktore S. Maikštėniene. 2007 01 11.

¹⁹⁴ Gražulis A. Kultūros paveldas - vienas iš valstybingumo garantų // Kultūros barai. 1999. Nr. 6. P. 12.

6 C. 1. 4. Ūkinei veiklai

Ūkininkavimo buvusiuose dvarų sodybose ateitis turi ryšį su ūkinių dvaro pastatų išlikimu. Deja, daugelyje vietų tų pastatų jau nebėra, kitur – tik dalis ir tai avariniai. Jų prikėlimui, rekonstravimui reikia daug lėšų, pagaliau ne visi išlikę pastatai gali būti pritaikyti dabartinėms modernių technologijų reikmėms. Kai ūkinėje buvusio dvaro sodyboje yra išlikę pastatų ir juos galima pritaikyti dabartinei technologijai, tai galima rinktis tokios krypties gamybos specializaciją, kokiai lengviausia ir pigu tuos pastatus pritaikyti. Gali būti gyvulininkystė arba ūkis be jos.¹⁹⁵ *Puigiškio dvaro sodyboje* (Pasvalio raj.) ūkine veikla verčiasi ūkininkas Vidas Gabriūnas.¹⁹⁶ (Žr.: priedus Nr. 57, 58.). Jau dešimtmetį *Sokų dvaro sodyboje* (Pasvalio raj.) ūkininkauja Petras Bagdonas. Nors Sokų dvaras fiksuojamas kaip buvusio dvaro fragmentai ir yra blogos būklės ūkininkas dvarą stengiasi paremontuoti, nes pats su jame gyvena. Išlikęs vienas ūkinis pastatas, jam pakeistas stogas.¹⁹⁷ (Žr.: priedus Nr. 59, 60.).

Ūkininkavimas buvusiose dvarų sodybose vienas geresnių atvejų, nes viskas vienoje rankose ir jei pats savininkas ūkininkauja, tai galima rinktis bet kokią gamybos kryptį. Problema lieka lėšos ūkio investicijoms.

6 C. 1. 5. Muziejams

Senujų dvarų sodybų situaciją blogina šiuo metu vykstantis privatizacijos procesas. Liūdnas vaizdas ir gailesčio jausmas apima žiūrint į vietinės reikšmės buvusias dvarų sodybas, ką kalbėti apie tokias, kurios yra įtrauktos į kultūros paveldo Registrą.

Nors Lietuvoje yra daug puikių buvusių dvarų sodybų pritaikymo muziejų reikmėms pavyzdžių, tačiau turime ir probleminių objektų. Žiemgalos regione esantis Pakruojo dvaro ansamblis, priklausantis rajono savivaldybei laukia daugelio institucijų paramos.¹⁹⁸ Šiandien „degraduota“ puikiausias Pakruojo dvaro kompleksas, o ten estinis muziejus nepaprastai liūdnas. Aplink muziejų stovi daug tuščių, niekam nereikalingų pastatų, netgi unikalus tiltas, kuris pavaizduotas Pakruojo miesto herbe, visas kompleksas lydimas neiniciatyvumo ir neturto stovi apmiręs tarsi priekaištas. Iškyla nemažai klausimų – kaip gali degraduoti tokią didelę istorinę,

¹⁹⁵ Magyla A. Šiuolaikinė žemėnauda dvaruose // Lietuvos dvarai – praeitis, dabartis ir ateitis. Konferencijos medžiaga. Vilnius. 2001. P. 121.

¹⁹⁶ Asmeninis archyvas // Interviu su Puigiškio buvusio dvaro sodybos šeimininku V. Gabriūnu. 2007 02 11.

¹⁹⁷ Asmeninis archyvas // Žvalgomosios ekspedicijos po Žiemgalos regiono buvusių dvarų sodybas darbo autorės surinkta informacija bei užfiksuota situacija. 2007 02 12 - 2007 04 27.

¹⁹⁸ Glemža J. Kultūros paveldas – rūmai ir rezidencijos, jų sąlytis su muziejais // Lietuvos muziejai. Problemos, nuomonės. 2004. Nr. 2 – 3. P. 7.

kultūrinę vertę turintis objektas? Gal būt toks objektas savo niūria išvaizda atbaido aplinkinius, sukelia apgailėtinus jausmus muziejaus lankytojams, sukuria blogą įvaizdį kitų dvarų atžvilgiu? Kokį įvaizdį apie buvusias dvarų sodybas galime sukurti turistui, kuris aplankys tokiaime Respublikinės reikšmės objekte? Tačiau galime pasidžiaugti, kad jau šiemet Pakruojo dvaro ansamblyje prasidės tvarkymo darbai.

Apleistus Pakruojo dvaro pastatus Pakruojo savivaldybė ketina restauruoti ir paversti kultūros židiniu bei patrauklia vieta turizmui plėtoti. Prieš keletą metų rajono savivaldybė pradėjo rengti dvaro sutvarkymo projektus.¹⁹⁹ Projektas „Pakruojo dvaro sodybos pritaikymas turizmo reikmėms“ bus įgyvendintas ES paramos lėšomis. Poreikis atlikti Pakruojo dvaro sodybos restauravimo ir pritaikymo darbus susijęs su visuomenės kultūrinių ir pažintinių interesų, Lietuvos gyventojų ir užsienio svečių turizmo reikmių tenkinimu, istorine, išskirtine architektūrine šio objekto verte.²⁰⁰

6C. 2. Buvusių dvarų sodybų tvarkymo ir pritaikymo programos

6C. 2. 1. Kultūros paveldo departamento programos

Kasmet KPD prie Kultūros ministerijos, vykdydamas kultūros paminklų apsaugos programas (nuo 2006 m. – Paveldotvarkos programa), skiria lėšų buvusių dvarų sodybų tvarkybos darbams vykdyti. Nors programose šis architektūrinis paveldas nėra išskiriamas į atskirą paveldo rūšį, dėmesio jo tvarkybai teikiama ne mažiau negu bet kuriai kitai Lietuvos paveldo rūšiai, atsižvelgiant į paveldo objektų istorinę ir kultūrinę vertę bei galimybę kooperuoti lėšas su jų valdytojais. Pastarųjų kelerių metų laikotarpiu departamento ir valdytojų lėšomis buvo tvarkomas buvusių dvarų sodybų paveldas, pagal šią programą taip pat buvo tvarkomi ir šių statinių priklausiniai – dailės vertybės.

Šiuo metu itin aktuali buvusių dvarų sodybų restauravimo bei tinkamo pritaikymo problema, nes išsaugojimo galimybės priklauso nuo panaudojimo. Nors turime 2003 m. LR Vyriausybės patvirtintą dvarų sodybų restauravimo ir atgaivinimo valstybinę programą, tačiau jei atskirai konkretus valstybės finansavimas nebuvo skiriamas.²⁰¹ Buvusių dvarų sodybos – vertingi paveldo objektai turintys išliekamąją istorinę ir kultūrinę vertę, Pasvalio, Pakruojo ir Joniškio rajonuose iš kadaise apie 300 buvusių sodybų ir palivarkų šiandien išliko apie 30 buvusių dvarų sodybų, kai

¹⁹⁹ Budrienė I. Pakruojo dvaras vėl atgims // Auksinė vėpa. 2006 11 02. P. 1.

²⁰⁰ Pakruojo savivaldybės elektroninė svetainė <<http://www.pakruojis.lt/index.php?-824253605>> [žr. 2007 02 24].

²⁰¹ Glemža J. Paveldosauga: dabartis, problemos, perspektyvos // Statyba ir architektūra. 2004. Nr. 6. P. 26.

kurių architektūra išlaikė autentišką tūrį, atskirų dalių kompoziciją ar originalius dekoro elementus. Dauguma šių pastatų yra prastos fizinės būklės, stovi nenaudojami – neturi šeimininkų, nemažai telikę buvusių dvaro sodybų fragmentų.²⁰²

Labai aktualu ir perspektyvu yra įtraukti kultūros paveldo objektus – dvarų sodybas į turizmo programas. Vadinamasis kultūrinis turizmas yra puiki paveldo propagavimo, o kartu ir tam tikro turistinio verslo priemonė. Dar 1998 m. buvo parengta ir Kultūros ministerijos aprobuota Lietuvos kultūrinio turizmo plėtros programa, tačiau ji lėtokai įgyvendinama. Tam būtina atrinkti objektus (dvarų sodybas), sudaryti maršrutus ir parengti juos turistiniam lankymui. Parengiamajam darbui būtinos lėšos, finansavimo šaltiniai. Praktiškai tai įgyvendinti galima kooperuojant savivaldybių, apskričių bei valstybės galimybes. Tam tikslui vyksta parengiamieji darbai pasinaudoti ES struktūrinių fondų galimybe.²⁰³ Kultūrinis turizmas, apimantis Žiemgalos regiono kultūros paveldo dvarų sodybas, galėtų būti skirtinas ne tik vietas ar krašto, bet ir visos Lietuvos bei užsienio lankytojams.

6C. 2. 2. Savivaldybių inicijuotos programos, ES parama

VŠĮ „Socialinės ir ekonominės plėtros centras“ kartu su Lietuvos muziejų asociacija, Lietuvos viešbučių ir restoranų asociacija bei Latvijos kultūros, istorijos ir gamtos paveldo plėtros fondu pateikė paraišką PHARE 2002 bendradarbiavimo abipus sienos programą – „Gyvieji dvarai ir pilys: kultūrinio turizmo vystymas Lietuvoje ir Latvijoje“. Projekto tikslas – spartinti kultūrinio turizmo abipus sienos plėtrą per Lietuvos ir Latvijos dvarų ir pilių rinkodaros bei integracijos į pasaulinę turizmo rinką suaktyvinimą, taip pat skatinti ilgalaikį abiejų šalių muziejinių ir turizmo verslininkų bendradarbiavimą bei apsikeitimą patirtimi, kultūros ir turizmo srityse.²⁰⁴

Joniškio rajono savivaldybės administracija parengė Joniškio rajono plėtros galimybių studiją, kurią finansavo ES PHARE 2002, Joniškio rajono savivaldybės administracija ir Žiemgalės (Bauska, Latvija) regioninės plėtros agentūra. Šioje galimybių studijoje aptariamos Joniškio rajono kultūros išteklių pritaikymo galimybės turizmui, turizmo infrastruktūros būklė ir tęstinumo aspektai Latvijos Žiemgalės regione etc., plėtros galimybių studijoje išskirtas dvarų sodybų kultūros paveldas.²⁰⁵

²⁰² Asmeninis archyvas // Pasvalio, Pakruojo ir Joniškio rajonų savivaldybių administracijų kultūros skyrių archyvų medžiaga. 2007 01 15.

²⁰³ Glemža J. Paveldosauga: dabartis, problemos, perspektyvos // Statyba ir architektūra. 2004. Nr. 6. P. 26.

²⁰⁴ Užpelkis M. Gyvieji dvarai ir pilys: kultūrinio turizmo vystymas Lietuvoje ir Latvijoje // Lietuvos muziejai. 2004. Nr. 1. P. 9.

²⁰⁵ Joniškio savivaldybės elektroninė svetainė <<http://www.joniskis.lt>> [žr. 2007 02 27].

Pakruojo rajono savivaldybės administracija 2006 m. liepos 4 d. pasirašė paramos skyrimo projektui „Pakruojo dvaro sodybos pritaikymas turizmo reikmėms“ sutartį.²⁰⁶ Projektui įgyvendinti Lietuvos Respublikos ūkio ministro 2006 m. birželio 21 d. įsakymu Nr. 4 - 243 skirta iki 5. 545. 751, 68 Lt. finansinės paramos. Parama skirta Pakruojo dvaro sodybos pastatų rekonstrukcijai ir pritaikymui kultūros ir viešosioms reikmėms. Tai didžiausias Lietuvoje išlikusių dvaro statinių kompleksas, unikalus savo urbanistiniu suplanavimu, pastatų architektūros išraiška.²⁰⁷ Šio ES paramos lėšomis įgyvendinamo projekto tikslas – pritaikyti Pakruojo dvaro sodybos centrinius rūmus, dalį juos supančios teritorijos turizmo (ypač atvykstamojo) reikmėms. Siekiama didinti šios infrastruktūros, turizmo produktų ir viešųjų paslaugų įvairovę, prieinamumą ir kompleksiskumą, sukurti viešąją turizmo infrastruktūrą ir paslaugas, kurios pritrauktų privačias investicijas ir užtikrintų ilgalaikių darbo vietų sukūrimą. Norima suformuoti naują turizmo traukos centrą panaudojant kultūros ir paveldo objektus, kad gerėtų Lietuvos, kaip turizmo šalies, įvaizdis, taip pat būtų skatinama rajono socialinė ir ekonominė plėtra. Šiuo projektu prisidedama ir prie socialinių ir ekonominių skirtumų tarp Lietuvos rajonų mažinimo.²⁰⁸

Projekte numatyta restauruoti bei iš dalies pritaikyti turizmo (ypač atvykstamojo) reikmėms unikaliuos Pakruojo dvaro sodybos centrinius rūmus, juos supančią teritoriją, įrengti dalį inžinerinių tinklų. Tokiu būdu Pakruojo rajone būtų sudarytos prielaidos aktyviai regiono turizmo infrastruktūros plėtrai skatintų smulkaus ir vidutinio verslo vystymui. Kompleksą aplankančių turistų skaičius per metus išaugtų iki 50 000. Šis projektas – didesnio projekto I etapas. Tikimasi, kad, įgyvendinus visą projektą, Pakruojo dvaro sodyba taps vienu iš regioną ir Lietuvą reprezentuojančių objektų. „Pakruojo dvaro sodybos pastatų ir jos teritorijoje esančios Kruojos upės pritaikymas viešiemis turizmo poreikiams“ - projektas – II projekto „Pakruojo dvaro sodybos pritaikymo viešiemis turizmo poreikiams“ etapas. Bendras projekto tikslas – padidinti turizmo produktų ir paslaugų įvairovę ir kompleksiskumą Pakruojo rajone. Specifinis projekto tikslas – pritaikyti Pakruojo dvaro sodybos šiaurinę dalį turizmo reikmėms, padidinti dvaro sodybos potencialą pritraukti privačias investicijas.

Projektui skirtos ES paramos ir Pakruojo rajono savivaldybės lėšos bus panaudotos keturiems Pakruojo dvaro sodybos šiaurinės dalies pastatams restauruoti (vandens malūno, malūnininko namo, vėjo malūno, karčemos), dvaro sodybos šiaurinės dalies teritorijos inžineriniams tinklams įrengti, dvaro šiaurinės dalies teritorijai sutvarkyti, Kruojos upės atkarpai rekonstruoti,

²⁰⁶ Pakruojo savivaldybės elektroninė svetainė <<http://www.pakruojis.lt/index.php?-824253605>> Paraiškos Nr. BPD2004 – ERPF - 3.4.3-01-05/0439. [žr. 2007 02 24].

²⁰⁷ Pakruojo savivaldybės elektroninė svetainė <<http://www.pakruojis.lt/index.php?-824253605>> [žr. 2007 02 24].

²⁰⁸ Pakruojo savivaldybės elektroninė svetainė <<http://www.pakruojis.lt/index.php?-1442522340>> [žr. 2007 02 24].

siekiant ją pritaikyti turistų poreikiams, smulkiosios viešosios infrastruktūros objektams įsigyti, dangoms pietinėje dvaro sodybos dalyje įrengti (lauko akmenų grindinio danga, betoninių trinkelų važinėjama danga). Vandens malūne turėtų būti įrengta kavinė, malūnininko name – viešbutis, vėjo malūne – restoranas, karčemos paskirtis lieka ta pati. Panaudojus projekto investicijas, privatiems investuotojams reikės mažiau lėšų tam, kad dvaro sodyboje būtų galima pradėti apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų verslą, kartu bus patenkinti Pakruojo rajono svečių pažintiniai ir kultūriniai, laisvalaikio praleidimo, apgyvendinimo ir maitinimo poreikiai.²⁰⁹ Tai prisidės ne tik prie Pakruojo rajono, bet ir prie Žiemgalos regiono socialinės ir ekonominės plėtros. Žiemgalos dvarai savo architektūra, istorija bei juose vykdoma kultūrinė veikla galėtų sudominti ir pritraukti nemažai lankytojų, tačiau jie dažniausiai susiduria su informacijos stoka. Informacijai apie paveldą šiame regione skiriamas mažas dėmesys. Informacijos paieška parodė, kad apie Žiemgalos buvusias dvarų sodybas informacijos trūksta ne tik internete, bet ir rajonų informacijos centruose, trūksta net elementariausių regiono žemėlapių su pažymėtais kaimų pavadinimais ir keliukais, žemėlapių su pažymėtomis atskiomis paveldo grupėmis, kuriuose būtų pažymėtos lankytinos buvusių dvarų sodybos ir kita svarbi informacija apie šiuos paveldo objektus. Taip pat trūksta informacinio pobūdžio lankstinukų, bukletų ne vien lietuvių kalba. Važiuojant minėtų rajonų keliukais ne vieną kartą teko paklysti dėl informacinių ženklų trūkumo bei rodyklių nebūvimo. Kaimo vietovėse labai sunku surasti buvusias dvarų sodybas, o jei pavyksta jas surasti tenka apsiriboti matomu vaizdu, nekalbant apie detalesnę išorės ir vidaus apžiūrą, pasivaikščiojant po dvaro teritoriją įrengtais takeliais, apžiūrint ne tik pastatus, bet pasigrožint išlikusiais parkais, kai kur buvusiais iškastais vandens telkiniais. Tokie dalykai sukuria nepaprastą aurą, kadaise čia gyvenusių žmonių dvasią, o turistus labiausiai vilioja tokie potyriai

6C. 2. 3. Europos paveldo dienos (EPD) ir konferencijos

Europos Tarybos paveldą globojančios programos, jungiančios visas valstybes bendra tema, skatina saugoti ne tik sau, - jos tarsi praplečia kiekvienos valstybės ribas, tuo skatinama artimesnė, daugiau pažinimo suteikianti šalių sandrauga.²¹⁰

Nuo 1991 m. Europoje pradėta švęsti nauja šventė – Europos paveldo dienos (EPD), kurių tikslas sudominti visuomenę kultūros ir istorijos paminklais, supažindinti ją su šio paveldo verte bei įvairove jų gimtojoje šalyje ir kartu visoje Europoje, skatinti paveldą pažinti, prižiūrėti ir išsaugoti.

²⁰⁹ Pakruojo savivaldybės elektroninė svetainė <<http://www.pakruojis.lt/index.php?-1842308959>> [žr. 2007 02 24].

²¹⁰ Šlekys A. Dvarų panaudojimas turizmui – mitas ar realybė? // Lietuvos dvarai – praeitis, dabartis ir ateitis. Konferencijos medžiaga. Vilnius. 2001. P. 59.

1997 m. rugsėjo pabaigoje vykusių Europos paveldo dienų tema buvo – „Dvarai ir rūmai Lietuvoje“. Paveldo dienų renginiai pasiekė ir Žiemgalos regioną – šio regiono rajonus. Pakruojo dvare vyko EPD atidarymas, ekskursija po šį dvarą, ovalinėje rūmų salėje buvo surengtas Valstybinio kamerinio choro koncertas „Polifonija“.²¹¹ Tokia pat EPD dvarų tema buvo visose trijose Baltijos valstybėse.

2006 m. rugsėjo 22 d. Europos Tarybos programos EPD renginiai vyko ir Pasvalio rajone. Susitikimas su kultūros paveldo, Pasvalio rajono savivaldybės darbuotojais, menininkais, muziejininkais surengtas viename iš kultūros paveldo objektų - Gulbinėnų dvare. Dvare parodyta literatūrinė kompozicija „Esame“ buvo skirta čia gyvenusio generolo Kazimiero Ladigos šeimos šviesiam atminimui. Menininkų paruošta programa jausmingai atskleidė generolo Kazimiero Ladigos ir jo žmonos Stefanijos Ladigienės gyvenimo kelią. Dienoraščių citatas, prisiminimus skaitė V. Kochanskytė, svarbiausius generolo K. Ladigos gyvenimo momentus priminė P. Venslovas. Literatūrinį renginį organizavo M. K. Čiurlionio kultūros ir paveldo fondas.²¹² Po keleto dienų 27 d. Pasvalio rajone Pasaulinei turizmo dienai paminėti muziejininkams bei rajono gyventojams, besidomintiems kultūriniu paveldu, surengta ekskursija po Saločių seniūniją, aplankant išlikusius dvarus prie Mūšos upės. Ekskursiją vedė muziejininkas Antanas Stapulionis, surinkęs daug istorinės medžiagos apie Pasvalio rajono dvarus.²¹³

Ši kultūros dalis įdomi ne vien mokslininkams ar paveldosaugos specialistams, bet ir plačiajai visuomenei, visuomenės susidomėjimą rodo dalyvavimas įvairiuose renginiuose susijusiuose su dvarų paveldu - 2001 m. birželio 22 d. – 23 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Valstybinės paminklosaugos komisijos, Vilniaus rotušės ir Lietuvos menininkų rūmų surengtoje „Lietuvos dvarai – praeitis, dabartis ir ateitis“ konferencijoje,²¹⁴ taip pat 2004 m. lapkričio 19 d. Lietuvos istorijos instituto, Kultūros paveldo departamento bei Kultūros filosofijos ir meno instituto bendromis jėgomis surengtoje „Dvaras modernėjančioje Lietuvoje: XIX a. antra pusė – XX a. pirma pusė“ konferencijoje. Dalyvavimas organizuojamose konferencijose prieinamas visiems, siekiantiems pažinti dvarų kultūrą bei istoriją išsaugoti turtingą Lietuvos dvarų paveldą.

²¹¹ Olišauskas R. Dvarai ir rūmai Lietuvoje // Šiaulių kraštas. Atolankos. 1997 10 11. P. 12.

²¹² Filimanavičienė A. Gulbinėnų dvaras atgijo menininkų žodžiais ir dainomis: Apie „Europos paveldo dienų“ minėjimą Stefanijos ir Kazimiero Ladigų dvare bei Pasvalio krašto muziejuje // Panevėžio balsas. 2006 09 26. P. 3.

²¹³ Magelinskienė Z. Pasaulinės turizmo dienos paminėjimas – ekskursija po Saločių seniūnijos dvarus // Darbas. 2006 09 29. P. 1.

²¹⁴ Armonaitė L. Pokalbis su Gražina Drėmaite. Dvarų problemos šiandien // Atgimimas. 2001 06 22. P. 14.

7. IŠVADOS

1. Kultūros paveldo buvusių dvarų sodybų apsaugą Lietuvoje reglamentuoja kultūros paveldui skirti įstatymai, LR Vyriausybės patvirtinta dvarų programa bei kiti Kultūros ministerijos ir Kultūros paveldo departamento teisės aktai dvarų išsaugojimo klausimais. Tačiau dvarų paveldo apsauga neužtikrinama, nes nesukurta efektyvi jų išsaugojimo, tvarkymo ir naudojimo koncepcija bei programa. Pagrindiniai kultūros paveldo dvarų sodybų išlikimo uždaviniai yra palankios dvarų sodyboms išlikti valstybinės politikos formavimas – teisinių dokumentų ir finansavimo prioritetų reikalingų buvusioms dvarų sodyboms išsaugoti patvirtinimas, strateginių planų reikalingų regioninei plėtrai parengimas (savivaldybių lygmenyje) taip pat edukacinių programų parengimas ir įgyvendinimas. Tokios priemonės skatintų buvusių dvarų sodybų funkcionavimą. Svarbus mūsų piliečių, visuomenės ir visos valstybės uždavinys - efektyvi ir veiksminga buvusių dvarų sodybų teisinė, ekonominė, apsauga. Ekonominė prasme buvusių dvarų sodybų išsaugojimas – aktyvi integracija į šiandienos ekonomiką – dvarų panaudojimas kuo įvairesnėms veikloms, kurios nedarytų jokios žalos pačiam dvarui. Tai sudarytų geresnes prielaidas dvarams išlikti.
2. Lietuvos dvarų ir palivarkų sodybų, kaip kultūros paveldo kompleksinės apskaitos darbo naujas etapas prasidėjo dar 1985 m., Paminklų restauravimo projektavimo institutui pradėjus rengti (rengimas vyko iki 1993 m.) savo apimtimis ir keliamais tikslais iki šiol neturėjusią sau lygių sodybinių ansamblių perspektyvinę pritaikymo schemą, kuriai vadovavo architektas R. Stulpinas. Proceso eiga – informacijos apie visus objektus surinkimas, ekspertų siūlymai, apskaitos duomenų rengimas, įrašymas į Registrą. Sudarytas dvarų sodybų verčių sąrašas, prasidedantis didžiausią kultūrinę vertę turinčiais, siūlomais skelbti kultūros paminklais – baigiant praradusiais kultūrinės vertės požymius objektais. Toks darbas buvo vėliau tęsiamas iki 2001 m., bet nebuvo užbaigtas dėl lėšų stygiaus ir mažo apskaitos srities darbuotojų skaičiaus. Didžioji dalis dvarų sodybų paveldo, kol kuriamos įvairios kultūros paveldo organizavimo ir reorganizavimo koncepcijos, nyksta, tariamai saugoma, bet detalčiai nefiksuojama.

Žiemgalos regione pastebimas dvarų sodybų nykimo fenomenas besitęsiantis sovietmečiu ir nesibaigiantis iki šių dienų. Pasvalio, Pakruojo ir Joniškio rajonuose iš kadaise apie 300 buvusių sodybų ir palivarkų šiandien išliko apie 30 buvusių dvarų sodybų, kai kurių architektūra išlaikė autentišką tūrį, atskirų dalių kompoziciją ar originalius dekoro elementus. Dauguma šių pastatų yra prastos fizinės būklės, stovi nenaudojami, kai kurie neturi šeimininkų, nemažai telikę buvusių dvaro sodybų fragmentų. Šiuo metu itin aktuali buvusių dvarų sodybų restauravimo bei

- tinkamo pritaikymo problema, nes išsaugojimo galimybės priklauso nuo panaudojimo.
3. Žiemgalos regione buvusių dvarų sodybų, vertingų paveldo objektų turinčių išliekamąją istorinę ir kultūrinę vertę būklė kasmet blogėja, tokia situacija susidarė dėl konkrečių apsaugos, naudojimo, priežiūros bei tvarkymo poreikių reglamentų nepaisymo. Pastaruoju metu palaiapsniui ši situacija pamažu ima keistis – vis daugiau šio regiono dvarų privatizuojami bei pritaikomi įvairioms veikloms. Taip sustabdomas dvaro nykimo procesas, dvarus įsigiję šeimininkai imasi iniciatyvos dvaro išsaugojimo prasme, nors dauguma tvarkymo darbams gali skirti minimalias lėšas. ES struktūrinių fondų lėšos jau šiemet parems keletą šio regiono dvarų tarp jų didžiausią šiuo metu merdintį Lietuvoje išlikusių dvaro statinių kompleksą - Pakruojo dvaro sodybą unikalią savo urbanistiniu suplanavimu, pastatų architektūros išraiška. Projektas bus skirtas „Pakruojo dvaro sodybos pritaikymo viešiemis turizmo poreikiams“. Šis projektas padidins turizmo produktų ir paslaugų įvairovę ir kompleksiskumą ne tik Pakruojo rajone bet ir visame Žiemgalos regione.
  4. Žvalgomosios ekspedicijos metu aplankius Pasvalio, Pakruojo ir Joniškio rajonuose esančias buvusias dvarų sodybas naudojant fotofiksacijos bei anketinio tyrimo metodą t. y. atliktos dvi anketines apklausos. Pirmoji anketinė apklausa buvo pateikta Pasvalio, Pakruojo ir Joniškio rajonų dvarų šeimininkams ir dvarų „gyventojams“. Apklausos išvada, kad didžioji dalis dvarų sodybų yra blogos arba avarinės būklės. Kai kurių būklė patenkinama, dažniausiai tai grąžintos šeimininkams arba privatizuotos - naudojamos įvairiai paskirčiai – daugiau kultūrinei, ūkinei veiklai, trys regione esančios sodybos pritaikytos turizmo vystymui. Kitose dar gyvena nuo sovietmečio užsilikę „gyventojai“, kurių daugumai nėra aktualūs dvarų išsaugojimo klausimai. Tačiau šiame regione yra ir neprižiūrimų, paliktų likimo valiai dvarų sodybų. Tai patvirtino antrosios apklausos - Pasvalio, Pakruojo ir Joniškio rajonų savivaldybių kultūros skyrių darbuotojų anketinės apklausos rezultatai. Tyrimas parodė, kad Žiemgalos kultūros paveldas – buvusių dvarų sodybos menkai pritaikytos eksponavimui ir kultūriniam turizmui, teritorija nėra pakankamai ištyrinėta, nevisiškai atskleista, reikiamai neprižiūrima ir netvarkoma. Iki šiol Šiaurės Lietuvos buvusių dvarų rekreacijos potencialas nėra deramai įvertintas, nėra paruoštas dvarų eksponavimas, jų pažinimas, lankymo mechanizmas. Jei dvaruose vykdoma kokia nors veikla, ji nėra apgalvota ar išplėta buvusių dvarų sodybų pritaikymui ir visuomenės pateikimui ne tik šiame regione, bet ir valstybiniu mastu. Juk ši Žiemgalos dalis dvarų sodybų atžvilgiu galėtų tapti puikiu Šiaurės Lietuvos traukos centru.
  5. Žiemgalos buvusių dvarų sodybų ateities perspektyvos priklauso nuo pritaikymo ir panaudojimo tikslų pritaikymas. Panaudojimas gali būti įvairiapusis: kultūros ir turizmo plėtrai būtų

naudingas ne vien dvarų išsaugojimo prasme, bet ir savo krašto kultūros bei istorijos pažinimui; žemės ūkio mokslui ir švietimui tiktų tie dvarai, kuriuose buvo žemės ūkio mokslo ir švietimo ištakos - mokslinių institucijų veikla atitinka kultūros vertybių išsaugojimo dvasią ir jų panaudojimo esmines nuostatas; dvarų sodybos galima pritaikyti kaimo turizmui ir agroturizmui - turinčius istorinę etnografinę vertę paslaugos turėtų didesnę paklausą, nei šiuo metu išpopuliarėjusios kaimo turizmo sodybos (Žiemgalos regione daugiausia dvarų suskaičiuojama palei Mūšos upę, tai puikios sąlygos agroturizmo vystymui - graži, neužteršta gamta, upė, geras susisiekimas); ūkinei veiklai pritaikytos dvarų sodybos padėtų ne tik gyvenamųjų, bet ir ūkinių dvaro pastatų išlikimui – juos galima pritaikyti dabartinei technologijai, tai galima rinktis tokios krypties gamybos specializaciją, kokiai lengviausia ir pigu tuos pastatus pritaikyti; dvarų sodybų pritaikymas muziejams – pasitarnautų švietėjiškai, krašto pažintinei veiklai - patikimas dvarų sodybų išsaugojimo metodas.

Žiemgalos regionas išlikusių buvusių dvarų sodybų atžvilgiu yra išskirtinis savo geografine padėtimi, geras susisiekimas sudaro puikias sąlygas pasiekti daugelį buvusių dvarų sodybų ne tik Lietuvos gyventojams, bet ir kaimynams latviams. Pagrindiniu Via Baltica magistralės ruožu (Pasvalio rajonas) bei Pasvalio ir Pakruojo rajonus jungiančiu gerai sutvarkytu keliu. Geografine padėtimi šis Lietuvos - Latvijos pasienio regionas galėtų privilioti svečius iš Latvijos ir konkuruoti su vos už keliasdešimt kilometrų esančia Bauskės pilimi ar Latvijos pasididžiavimu, taip pat netoli Lietuvos sienos esančia - Rundalės pilimi, kuri išskirtinai visais metų laikais sulaukia didžiulio turistų antplūdžio ne tik iš Latvijos, bet ir iš kitų pasaulio šalių važiuojant Via Baltica automagistrale. Joniškio rajoną galima pasiekti Via Hansa magistrale, kuria galima pasiekti Rygą ir Jelgavą garsėjančią savo pilimi ir kitais lankomais objektais, kuriuos lanko daugybė turistų, dažniausiai užsukančių į netoliese Lietuvos sienos esantį Elijos miestelį, kuriame yra istorinę architektūrinę ir kultūrinę vertę turintis dvaras. Pratešiant maršrutą turistai galėtų susidomėti ir Joniškio rajone esančiais dvarais, taip pat pasiekti kitus Žiemgalos regiono dvarus.

Dvarai yra vieni pagrindinių paveldo objektų galintys geriausiai reprezentuoti Žiemgalos regiono istorinius įvykius ir kartu atskleisti architektūrinių stilių įvairovę naudojamą tuo metu dvarų kultūroje, kadangi dvarai dažnai buvo kultūros židiniai, ar bent jų užuomazgų pradininkai. Sugebėdami atskleisti didžiosios daugumos regione išlikusių dvarų istoriją ir juose vykusius įvykius, ne tik galėtume atkurti jų kultūrinį gyvenimą, bet ir supažindinti visuomenę bei išsaugoti šį kultūros paveldą – buvusias dvarų sodybas ateinančioms kartoms.

8. SANTRAUKA

Lietuvos dvarų palikimas neatsiejamas nuo mūsų tautos istorijos. Šiaurinėje Lietuvos dalyje derlinga lygumų žemė nuo seno viliojo dvarininkus įsikurti, todėl Žiemgalos krašto praeityje dvarų sodybų buvę itin gausu, daugiau negu kitame panašaus dydžio Lietuvos plote.

Pagrindinis šio darbo tyrimo tikslas Žiemgalos regiono - Pasvalio, Pakruojo ir Joniškio rajonuose iki šių dienų išlikę kultūros paveldo Respublikinės ir vietinės reikšmės dvarų sodybos, kurios šiandien stovi visiškai apleistos ir neprižiūrimos – paliktos likimo valiai sparčiai nyksta. Dažniausiai tokios dvarų sodybos neturi šeiminių ir niekieno neprižiūrimos šiandien yra negailestingai naikinamos - jas svarbu išsaugoti, bent jau tai kas šiandien iš jų dar yra likę. Juk dvarai tai mūsų kultūros paveldas – jos dalis, o šio paveldo apsauga, metų bėgyje atsiradusios problemos ir ateities perspektyvos - opi šių laikų problema.

Darbo uždaviniai: Paanalizuoti teisinius buvusių dvarų sodybų kultūros paveldo išsaugojimo ir apsaugos aspektus; Įvertinti buvusių dvarų sodybų kultūros paveldo apskaitos problemas; Analizuojant atskleisti buvusių dvarų sodybų, kaip kultūros paveldo išsaugojimo svarbą. Išsiaiškinti šiandienines buvusių dvarų sodybų kaip kultūros paveldo išsaugojimo ir apsaugos problemas; Žvalgomosios ekspedicijos metu darbo autorės aplankytų, apžiūrėtų bei fotofiksacijos pagalba užfiksuotų Pasvalio, Pakruojo ir Joniškio rajonuose išlikusių buvusių dvarų sodybų tyrimas - esamos situacijos įvertinimas, būklės nustatymas, naudojimo sąlygos. Minėtų rajonų buvusių dvarų sodybų esamų šeiminių ar „šeiminkaujančių“ asmenų, taip pat rajonų savivaldybių kultūros skyrių darbuotojų apklausa naudojant interviu bei anketinės apklausos metodus; Tyrimo metu įvertinus kultūros paveldo buvusių dvarų sodybų esamą padėtį paanalizuoti dvarų sodybų ateities perspektyvas, pateikiant šio paveldo išsaugojimo panaudojimo galimybes.

Apibendrinant tyrimo rezultatus galima pasakyti, kad dvarai yra vieni pagrindinių paveldo objektų galintys geriausiai reprezentuoti Žiemgalos regiono istorinius įvykius ir kartu atskleisti architektūrinių stilių įvairovę naudojamą tuo metu dvarų kultūroje, kadangi dvarai dažnai buvo kultūros židiniai, ar bent jų užuomazgų pradininkai. Sugebėdami atskleisti didžiosios daugumos regione išlikusių dvarų istoriją ir juose vykusius įvykius, ne tik galėtume atkurti jų kultūrinį gyvenimą, bet ir supažindinti visuomenę bei išsaugoti šį kultūros paveldą – buvusias dvarų sodybas ateinančioms kartoms.

SUMMARY

Lithuanian manors' cultural heritage cannot be separated from our nation history. Fertile plains' soil attracted landowners to settle in the northern part of Lithuania. For this reason, in Žiemgalos territory, in the past, there were a lot of manors. This territory had much more manors than other Lithuanian's areas of similar size.

The main purpose of this reseach is in Žiemgalos' regions such as Pasvalys, Pakruojis and Joniškis remained manors' cultural heritage of republic and local significance. These manors of cultural heritage are remained until nowadays. The greatest part of these manors are totaly left neglected and they are rapidly breaking down. Today, in most cases, those manors do not have their landowners and are not neglected by anybody. They are also destroyed without merci. I think that it is very important to preserve them and to preserve what is left from them. We all have to do this because manors are our cultural heritage. The preservation of our cultural heritage its problems and future perspectives are the main problems important today.

The aims of this research are: to analyse legal preservation and protection aspects of those cultural heritage former manors; to evaluate the registration problems of former cultural heritage manors; while analysing reveal the importance of preservation; to clear up the main preservation and protection problems of former cultural heritage manors; during the reconnaissance expedition the author of a research visited, inspected and fixed the former manors of cultural heritage remained in Pasvalys, Pakruojis and Joniškis regions; the author also did research related to evaluation of present situation, determination of state and using conditions; the questioning of former manors' present owners and also of cultural department workers of mentioned regions, using the methods of interview and survey; during the research which helped to evaluate the present situation of former manors; it also helped to analyse the future perspectives and to present the protection and preservation possibilities of this cultural heritage.

To sum up, it is important to say that manors are the main objects of cultural heritage which can best present Žiemgalos' region historical evens and also reveal the variety of architectural styles used in those time manors. It is known that manors were often cultural places. In we could reveal the history and the main events which took place in the manors which are remained, we could not only restore their cultural life but also introduce the society and also preserve this cultural heritage for future generations.

9. SANTRUMPOS

ES – Europos Sąjunga.

KPC - Kultūros paveldo centras.

KPCA - Kultūros paveldo centro archyvas.

KPD - Kultūros paveldo departamentas.

KVAD – Kultūros vertybių apsaugos departamentas iki 2005 balandžio 20 d., pervadintas – KPD.

LPDA - Lietuvos dvarų ir pilių asociacija

LR – Lietuvos Respublika.

LRV - Lietuvos Respublikos Vyriausybė.

PKI - Paminklų konservavimo institutas.

PRI - Paminklų restauravimo institutas.

PRIA - Paminklų restauravimo instituto archyvas.

PRPI - Paminklų restauravimo ir projektavimo institute

TSR - Tarybų socialistinė respublika.

TSRS – Tarybų socialistinių respublikų sąjunga.

VAA – Vilniaus apskrities archyvas.

VAK - Valstybinė archeologijos komisija.

10. ARCHYVINIAI ŠALTINIAI

1. Asmeninis archyvas // Interviu su buvusio Vytartų dvaro mokyklos auklėtiniu A. Mulevičiumi. 2007 04 26.
2. Asmeninis archyvas // Interviu su Joniškėlio Žemdirbystės mokslinio tyrimo instituto bandymų stoties direktore S. Maikštėniene. 2007 01 11.
3. Asmeninis archyvas // Interviu su Joniškio rajono savivaldybės administracijos kultūros skyriaus kultūros paveldo specialiste L. Veikaliene. 2007 01 13.
4. Asmeninis archyvas // Interviu su Joniškio savivaldybės administracijos kraštotvarkos ir architektūros skyriaus darbuotoja R. Dargyte. 2007 01 13.
5. Asmeninis archyvas // Interviu su Kreivakiškio buvusio dvaro sodybos šeimininku V. Palujansku. 2007 02 28.
6. Asmeninis archyvas // Interviu su Pakruojo kultūros centro direktore I. Kybartiene. 2007 01 21.

7. Asmeninis archyvas // Interviu su Pakruojo rajono savivaldybės administracijos kultūros skyriaus kultūros paveldo vyriausia paminkloaugos specialiste V. Alekseriūnaite 2007 01 09.
8. Asmeninis archyvas // Interviu su Pakruojo rajono savivaldybės administracijos kultūros skyriaus kultūros paveldo tarnybos vedėju M. Veliuliu 2007 01 06.
9. Asmeninis archyvas // Interviu su Pasvalio rajono savivaldybės administracijos turto valdymo skyriaus bei kultūros vertybių specialiste V. Varanauskiene. 2007 01 11.
10. Asmeninis archyvas // Interviu su Puigiškio buvusio dvaro sodybos šeimininku V. Gabriūnu. 2007 02 11.
11. Asmeninis archyvas // Taikomosios praktikos bei žvalgomosios ekspedicijos metu darbo autorės aplankyti Pasvalio, Pakruojo, Joniškio rajonų savivaldybėse esantys kultūros skyriai. 2006 12 22. – 2007 04 23.
12. Asmeninis archyvas // Žvalgomosios ekspedicijos po Žiemgalos regiono buvusių dvarų sodybas darbo autorės surinkta informacija bei užfiksuota situacija. 2007 02 12 - 2007 04 27.
13. Asmeninis archyvas. Interviu su Pajiešmenių buvusios dvaro sodybos šeimininku S. Savicku. 2007 03 11.
14. Brezgyš V. Dvarų išsaugojimas: teorinė būtinybė ir reali praktika // Lietuvos dvarai – praeitis, dabartis ir ateitis. Konferencijos medžiaga. Vilnius. 2001.
15. Bučas J. Paminklai ir jų apsauga. Lietuvos kultūros kongresas. 1990.
16. Deveikis S. Dvarų sodybos, kaip struktūriniai segmentai teritoriniame planavime (kraštotvarkos požiūris). Konferencijos medžiaga. Vilnius. 2001.
17. Dvarų paveldo išsaugojimo programa. Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtinta 2003 04 18. Nutarimu Nr. 481.
18. Dziegoraitis A. Aktualūs teisinės dvarų apsaugos klausimai // Lietuvos dvarai – praeitis, dabartis ir ateitis. Konferencijos medžiaga. Vilnius. 2001.
19. Europos Tarybos programa “Nacionalinės kultūros politikos apžvalga”. Lietuvos kultūros politika. Nacionalinis pranešimas. Vilnius. 1997.
20. Glemža J. Lietuvos medinio paveldo išsaugojimo svarba // Lietuvos medinis paveldas. Mokslinė – praktinė konferencija. Rumšiškės. 2006.
21. Joniškio rajono savivaldybės administracijos kultūros skyriaus archyvas.
22. Kačinskaitė I. Dvarų ir palivarkų sodybų apskaita 1991 – 2001 m. // Lietuvos dvarai – praeitis, dabartis ir ateitis. Konferencijos medžiaga. Vilnius. 2001.

23. KPCA. F. 11. B. 13. Lietuvos statybos ir architektūros mokslinio tyrimo institutas. Biržų, Joniškio, Kupiškio, Pakruojo, Panevėžio, Pasvalio, Radviliškio, Šiaulių rajonų architektūros paminklų aprašymai. 1982.
24. KPCA. F – 3. B – 476. Pažyma apie architektūros paminklų – buvusių dvarų sodybų būklę. 1983.
25. KPCA. F – 5. B – 1793. Lietuvos TSR architektūros paminklai (Biržų, Kupiškio, Pakruojo, Panevėžio, Radviliškio, Rokiškio, Šiaulių, Trakų, Vilniaus, Zarasų raj.). 1982.
26. KPCA. F. 1. B. 144. Istoriniai tyrimai. Apybraižos. 1982.
27. Lietuvos Respublikos Konstitucija. III skirsnis Visuomenė ir Valstybė. 42 straipsnis. 1992.
28. Lietuvos Respublikos teritorijos bendrasis planas. LR aplinkos ministerija. Patvirtinta LR seimo 2002 10 29. Nutarimu IX – 1154.
29. Lietuvos TSR kultūros paminklų sąrašas. Kultūros ministerija. Vilnius. 1973.
30. Magyla A. Šiuolaikinė žemėnauda dvaruose // Lietuvos dvarai – praeitis, dabartis ir ateitis. Konferencijos medžiaga. Vilnius. 2001.
31. Maikštėnienė S. Dvarų sodybų panaudojimo žemės ūkio mokslui ir švietimui perspektyvos // Lietuvos dvarai – praeitis, dabartis ir ateitis. Konferencijos medžiaga. Vilnius. 2001.
32. Navys E. Sodybų ir parkų restauravimo patirtis ir problemos // Istorijos ir kultūros paminklų tyrimai ir restauravimas Lietuvos TSR 1976 – 1980. Mokslinė konferencija. Lietuvos TSR Kultūros Ministerija, Respublikinis kultūros paminklų restauravimo trestas, Paminklų konservavimo institutas. Vilnius. 1980.
33. Pakruojo rajono savivaldybės administracijos kultūros skyriaus archyvas.
34. Pasvalio rajono savivaldybės administracijos kultūros skyriaus archyvas.
35. PRI. F. 5 B. 114. R. Stulpinas. Sodybinių ansamblių perspektyvinė pritaikymo schema. 1985 – 1993 m.
36. PRI. F. 5. B. 951. Vaitulevičienė E. Buvusio Joniškėlio dvaro ansamblis (istoriniai – meniniai tyrimai) 1974.
37. PRIA. F. 5. B. 154 -107. 1991 – 1992. Autorinių darbų saugykla. Stulpinas R. Apie dvarų sodybų ir palivarkų programą.
38. Puodžiukienė D. Medinė architektūra dvarų sodybose: vertė ir išsaugojimo galimybės // Lietuvos dvarai – praeitis, dabartis ir ateitis. Konferencijos medžiaga. Vilnius. 2001.
39. Ramanauskienė S. Sodybų ir parkų restauravimo patirtis ir problemos // Istorijos ir kultūros paminklų tyrimai ir restauravimas Lietuvos TSR 1976 – 1980. Mokslinė konferencija. Lietuvos TSR Kultūros Ministerija, Respublikinis kultūros paminklų restauravimo trestas, Paminklų

- konservavimo institutas. Vilnius. 1980.
40. Stanevičius A. Dvaro istorinis ir dabartinis vaidmuo Lietuvos ūkiniame gyvenime // Lietuvos dvarai – praeitis, dabartis ir ateitis. Konferencijos medžiaga. Vilnius. 2001.
  41. Steponavičienė G. Dvarų ir jų išsaugojimo ekonominės problemos // Lietuvos dvarai – praeitis, dabartis ir ateitis. Konferencijos medžiaga. Vilnius. 2001.
  42. Stulpinas R. Buvusių dvarų ir palivarkų sodybos bei jų fragmentai. Žinynas.
  43. Stulpinas R. Buvusių dvarų ir palivarkų sodybų bei jų fragmentų kompleksinės paminklosauginės inventORIZACIJOS vadovas ir žinynas. Vilnius. 1993.
  44. Stulpinas R. Kultūros paminklų vertės medžiaginės ir piniginės raiškos formų samprata. Lietuvos kultūros kongresas. 1990.
  45. Stulpinas R. Pamišti dvarai // Lietuvos kultūros kongresas. 1990.
  46. Šlekys A. Dvarų panaudojimas turizmui – mitas ar realybė? // Lietuvos dvarai – praeitis, dabartis ir ateitis. Konferencijos medžiaga. Vilnius. 2001.
  47. VAA. F. 2. B. 154 - 102. Buvęs Pakruojo dvaras. 1990.
  48. VAA. F. 2. B. 1556 - 128. Žagarės buvusio dvaro sodybinis ansamblis ir parkas AtR – 103. 1992.
  49. VAA. F. 2. B. 1556 - 205. Respublikinės reikšmės architektūros paminklas, buvęs Pakruojo dvaras ir parkas AtR 127. 1993.
  50. VAA. F. 2. B. 1556 – 34. Architektūros paminklas AtV 531. Buvęs Joniškėlio dvaro pastatų ansamblis. 1981.
  51. VAA. F. 2. B. 397 - 47. LTSR Žemės ūkio mokyklos Joniškėlio bandymų stoties eksperimentinis ūkis. XVIII – XIX a. kultūros paminklas buvęs Joniškėlio dvaras. 1983.
  52. VAA. F. 2. B. 397 – 78. XVIII – XIX a. kultūros paminklas buvusio Joniškėlio dvaro pastatų ansamblis. Buvusi senoji oficina. 1984.
  53. VAA. F. 5. B. 2820. Lietuvos TSR Architektūros paminklai. Istoriniai tyrimai. Istorinės apybraižos. 1981.
  54. VAA. F. 5. B. 3064. Lietuvos architektūros paminklai. Istoriniai tyrimai. Medžiaga kultūros paminklų sąvadui. 1982.
  55. VAA. F. 5. B. 4253a. XIX a. Respublikinės reikšmės architektūros paminklas buvusio Žagarės dvaro ansamblis 1987.
  56. VAA. F. 5. B. 5022. Buvęs Pakruojo dvaras. Centriniai rūmai. 1989.
  57. Valstybės žinios 2002. Nr. 54 – 2133.
  58. Varnaitė D. Dvaras modernėjančioje Lietuvoje XIX a. antra pusė – XX a. pirma pusė //

Straipsnių rinkinys, parengtas pranešimų, skaitytų mokslo konferencijoje, vykusioje 2004 m. lapkričio 19 d. Lietuvos istorijos institute, pagrindu. 2004.

59. Visuotinio Lietuvos pilių ir dvarų asociacijos narių susirinkimo protokolas. Vilnius. Nr. 2007-02/1. 2007 02 09.

11. SPAUDINIAI ŠALTINIAI

1. Aleliūnaitė A. Dvarų pritaikymas kultūros ir turizmo plėtrai // Panevėžio rytas. 2004 04 13.
2. Armonaitė L. Pokalbis su Gražina Drėmaite. Dvarų problemos šiandien // Atgimimas. 2001 06 22.
3. Biržytė A. Kreivakiškio dvaras - menininkų namai // Auksinė vėpa. 2006 08 12.
4. Budrienė I. Pakruojo dvaras vėl atgims // Auksinė vėpa. 2006 11 02.
5. Filimanavičienė A. Gulbinėnų dvaras atgijo menininkų žodžiais ir dainomis: Apie „Europos paveldo dienų“ minėjimą Stefanijos ir Kazimiero Ladigų dvare bei Pasvalio krašto muziejuje // Panevėžio balsas. 2006 09 26.
6. Garbaravičienė B. Paveldas – be kultūros politikos argumentų // Kauno diena. 2000 02 05.
7. Glemža J. Kultūros paveldas – rūmai ir rezidencijos, jų sąlytis su muziejais // Lietuvos muziejai. Problemos, nuomonės. 2004. Nr. 2 – 3.
8. Glemža J. Paveldosauga: dabartis, problemos, perspektyvos // Statyba ir architektūra. 2004. Nr. 6.
9. Gražulis A. Dvaras – Lietuvos valstybės sąrangos elementas // Kultūros barai. 1999. Nr. 6.
10. Gražulis A. Kaip nuvertinamos kultūros vertybės // Kultūros barai. 2006. Nr. 8.
11. Gražulis A. Kultūros paveldas - vienas iš valstybingumo garantų // Kultūros barai. 1999. Nr. 6.
12. Juchnevičiūtė D. Lietuvos dvarai, parkai – būti ar nebūti? // Atgimimas. 1994 10 05. Nr. 39.
13. Kanišauskas S. Vytartų dvaras keliasi iš užmaršties // Darbas. 2007 04 26.
14. Kirkutis V. Jei saugosim viską, nieko neišsaugosim // Šiaulių kraštas. Atolankos. 1997 10 11.
15. Klusas R. Kur tik dvaras, kas nors daros // Ūkininko patarėjas. 1997 06 07.
16. Lukšionytė - Tolvaišienė N. Dabarties ir praeities vaizdai. Krašto kultūrinė raiška. Dvarai // Šiaurės Lietuvos istorijos ir kultūros paveldas. Žiemgala. 2000. Nr. 1.
17. Lukšionytė - Tolvaišienė N. Karpių dvaras Joniškėlyje // Žiemgalos krašto praeitis. Šiaurės Lietuvos istorijos ir kultūros paveldas. Žiemgala. 2005. Nr. 1,2.
18. Lukšionytė - Tolvaišienė N. Šiaurės Lietuvos dvarai // Šiaurės Lietuvos istorijos ir kultūros paveldas. Žiemgala. 2005. Nr. 1.

19. Lukšionytė - Tolvaišienė N. Žagarės dvaro architektūros ypatybės // Šiaurės Lietuvos istorijos ir kultūros paveldas. Žiemgala. 2002. Nr. 1.
20. Magelinskienė Z. Pasaulinės turizmo dienos paminėjimas – ekskursija po Saločių seniūnijos dvarus // Darbas. 2006 09 29.
21. Olišauskas R. Dvarai ir rūmai Lietuvoje // Šiaulių kraštas. Atolankos. 1997 10 11.
22. Stankevičius H., Pakruojo dvaras // Dienovidis. 1991. Nr. 40.
23. Stefanovičiūtė L., Pakruojo dvaro ansamblis // Šiaurės Lietuvos istorijos ir kultūros paveldas. Žiemgala. 2003. Nr.1.
24. Šiukščienė V. Žiemgalos ikonografija Šiaulių “Aušros” muziejaus fonotekoje // Šiaurės Lietuvos istorijos ir kultūros paveldas. Žiemgala. 2004. Nr. 2.
25. Užpelkis M. Gyvieji dvarai ir pilys: kultūrinio turizmo vystymas Lietuvoje ir Latvijoje // Lietuvos muziejai. 2004. Nr. 1.
26. Valstybės žinios Nr. 54 – 2133. 2002.
27. Žaltauskienė V. Kai kurie buvusių dvarų sodybų parkų raidos aspektai XIX – XX a. // Kultūros paminklai. Mokslo darbai. 2002. Nr. 9.

12. LITERATŪRA

1. Erelis P. Įdomioji Lietuva. Vilnius. 1997.
2. Glemža J. R. Nekilnojamojo kultūros paveldo apsauga ir tvarkymas. Paveldosaugos ir paveldotvarkos pagrindai. Vilnius. 2002.
3. Lietuvos kultūros paveldo atgimimas. Kultūros vertybių apsaugos departamentas, kultūros paveldo centras. Vilnius. 2004.
4. Pasvalio kraštas. Informacinio pobūdžio leidinys. Kaunas. 2000.
5. Semaška A. Pasižvalgymai po Lietuvą. Pažintinis krašto lobynas, žymių žmonių tėviškės, vaizdingiausi kraštovaizdžiai. Vilnius. 2005.
6. Semaškaitė I. Lietuvos pilys ir dvarai. Turistiniai maršrutai Lietuvos keliais. Architektūros bruožai. 2005. Vilnius.
7. Šernas V. Daugyvenės kraštas. Žiemgalos draugija. Kaunas. 1998.
8. Užaugau Pasvaly. Vilnius. 1997.
9. Žiemgala. Turisto vadovas. Kaunas. 2003.

13. INTERNETINĖ LITERATŪRA

1. Elektroninė svetainė <http://www.ziemgala.lt/z/2000_02_08.html> [žr. 2007 01 16].
2. Joniškio savivaldybės elektroninė svetainė <<http://www.joniskis.lt>> [žr. 2007 02 27].
3. KPC elektroninė svetainė <<http://www.kpc.lt/>> [žr. 2007 03 18].
4. KPD, KPC elektroninė svetainė <<http://www.heritage.lt/dvarai/pakruojo/apr.htm>> [žr. 2007 01 14].
5. KPD, KPC elektroninė svetainė <<http://www.heritage.lt/dvarai/zagares/apr>> [žr. 2007 03 16].
6. KPD, KPC elektroninė svetainė <<http://www.heritage.lt/dvarai/zagares/apr>> [žr. 2007 03 16].
7. KPD, KPC elektroninė svetainė <http://www.heritage.lt/t_aktai/lrv/93_369.htm#saradas> [žr. 2007 04 06].
8. KPD, KPC elektroninė svetainė <<http://www.heritage.lt:8080/foto.php?id=314>> [žr. 2007 01 20].
9. KPD, KPC elektroninė svetainė <<http://www.heritage.lt:8080/foto.php?id=547>> [žr. 2007 01 26].
10. KPD, KPC elektroninė svetainė <<http://www.heritage.lt:8080/foto.php?id=322>> [žr. 2007 01 26].
11. KPD, KPC elektroninė svetainė <<http://www.heritage.lt>> [žr. 2007 01 16].
12. Latvijos dvarų ir pilių asociacijos elektroninė svetainė <<http://www.pilis.lv>>. [žr. 2007 03 24].
13. Pakruojo savivaldybės elektroninė svetainė <<http://www.pakruojis.lt/index.php?-824253605>> [žr. 2007 02 24].
14. Pakruojo savivaldybės elektroninė svetainė <<http://www.pakruojis.lt/index.php?-1442522340>> [žr. 2007 02 24].
15. Pakruojo savivaldybės elektroninė svetainė <<http://www.pakruojis.lt/index.php?-1842308959>> [žr. 2007 02 24].
16. Pasvalio savivaldybės elektroninė svetainė <<http://www.pasvalys.lt>> [žr. 2007 04 27].

PRIEDAI

(Priedas Nr. 1.)

Dėl techninių kliūčių priedą Nr. 1. žiūrėti: Lietuvos Respublikos teritorijos bendrasis planas. LR aplinkos ministerija. Patvirtinta LR seimo 2002 10 29. Nutarimu IX – 1154.

(Priedas Nr. 2.)

Demografiniai apklausoje dalyvavusių buvusių dvarų sodybų „gyventojų“ duomenys.

Amžius	Vyras	Moteris
18 – 35	17	14
36 – 59	16	19
60 ir daugiau	5	8
Išsilavinimas		
Pagrindinis	14	16
Vidurinis / spec. Vidurinis	17	19
Aukštasis	3	2
Kita	3	5

Demografiniai apklausoje dalyvavusių buvusių dvarų sodybų šeimininkų duomenys.

Amžius	Vyras	Moteris
18 – 35	2	3
36 – 59	7	3
60 ir daugiau	1	0
Išsilavinimas		
Pagrindinis	0	0
Vidurinis / spec. Vidurinis	4	3
Aukštasis	3	1
Kita	3	2

Demografiniai apklausoje dalyvavusių Pasvalio, Pakruojo ir Joniškio rajonų savivaldybių kultūros skyrių darbuotojų duomenys.

Amžius	Vyras	Moteris
18 – 35	1	3
36 – 59	0	2
60 ir daugiau	0	0
Išsilavinimas		
Vidurinis / spec. Vidurinis	0	1
Aukštasis	0	5
Kita	0	0

Anketa skirta Pasvalio, Pakruojo ir Jonišio buvusių dvarų sodybų šeimininkams ir „gyventojams“.

ANKETA

1. Gyvenamoji vieta (rajonas)
2. Jūsų lytis
3. Amžius
4. Išsilavinimas
5. Ar jūs esate šio dvaro šeimininkas ar tik „gyventojas“?
6. Ar daug žinote savo rajone esančių buvusių dvarų sodybų?
7. Ar jums žinoma šio dvaro istorija (jo amžius, buvę dvarininkai ir pn.), jei žinoma, gal pamenate šaltinius iš, kurių gavote tokią informaciją?
8. Kokią paskirtį šiuo metu atlieka šis dvaras (gyvenamoji vieta, naudojamas ūkinei, gamybinei ar kokiai kitai veiklai)?
9. Kokios būklės (geros, patenkinamos, blogos, avarinės) jūsų nuomone yra šis dvaras?, dėl kokių priežasčių?
10. Gal žinote, ar buvo šiame dvare atliekami kokie nors remonto darbai, gal pamenate kada ir kas juos atliko?
11. Kaip manote ar šis dvaras vertas išsaugojimo ir yra vertingas šio krašto istorinis, architektūrinis ir kultūrinę vertę turintis paminklas?
12. Ar šis dvaras yra saugomas?, kas turėtų jį saugoti (valstybė, visuomenė t.y. šeimininkai, naudotojai – „gyventojai“)?
13. Jūsų nuomone šio dvaro bei kitų jums žinomų tokių objektų atgaivinimui ir išsaugojimui turi būti skiriama kokia nors parama? Kas turėtų tokią paramą skirti?
14. Kaip manote, kokia šio dvaro ateitis, kokią paskirtį jis turėtų atlikti?, gal ateityje galėtų pritraukti lankytojus, jei taip kuo šis dvaras išsiskiria iš kitų šio rajono dvarų?
15. Ar jums žinomi šio bei aplinkinių rajonų dvarai galėtų pritraukti kokias nors investicijas ir sudominti lankytojus?

(Priedas Nr. 4.)

Anketa skirta Pasvalio, Pakruojo ir Joniškio savivaldybių administracijų kultūros skyrių darbuotojams.

ANKETA

1. Gyvenamoji vieta (rajonas)
2. Jūsų lytis
3. Amžius
4. Išsilavinimas
5. Kaip manote ar svarbi jūsų rajono kultūros paveldo dalis buvusių dvarų sodybos, ar ši paveldo grupė verta išsaugojimo, apsaugos ir yra vertinga šio krašto istorine, architektūrine ir kultūrine prasme? Kodėl?
6. Apibūdinkite rajone esančių buvusių dvarų sodybų esamą padėtį?, ar skiriasi „Registrinių“ ir „neregistrinių“ buvusių dvarų sodybų būklė?
7. Jūsų turimais duomenimis, kiek rajone yra privatizuotų ar savininkų atgautų buvusių dvarų sodybų, kiek tokių kuriose „šeimininkauja“ svetimi asmenys, kiek yra „vienišų“ tokių objektų?
8. Kokių laikotarpiu jūsų nuomone šie paveldo objektai labiausiai nukentėjo ir kokie veiksniai, jūsų manymu įtakoją esamą šio paveldo padėtį?
9. Ar pakankamai skiriama dėmesio buvusių dvarų sodybų apsaugai? Ar tik valstybė turėtų remti bei rūpintis šiais objektais?
10. Gal žinote kokia veikla vykdoma šeimininkus turinčiuose dvaruose? kokios veiklos būtų galima pritaikyti tokiems objektams?
11. Ar šie objektai turi ateitį? Kaip manote kokią?
12. Kaip jūsų nuomone tokią esamą dvarų sodybų padėtį reikėtų keisti? Kokios priemonės būtų naudingos ir veiksmingos?
13. Ar ateityje buvusių dvarų sodybos galėtų pritraukti lankytojus, jei taip kuo šio rajono dvarai yra išskirtiniai?
14. Kaip manote ar šio bei aplinkinių rajonų dvarai galėtų pritraukti kokias nors investicijas ir sudominti lankytojus?

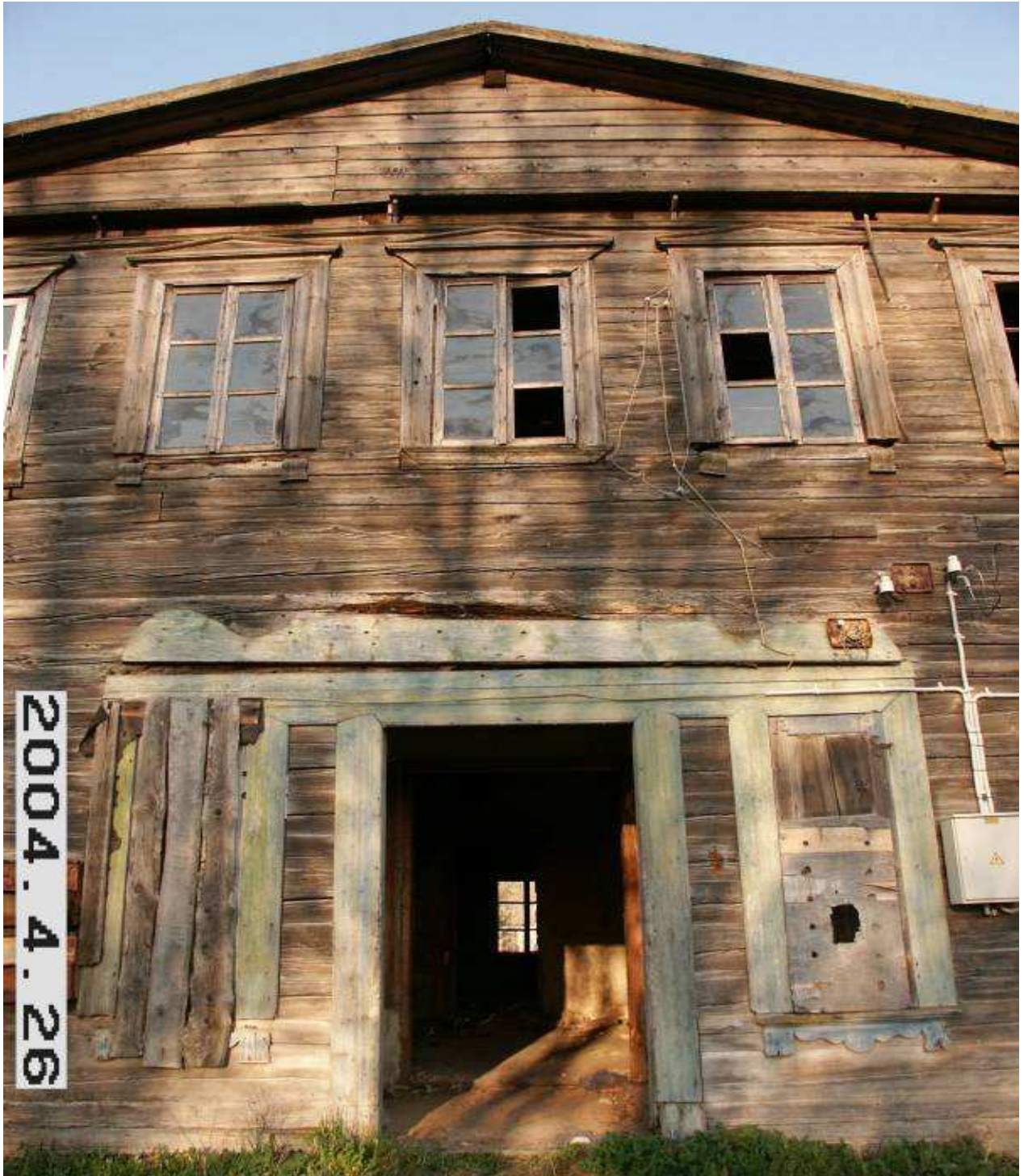

Lašmenpamūšio dvaro rūmai iš V pusės.²¹⁵

---

²¹⁵ KPD, KPC elektroninė svetainė <<http://www.heritage.lt>> [žr. 2007 01 16].

Lašmenpamūšio dvaro rūmų įėjimo fragmentas.²¹⁶

²¹⁶ KPD, KPC elektroninė svetainė <<http://www.heritage.lt>> [žr. 2007 01 16].

Daunoravos dvaro sodybos rūmai iš P pusės.²¹⁷

²¹⁷ KPD, KPC elektroninė svetainė <<http://www.heritage.lt>> [žr. 2007 01 16].

Daunoravos dvaro sodybos rūmai iš PV pusės.²¹⁸

²¹⁸ KPD, KPC elektroninė svetainė <<http://www.heritage.lt>> [žr. 2007 01 16].

(Priedas Nr. 9.)

Didžiųjų Grūžių (Kalneliškio) dvaro sodybos rūmai iš ŠR pusės.²¹⁹

²¹⁹ KPD, KPC elektroninė svetainė <<http://www.heritage.lt>> [žr. 2007 01 16].

Didžiųjų Grūžių (Kalnelišio) rūmų fasado fragmentas.²²⁰

²²⁰ KPD, KPC elektroninė svetainė <<http://www.heritage.lt>> [žr. 2007 01 16].

*Kreivakiškio dvaro rūmai, PV pusė.*²²¹

---

²²¹ Asmeninis archyvas // Žvalgomosios ekspedicijos metu - darbo autorės fotofiksacija. 2007 02 12 - 2007 04 27.

*Kreivakiškio dvaro sodybos ūkinis pastatas.*²²²

---

²²² Asmeninis archyvas // Žvalgomosios ekspedicijos metu - darbo autorės fotofiksacija. 2007 02 12 - 2007 04 27.

Daniūnų dvaro rūmų pastato dalis iš PV pusės.²²³

---

²²³ KPD, KPC elektroninė svetainė <<http://www.heritage.lt>> [žr. 2007 01 16].

(Priedas Nr. 14.)

*Martyniškių dvaro rūmai iš V pusės.*²²⁴

---

²²⁴ KPD, KPC elektroninė svetainė <<http://www.heritage.lt>> [žr. 2007 01 16].

(Priedas Nr. 15.)

*Malgūžių dvaro rūmų griuvėsiai.*²²⁵

---

²²⁵ KPD, KPC elektroninė svetainė <<http://www.heritage.lt>> [žr. 2007 01 16].

Malgūžių dvaro svirnas iš PV pusės.²²⁶

---

²²⁶ KPD, KPC elektroninė svetainė <<http://www.heritage.lt>> [žr. 2007 01 16].

Malgūžių dvaro tvartas iš PV pusės.²²⁷

---

²²⁷ KPD, KPC elektroninė svetainė <<http://www.heritage.lt>> [žr. 2007 01 16].

*Vytartų dvaro rūmai, ŠV pusė.*²²⁸

---

²²⁸ Asmeninis archyvas // Žvalgomosios ekspedicijos metu - darbo autorės fotofiksacija. 2007 02 12 - 2007 04 27.

*Vytartų dvaro ūkinių pastatų fragmentai.*²²⁹

---

²²⁹ Asmeninis archyvas // Žvalgomosios ekspedicijos metu - darbo autorės fotofiksacija. 2007 02 12 - 2007 04 27.

*A. Mulevičius organizuotos talkos, talkininkų prie Vytartų dvaro rūmų paliktas prašymas.*²³⁰

---

²³⁰ Asmeninis archyvas // Žvalgomosios ekspedicijos metu - darbo autorės fotofiksacija. 2007 02 12 - 2007 04 27.

Pajiešmeniu dvaro sodybos rūmų Š pusė.²³¹

---

²³¹ Asmeninis archyvas // Žvalgomosios ekspedicijos metu - darbo autorės fotofiksacija. 2007 02 12 - 2007 04 27.

*Jakiškių dvaro sodybos rūmai iš ŠR pusės.*²³²

---

²³² KPD, KPC elektroninė svetainė <<http://www.heritage.lt>> [žr. 2007 01 16].

*Jakiškių dvaro sodybos rūmų ŠR fasado fragmentas.*²³³

²³³ KPD, KPC elektroninė svetainė <<http://www.heritage.lt>> [žr. 2007 01 16].

(Priedas Nr. 24.)

Geručiu (Glebavos) dvaro sodybos rūmai iš PV pusės.²³⁴

²³⁴ KPD, KPC elektroninė svetainė <<http://www.heritage.lt>> [žr. 2007 01 16].

Geručių (Glebavos) dvaro rūmų V pusės fasado fragmentas.²³⁵

²³⁵ KPD, KPC elektroninė svetainė <<http://www.heritage.lt>> [žr. 2007 01 16].

(Priedas Nr. 26.).

*Pamūšio dvaro sodybos gyvenamasis namas iš PV pusės.*²³⁶

---

²³⁶ Asmeninis archyvas // Žvalgomosios ekspedicijos metu - darbo autorės fotofiksacija. 2007 02 12 - 2007 04 27.

Pamūšio dvaro sodybos svirnas iš ŠV pusės.²³⁷

---

²³⁷ Asmeninis archyvas // Žvalgomosios ekspedicijos metu - darbo autorės fotofiksacija. 2007 02 12 - 2007 04 27.

*Paaudrūvės dvaro sodybos gyvenamasis namas iš ŠR pusės.*²³⁸

²³⁸ KPD, KPC elektroninė svetainė <<http://www.heritage.lt>> [žr. 2007 01 16].

(Priedas Nr. 29.).

*Gulbinėnų dvaro rūmai, PV pusė.*²³⁹

---

²³⁹ Asmeninis archyvas // Žvalgomosios ekspedicijos metu - darbo autorės fotofiksacija. 2007 02 12 - 2007 04 27.

*Gulbinėnų dvaro sodybos ūkinis pastatas.*²⁴⁰

---

²⁴⁰ Asmeninis archyvas // Žvalgomosios ekspedicijos metu - darbo autorės fotofiksacija. 2007 02 12 - 2007 04 27.

(Priedas Nr. 31.).

*Gulbinėnų dvaro sodybos ūkinis pastatas.*²⁴¹

---

²⁴¹ Asmeninis archyvas // Žvalgomosios ekspedicijos metu - darbo autorės fotofiksacija. 2007 02 12 - 2007 04 27.

*Gulbinėnų dvaro sodybos oficina, Š pusė.*²⁴²

---

²⁴² Asmeninis archyvas // Žvalgomosios ekspedicijos metu - darbo autorės fotofiksacija. 2007 02 12 - 2007 04 27.

*Balsių dvaro sodybos gyvenamasis namas iš ŠR pusės.*²⁴³

---

²⁴³ KPD, KPC elektroninė svetainė <<http://www.heritage.lt>> [žr. 2007 01 16].

*Škilinpamūšio dvaro rūmai, Š pusė.*²⁴⁴

---

²⁴⁴ Asmeninis archyvas // Žvalgomosios ekspedicijos metu - darbo autorės fotofiksacija. 2007 02 12 - 2007 04 27.

*Škilinпамūšio dvaro sodybos bendras vaizdas.*²⁴⁵

---

²⁴⁵ Asmeninis archyvas // Žvalgomosios ekspedicijos metu - darbo autorės fotofiksacija. 2007 02 12 - 2007 04 27.

(Priedas Nr. 36.).

Berklainių dvaro sodybos rūmų ŠV pusė.²⁴⁶

---

²⁴⁶ Asmeninis archyvas // Žvalgomosios ekspedicijos metu - darbo autorės fotofiksacija. 2007 02 12 - 2007 04 27.

(Priedas Nr. 37.).

Berklainių dvaro sodybos rūmų fasadas, Š pusė.²⁴⁷

---

²⁴⁷ Asmeninis archyvas // Žvalgomosios ekspedicijos metu - darbo autorės fotofiksacija. 2007 02 12 - 2007 04 27.

*Dagilynės dvaro sodybos fragmentai.*²⁴⁸

---

²⁴⁸ Asmeninis archyvas // Žvalgomosios ekspedicijos metu - darbo autorės fotofiksacija. 2007 02 12 - 2007 04 27.

Klovainių dvaro rūmai. ²⁴⁹

---

²⁴⁹ Asmeninis archyvas // Žvalgomosios ekspedicijos metu - darbo autorės fotofiksacija. 2007 02 12 - 2007 04 27.

Klovainių dvaro sodybos ūkinių pastatų fragmentai.²⁵⁰

---

²⁵⁰ Asmeninis archyvas // Žvalgomosios ekspedicijos metu - darbo autorės fotofiksacija. 2007 02 12 - 2007 04 27.

(Priedas Nr. 41.).

Žagarės rūmų pagrindinis fasadas iš PR pusės.²⁵¹

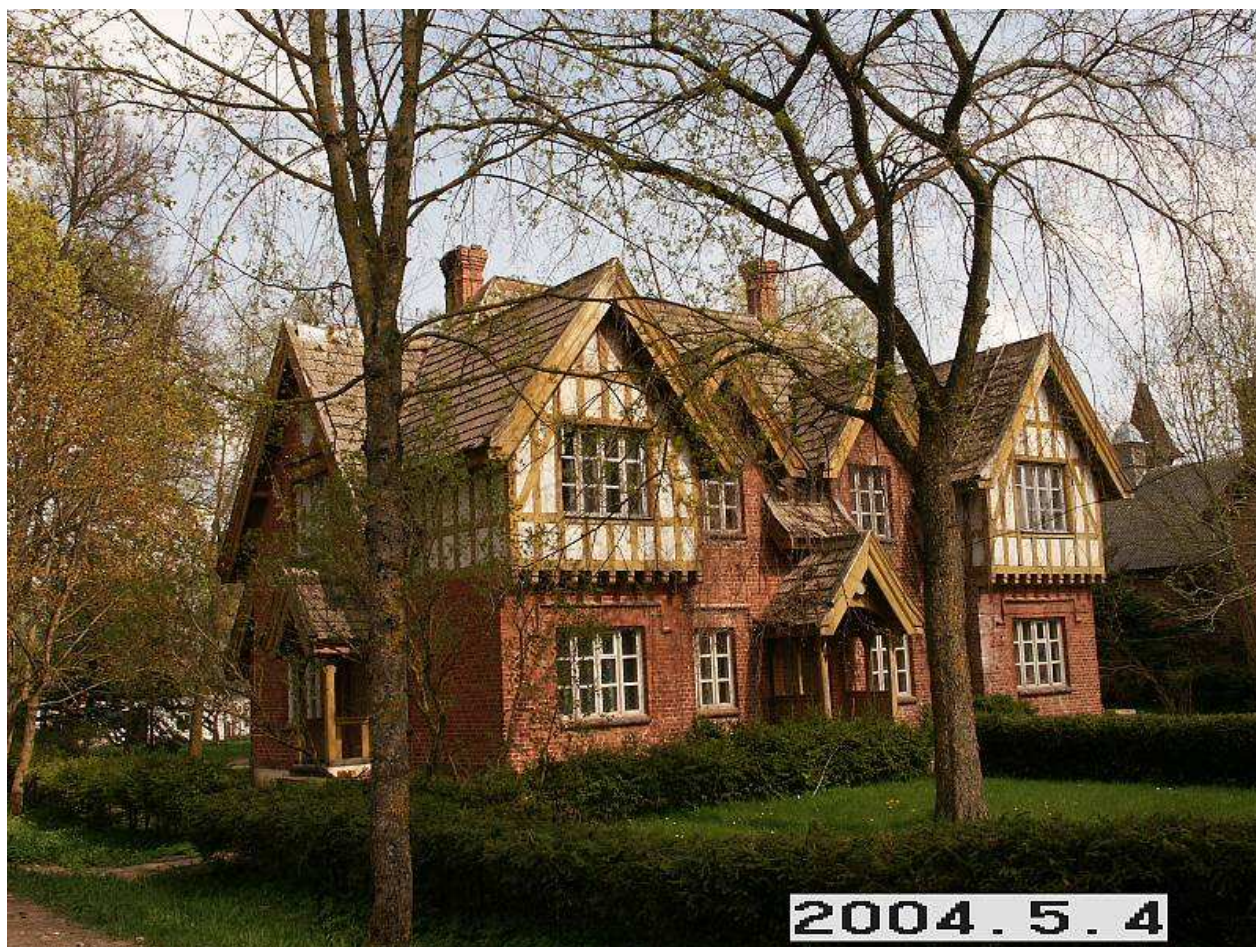
---

²⁵¹ KPD, KPC elektroninė svetainė <<http://www.heritage.lt>> [žr. 2007 01 16].

*Žagarės dvaro rūmų pagrindinio fasado fragmentas.*²⁵²

²⁵² KPD, KPC elektroninė svetainė <<http://www.heritage.lt>> [žr. 2007 01 16].

*Žagarės arklininko namas iš V pusės.*²⁵³

---

²⁵³ KPD, KPC elektroninė svetainė <<http://www.heritage.lt>> [žr. 2007 01 16].

*Žagarės maniežas iš PV pusės.*²⁵⁴

---

²⁵⁴ KPD, KPC elektroninė svetainė <<http://www.heritage.lt>> [žr. 2007 01 16].

*Pakruojo dvaro sodyba iš V pusės.*²⁵⁵

---

²⁵⁵ Asmeninis archyvas // Žvalgomosios ekspedicijos metu - darbo autorės fotofiksacija. 2007 02 12 - 2007 04 27.

(Priedas Nr. 46.).

*Pakruojo dvaro rūmai iš R pusės.*²⁵⁶

---

²⁵⁶ KPD, KPC elektroninė svetainė <<http://www.heritage.lt>> [žr. 2007 01 16].

(Priedas Nr. 47.).

*Pakruojo dvaro sodybos oficina iš PR pusės ir arkos jungiančios oficiną su kitu pastatu.*²⁵⁷

²⁵⁷ KPD, KPC elektroninė svetainė <<http://www.heritage.lt>> [žr. 2007 01 16].

*Pakruojo dvaro sodybos karčema.*²⁵⁸

---

²⁵⁸ KPD, KPC elektroninė svetainė <<http://www.heritage.lt>> [žr. 2007 01 16].

(Priedas Nr. 49.).

*Jurdaičių dvaro rūmai iš P pusės.*²⁵⁹

---

²⁵⁹ KPD, KPC elektroninė svetainė <<http://www.heritage.lt>> [žr. 2007 01 16].

(Priedas Nr. 50.).

Jurdaičių dvaro sodybos gyvenamasis namas iš PV pusės.²⁶⁰

²⁶⁰ KPD, KPC elektroninė svetainė <<http://www.heritage.lt>> [žr. 2007 01 16].

(Priedas Nr. 51.).

Joniškėlio senieji dvaro rūmai, .²⁶¹

---

²⁶¹ Asmeninis archyvas // Žvalgomosios ekspedicijos metu - darbo autorės fotofiksacija. 2007 02 12 - 2007 04 27.

Joniškėlio naujieji dvaro rūmai, P pusė. ²⁶²

---

²⁶² Asmeninis archyvas // Žvalgomosios ekspedicijos metu - darbo autorės fotofiksacija. 2007 02 12 - 2007 04 27.

Joniškėlio dvaro sodybos ūkinis pastatas. ²⁶³

---

²⁶³ Asmeninis archyvas // Žvalgomosios ekspedicijos metu - darbo autorės fotofiksacija. 2007 02 12 - 2007 04 27.

(Priedas Nr. 54.).

Baltpamūšio dvaro gyvenamasis namas, R pusė²⁶⁴

---

²⁶⁴ Asmeninis archyvas // Žvalgomosios ekspedicijos metu - darbo autorės fotofiksacija. 2007 02 12 - 2007 04 27.

*Baltpamūšio dvaro sodybos bendras vaizdas, Š pusė.*²⁶⁵

---

²⁶⁵ Asmeninis archyvas // Žvalgomosios ekspedicijos metu - darbo autorės fotofiksacija. 2007 02 12 - 2007 04 27.

Latvijas Republikas teritorijā, esančā pretī Baltpamūšio dzimtsēdzes mājai stāvošā Jatnieku dzimtsēdzes māja.²⁶⁶

---

²⁶⁶ Asmeninis arhīvs // Žvalgomosios ekspedīcijas metu - darba autorēs fotografācija. 2007 02 12 - 2007 04 27.

*Puigiškio dvaro rūmai, PV pusė.*²⁶⁷

---

²⁶⁷ Asmeninis archyvas // Žvalgomosios ekspedicijos metu - darbo autorės fotofiksacija. 2007 02 12 - 2007 04 27.

*Puigiškio dvaro sodybos ūkinių pastatų fragmentai, Š pusė.*²⁶⁸

---

²⁶⁸ Asmeninis archyvas // Žvalgomosios ekspedicijos metu - darbo autorės fotofiksacija. 2007 02 12 - 2007 04 27.

*Sokų dvaro sodybos bendras vaizdas.*²⁶⁹

---

²⁶⁹ Asmeninis archyvas // Žvalgomosios ekspedicijos metu darbo - autorės fotofiksacija. 2007 02 12 - 2007 04 27.

*Sokų dvaro sodybos ūkinio pastato fragmentai.*²⁷⁰

---

²⁷⁰ Asmeninis archyvas // Žvalgomosios ekspedicijos metu - darbo autorės fotofiksacija. 2007 02 12 - 2007 04 27.